तत् त्वं पूषन् अपावृणु
केन्द्रीय विद्यालय संगठन

केन्द्रीयविद्यालयसंगठनम्, एरणाकुलं संभागः

KENDRIYA VIDYALAYA SANGATHAN, ERNAKULAM REGION

संविद्

THE PERCEPTION

अध्ययनसामग्री 2023 – 24 (भागः ब)

कक्षा – दशमी

STUDY MATERIAL 2023 - 24 (Part B)

CLASS - X

विषयः | SUBJECT

संस्कृतम् | SANSKRIT

पथप्रदर्शकाः

श्री. सन्तोष् कुमार् एन्.
उपायुक्तः

श्री. पाटिल् रमेश् अभिमन्यू
सहायकायुक्तः

डा. जोय् जोसफ्
सहायकायुक्तः

श्री. गनेश् एस्. ईन्द्राले
सहायकायुक्तः

श्री. कुमारमोहन् जी.
प्राचार्यः

नेपथ्ये

निदेशकः
श्री सन्तोष् कुमार् एन्.
उपायुक्तः

समायोजकः
श्री कुमारमोहन् जी.
प्राचार्यः

मुख्यसम्पादकः
डा. मनोज् बी.
के. वी. एस्. ए. पी

सहसम्पादकः
डा. ए. जी. मणिकण्ठन्
के. वी. पुरनाट्टुकरा

सदस्याः

श्रीमती उषा पी.
श्री. सदानन्दन् के.
श्रीमती. दुर्गा लक्ष्मी एन्. सी.
श्रीमती. सुजाता के. पी.
श्रीमती. शबनम्
डॉ. के. एस् मैथ्यूस्
श्रीमती. वी. के. रेणुका
श्रीमती. रक्षा त्रिवेदी
श्री. सजीवन् सी. पी.
डा. शरण्या वी.
श्रीमती. चित्तिरा मोहन्

मुखचित्रम् – श्री विनायक् सी. बी.

गुरुवचांसि

केन्द्रीय विद्यालय संगठन, क्षेत्रीय कार्यालय, एरणाकुलम
KENDRIYA VIDYALAYA SANGATHAN REGIONAL OFFICE, ERNAKULAM
(An Autonomous Body Under MoE, Govt. of India)
कड़वन्त्रा पी.ओ. कोच्ची - २०
Kadavanthra P.O, Kochi - 20
Phone No.0484- 2205111(DC), 2203091(Fax) 2203116(AC), 2203066 (Admn& Accts)
E-mail: dcernakulamregion@gmail.com

केन्द्रीय विद्यालय संगठन

F. 31350/KVS/RO/EKM/2023-24/Acad./CBSE   Date: 25.07.2023

सेवा में,
प्राचार्य
समस्त केन्द्रीय विद्यालय
एर्णाकुलम संभाग

विषय : Message by the Deputy Commissioner, KVS RO Ernakulam for student support material for classes X & XII-reg.

महोदया / महोदय,

I am delighted to announce the release of Support Material/Study material for the students of class X and XII. In our relentless pursuit of academic excellence, we have been constantly revising and upgrading our teaching methodologies and resources. And one of the important resources is the support material which is prepared by Kendriya Vidyalayas for the students of class X and XII. This Support material is in two parts: Part A is the core concepts/topics of all subjects which aims minimum level of learning for each student and Part B is a detailed topics/lessons with practice questions which aims to foster a deeper understanding of subjects, stimulate critical thinking and helps in achieving better score in CBSE exam. Whereas Part A is planned to be printed and distributed amongst all students whereas Part B which is the larger one is planned to disseminate through electronic media/blogs.

I hope this support material in two parts will greatly benefit the academic journey of class X and XII not only in pursuit of good result in CBSE exams but also helpful for various entrance examinations.

Let's march ahead with dedicated minds and relentless endeavours for better future through better education.

With warm regards

भवदीय,

संतोष कुमार 25/7/23

(सन्तोष कुमार एन)
उपायुक्त

प्रेरणावचांसि

विद्या प्रशस्यते लोकैः विद्या सर्वत्र गौरवा।
विद्यया लभते सर्वं विद्वान् सर्वत्र पूज्यते।।

Kendriya Vidyalaya Sangathan , the torch bearer in the field of Indian School education has tried its level best to instill creativity and competency among students. It has always been cultivating unique methodology and approachable activities to make the teaching learning process most useful and effective, keeping in mind the wider panorama of School education and it’s responsibilities. As per KVS RO Ernakulam directions, a luminous and constructive study material in Sanskrit for supporting the students of class X is prepared, which includes precious data. This time the task of preparing Sanskrit Study Material for class X is assigned to KV AFS Akkulam. The material is prepared diligently and ensured that it is faultless, by the accomplished and meticulous Sanskrit faculties of the Region. We have attempted our best to make this study material very valuable and handy for the students and to keep it highly effective.

I would like to extend my whole. Hearted gratitude to Shri. Santhosh Kumar N, Deputy Commissioner KVS RO Ernakulam for bestowing this responsibility to us, the Asst. Commissioners for their valuable support and inputs and to all the teachers of this endeavour for their valuable contributions to bring this material a master piece .

प्रियच्छात्राः, शुभास्ते पन्थानः सन्तु। धन्यवादः।।

Kumara Mohan G
Principal
KV AFS Akkulam

पुरोवाक्

महता सन्तोषेण प्रस्तूयते इदं 'संवित्' नामिका दशमकक्षायाः संस्कृत-छात्राणां कृते अध्ययनसामग्री (भागः 2)। केन्द्रीय विद्यालय संगठनस्य एरणाकुलं संभागेन समानीयते इयमध्ययनसामग्री। एषा सामग्री तु सत्रान्तपरीक्षायाः अभ्यासार्थं निर्मिता। इयमध्ययनसामग्री छात्राणामभ्यासाय उपकारप्रदो भविष्यतीति पूर्णोऽस्ति विश्वासः। इयं छात्राणां बुद्धिं प्रज्वाल्य प्रकृष्टं ज्ञानं प्रदाय च महदुपकरिष्यतीति विश्वासेनैव अस्य 'संवित्' इति नाम कल्पितमस्ति। केन्द्रीयमाध्यमिकशिक्षाबोर्ड्द्वारा प्रस्तुतं नवीनं पाठ्यक्रमं आधारीकृत्य एव अस्याः निर्माणं विहितम्। धीमन्तः छात्राः विशेषेण अभ्यासं कृत्वा पूर्णाङ्कान् प्राप्नुवन्तु इति धीरस्ति अस्याः पाठ्यसामग्र्याः निर्माणस्य पृष्ठतः। पाठ्यपद्धतौ अन्तर्भूतेभ्यः सर्वेभ्यः पाठेभ्यः परीक्षायां संभाव्यमानाः असंभाव्यमानाः प्रश्नाः अपि अत्र विस्तृताः। आशास्महे यद् इयमध्ययनसामग्री छात्रेभ्यः तथा शिक्षकवृन्देभ्यश्च उपकारप्रदा भविष्यति। सर्वविधान् मार्गनिर्देशान् दत्तवद्भ्यः एरणाकुलं संभागस्य उपायुक्ताय श्रीमते सन्तोष् कुमार् एन्. वर्याय, समायोजकाय प्राचार्याय श्रीमते कुमार मोहनन् वर्याय, मुखचित्रस्य रचयित्रे Livesanskrit इति संस्थायाः सृजनात्मकविभागाध्यक्षाय श्रीमते विनायक् सी बी वर्याय तथास्याः निर्माणे सहयोगं कृतवद्भ्यः सर्वेभ्यः सुहृद्भ्यः च सादरं सविनयं च कृतज्ञतां व्याहरामः।

डा. मनोजः बी.
स्नातकसंस्कृतशिक्षकः
केन्द्रीयविद्यालयः एस्. ए. पी. तिरुवनन्तपुरम्

अनुक्रमणिका

क्र.सं.	विषयः	निर्माता	पृष्ठसंख्या
	अपठित-अवबोधनम्		**10 - 18**
1	अपठितः गद्यांशः	श्रीमती उषा पी, के. वि. अडूर, प्रथम पाली	10 - 18
	रचनात्मकं लेखनम्		**20 – 31**
2	पत्रलेखनम्	डॉ मनोज् बी., के. वि. एस. ए. पी., पेरूरकड़ा	20 - 26
3	चित्राधारितं वर्णनम्	डॉ. के. एस्. मैथ्यूस्, के. वि. रामवर्मपुरम्	28- 29
4	संस्कृतभाषायाम् अनुवादः	श्री. सदानन्दन् के. , के. वि. मलप्पुरम्	31
	अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्		**33 - 66**
5	सन्धिकार्यम्	डॉ. ए. जी. मणिकण्ठन्, के. वि. पुरनाट्टुकरा श्रीमती. वी. के. रेणुका, के. वि. पुरनाट्टुकरा	33 - 37
6	समासः	डॉ मनोज् बी., के. वि एस. ए. पी., पेरूरकड़ा	39 - 44
7	प्रत्ययाः	डॉ. के. एस्. मैथ्यूस्, के. वि. रामवर्मपुरम्	46 - 50
8	वाच्यपरिवर्तनम्	डॉ. मनोज् बी., के. वि. एस. ए. पी., पेरूरकड़ा	52 - 54
9	समयलेखनम्	डॉ. मनोज् बी., के. वि. एस. ए. पी., पेरूरकड़ा	56 - 57
10	अव्ययपदानि	श्रीमती दुर्गा लक्ष्मी एन् सी, के. वि. कञ्जिक्कोड्	59 - 61
11	अशुद्धिसंशोधनम्	श्रीमती. रक्षा त्रिवेदी, के. वि. पट्टम्, द्वितीयपाली	63 - 66
	पठित-अवबोधनम्		**68 - 94**
12	पठितगद्यांशः	डॉ. मनोज् बी., के. वि. एस. ए. पी., पेरूरकड़ा	68 - 71
13	पठितनाट्यांशः		73 - 75
14	पठितपद्यांशः		77 - 81
15	प्रश्ननिर्माणम्	श्रीमती सुजाता के. पी., के. वि. एरणाकुलम्	83 - 84
16	भावार्थः	डॉ. मनोज् बी., के. वि. एस. ए. पी., पेरूरकड़ा	86 - 87
17	घटनाक्रमानुसारं लेखनम्	डॉ. मनोज् बी., के. वि एस. ए. पी., पेरूरकड़ा	89 - 91
18	प्रसङ्गानुकूलम् अर्थचयनम्	डॉ. मनोज् बी., के. वि. एस. ए. पी., पेरूरकड़ा	93 - 94
	आदर्शप्रश्नपत्राणि		**96 - 152**
20	आदर्शप्रश्नपत्रम् 1	श्रीमती. शबनम्, के. वि. एषिमला	96 - 107
21	आदर्शप्रश्नपत्रम् 2	श्री. सजीवन् सी. पी., के. वि. तलश्शेरी	108 - 117
22	आदर्शप्रश्नपत्रम् 3	डा. शरण्या वी., के. वि. कड्डुत्तुरुत्ति	118 - 127
23	आदर्शप्रश्नपत्रम् 4	श्रीमती. चित्तिरा मोहन्, के. वि. एन्.ए.डी. आलुवा	128 - 137
24	आदर्शप्रश्नपत्राणाम् - उत्तरकुञ्चिका:		139 – 152
25	अवधातव्याः विषयाः		153

हिरण्मयेन पात्रेण सत्यस्यापिहितं मुखम् ।
तत्त्वं पूषन् अपावृणु सत्यधर्माय दृष्टये ।।

खण्डः - क

अपठितावबोधनम्

अपठितावबोधनम्

खण्डः क - अपठित-अवबोधनम् - 10 अङ्काः

अभ्यासार्थम् अनुच्छेदाः

अनुच्छेदः - 1

अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत। **(10)**

कुरुक्षेत्रे कौरवाणां पाण्डवानां च मध्ये भगवता कृष्णो अर्जुनं अभिलक्ष्य गीता वाणी श्रीमद् भगवद् गीता इति नाम्ना वर्तते। एषा अष्टादश पर्वसु सहस्र श्लोकेषु महर्षिणा वेदव्यासेन निबद्धा वर्तते। इयं रचना महाभारतस्य मध्यभागे दीपस्तम्भः इव स्थिता प्रतीयते। गीताशास्त्रं कर्तव्याद् विमुखस्य मानवस्य कर्तव्ये कर्मणि प्रयोजकं वर्त्तते। अत एव इदं कर्मयोगरहस्यम् इति स्मर्यते। स्व बान्धवान् सम्मुखं दृष्ट्वा अर्जुनः युद्धात् विमुखो जातः। सः क्लैब्यं कश्मलं च आप्तवान्। अर्जुनस्य विषादःजीवन संग्रामात् निवर्त्तकस्य कस्यापि जनस्य विषादः अस्ति। स; विषादः गीतायाः उपदेशेन भगवत्कृपया च नष्टो भवति। संसारस्य सर्वासु भाषासु गीतायाःरूपान्तरम् उपलभ्यते। यावत्कालं नरः तापत्रयग्रस्तो भविष्यति ,तावत्कालं सः श्रीमद् भगवद् गीताम् आश्रयिष्यति॥

अ) एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

i) श्रीमद् भगवद् गीतायां कति पर्वाणि सन्ति ?

ii) गीताशास्त्रं किम् इति स्मर्यते ?

iii) कस्य विषादः गीतायाः उपदेशेन भगवत्कृपया च नष्टो भवति ?

आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्न द्वयम्) 2 x 2 = 4

i) यः तापत्रयग्रस्तो भविष्यति सःकाम् आश्रयिष्यति ?

ii) गीताशास्त्रं कस्य कर्तव्ये कर्मणि प्रयोजकं वर्त्तते?

iii) श्रीमद् भगवद् गीता महाभारतस्य मध्यभागे कः इव स्थिता अस्ति ?

इ) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं लिखत। 1 x 1 = 1

ई) निर्देशानुसारम् उत्तरत | (केवलं प्रश्नत्रयम्) 1 x 3 = 3

i)" सः क्लैब्यं कश्मलं च आप्तवान् " -अत्र "आप्तवान् " इति क्रियायाः **कर्तृपदं** किम्?

क) क्लैब्यम् ख) आप्तवान्

ग) कश्मलम् घ) सः

ii) एषा अष्टादश पर्वसु सहस्र श्लोकेषु महर्षिणा वेदव्यासेन निबद्धा वर्त्तते – अत्र **वेदव्यासेन** इति पदस्य **विशेषणपदं** किम् ?

क) श्लोकेषु ख) अष्टादश

ग) महर्षिणा घ) निबद्धा

iii) "**युद्धात्**" इति अर्थे किं पदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?

क) संग्रामात् ख) तापत्रयग्रस्त:

ग) रूपान्तरम् घ) स्मर्यते

iv) **"लोकस्य"** इति पदस्य किं पर्यायपदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?

क) पर्वसु ख) संसारस्य

ग) अभिलक्ष्य घ) यावत्कालम्

अनुच्छेद: - 2

अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत । **(10)**

दाक्षिणात्ये जनपदे महिलारोप्यं नाम नगरम् आसीत् । तस्य समीपे एकः महान् वटवृक्ष: आसीत् । तत्र चित्रग्रीव: नामकः कपोतराजः सकुटुम्बः निवसति स्म । एकदा जालतण्डुलहस्त: एकः व्याध: तत्र आगच्छत् । वृक्षस्य अध: जालं प्रासारयत् । उपरि च तण्डुलान् अक्षिपत् । तत: दूरं गत्वा निभृत: स्थित: । तत: कपोतशावका: तण्डुलान् दृष्टवन्त: । तान् भक्षयितुम् उद्यता: कपोतशावका: जाले एव बद्धाः अभवन् । ते सर्वे जालात् बहि: आगन्तुं जालस्य भेदनाय परिश्रमम् अकुर्वन् । तदा चित्रग्रीव: तान् अवदत् - "अहो न भेदितव्यम् । यूयं सर्वे मिलित्वा पाशं नीत्वा उत्पतत ।" तदा सपाशजाला: कपोताः उदपतन् । तस्य वनस्य एकस्मिन् भूभागे चित्रग्रीवस्य सुहृद् हिरण्यक: अवसत् । चित्रग्रीव: कपोतै: सह तस्य बिलसमीपे अवातरत् । हिरण्यक: पाशम् अकृन्तत् । एवं ते कपोताः पुनः मुक्ता: ।

1) एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

i) नगरस्य नाम किम् ?

ii) कपोतराजस्य नाम किम् ?

iii) चित्रग्रीवस्य सुहृद् क: आसीत् ?

2) पूर्णवाक्येन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2 x 2 = 4

i) चित्रग्रीव: तान् किम् अवदत् ?

ii) क: पाशम् अकृन्तत् ?

iii) के तण्डुलान् दृष्टवन्त: ?

3) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उचितं शीर्षकं लिखत। 1 x 1 = 1

4) यथानिर्देशम् उत्तरत। (केवलं प्रश्नत्रयम्) 1 x 3 = 3

i) 'तान् भक्षयितुम् उद्यता: कपोतशावका: जाले एव बद्धाः अभवन्' अस्मिन् वाक्ये 'अभवन्' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

क) कपोतशावका: ख) जले ग) बद्धाः घ) भक्षयितुम्

ii) 'एकदा जालतण्डुलहस्त: एकः व्याध: तत्र आगतः' अस्मिन् वाक्ये 'जालतण्डुलहस्त:' इति पदस्य विशेष्यपदं किम् ?

क) एकः ख) व्याध: ग) तत्र घ) आगतः

iii) 'निषाद:' इत्यर्थे किं पदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?

क) कपोताः ख) सकुटुम्बः ग) मिलित्वा घ) व्याध:

iv) 'उपरि' इति पदस्य किं विलोमपदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?

क) एकदा ख) अध: ग) दृष्टवा घ) मुक्ता:

अनुच्छेद: - 3

अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत। **(10)**

एकस्मिन् वृक्षे हंसकाकौ निवासं कृतवन्तौ । हंसकाकौ मित्रे आस्ताम्। काक: हंसस्य सौन्दर्येण अतीव असूयालु: आसीत्। हंस: परोपकारी दयालु: शान्त: धर्मिष्ठ: सदा प्रसन्न: नीतिमान् च आसीत्। एकदा ग्रीष्मे परिश्रान्त: कश्चन पथिक: धनुर्बाणं समीपे निधाय प्रसुप्त:। क्षणान्तरे तस्य मुखात् वृक्षच्छाया अपगता । पथिकस्य मुखम् आतपेन तप्तम् अवलोक्य वृक्षस्थितेन हंसेन पक्षौ प्रसारितौ । लब्धनिद्रासुखेन पथिकेन मुखम् उद्घाटितम्। काक: सर्वं दृष्टवा वृक्षे अतिष्ठत्। परसुखम् असहिष्णु: काक: तस्य मुखे पूरीषोत्सर्गं कृत्वा पलायित: । पथिकेन उपरि निरीक्षितम्। स: हंसम् अपश्यत्। पूरीषोत्सर्गं हंस: एव कृतवान् इति मत्वा पथिक: बाणेन धर्मिष्ठं हंसम् अमारयत्। सत्यम् एव उक्तम् - ' त्यज दुर्जनसंसर्गम् ' इति।

1) एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

i) कौ मित्रे आस्ताम् ?

ii) कः असूयालुः आसीत् ?

iii) पथिकः समीपे किं निधाय प्रसुप्तः ?

2) पूर्णवाक्येन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2 x 2 = 4

i) हंसः कीदृशः आसीत् ?

ii) परसुखम् असहिष्णुः काकः किं कृत्वा पलायितः ?

iii) किम् अवलोक्य वृक्षस्थितेन हंसेन पक्षौ प्रसारितौ ?

3) अनुच्छेदस्य कृते उचितं शीर्षकं लिखत 1 x 1 = 2

4) यथानिर्देशम् उत्तरत। (केवलं प्रश्नत्रयम्) 1 x 3 = 3

i) 'हंसस्य सौन्दर्येण काकः अतीव असूयालुः आसीत्' अस्मिन् वाक्ये **'आसीत्'** इति क्रियापदस्य **कर्तृपदं** किम् ?

क) सौन्दर्येण ख) काकः ग) अतीव घ) असूयालुः

ii) 'पथिकः बाणेन धर्मिष्ठं हंसम् अमारयत्' अस्मिन् वाक्ये 'हंसम्' इति पदस्य विशेषणपदं किम् ?

क) पथिकः ख) बाणेन ग) धर्मिष्ठम् घ) अमारयत्

iii) 'सहिष्णुः' इति पदस्य किं विलोमपदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?

क) परिश्रान्तः ख) अवलोक्य ग) असहिष्णुः घ) उद्घाटितम्

iv) 'द्रुमे' इति पदस्य किं पर्यायपदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?

क) वृक्षे ख) पक्षौ ग) ग्रीष्मे घ) आतपेन

अनुच्छेदः - 4

अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत। **(10)**

एकस्मिन् नगरे भिक्षुकद्वयं वसति स्म। तयोः एकः मूकः अन्यः च बधिरः। तौ प्रतिदिनं मार्गस्य पार्श्वे उपविश्य भिक्षाटनं कुरुतः स्म। एकस्मिन् दिने अनेके जनाः तेन मार्गेण सञ्चारं कुर्वन्ति स्म। तेषु बहवः बधिराय भिक्षाम् अयच्छन्। मूकः एतत् न असहत। कुपितः भूत्वा सः तम् धनिकम् उक्तवान् "भोः महोदय! तस्मै किमपि मा ददातु। यतः सः बधिरः नास्ति" इति। एतत् श्रुत्वा बधिरः अपि क्रुद्धः अभवत्। तयोः मध्ये महान् कलहः अभवत्। कलहमग्नौ तौ एतत् विस्मृतवन्तौ यत् ताभ्याम् मूक-बधिरौ इव अभिनयः कृतः इति। तत्र सम्मिलिताः सर्वे जनाः जानन्ति स्म यत् तौ वास्तविकरूपेण न

मूकबधिरौ, अपि तु दृढकायौ युवकौ, किन्तु अलसौ इति । अत: ते सर्वे कोपेन तौ ताडयित्वा तत: प्रेषितवन्त:|

।) एकपदेन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

i) तौ प्रतिदिनं मार्गपार्श्वे उपविश्य किं कुरुत: स्म ?

ii) तयो: मध्ये महान् क: अभवत् ?

iii) बहव: कस्मै भिक्षाम् अयच्छन् ?

2) पूर्णवाक्येन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2 x 2 = 4

i) तत्र सम्मिलिता: सर्वे जना: किं जानन्ति स्म ?

ii) कलहमग्नौ तौ किं विस्मृतवन्तौ ?

iii) कुपित: मूक: तं धनिकं किम् उक्तवान् ?

3) अनुच्छेदस्य कृते उचितं शीर्षकं लिखत 1 x 1 = 1

4) यथानिर्देशम् उत्तरत । (केवलं प्रश्नत्रयम्) 1 x 3 = 3

i) ' कुपित: भूत्वा स: तम् धनिकम् उक्तवान् ' अस्मिन् वाक्ये 'उक्तवान् ' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

क) कुपित: ख) भूत्वा ग) स: घ) तम्

ii)'न मूकबधिरौ, अपि तु दृढकायौ युवकौ' अस्मिन् वाक्ये 'युवकौ' इति पदस्य विशेषणपदं किम् ?

क) मूकबधिरौ ख) अपि ग) तु घ) दृढकायौ

iii) 'प्रयत्नशीलौ' इति पदस्य किं विलोमपदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?

क) अभिनय: ख) दृढकायौ ग) अलसौ घ) कलहमग्नौ

iv) 'निकटे' इति पदस्य किं पर्यायपदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?

क) उपविश्य ख) अलसौ ग) क्रुद्ध: घ) पार्श्वे

अनुच्छेद: - 5

अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत । **(10)**

'संहति: कार्यसाधिका' इति वचनं जगति प्रसिद्धमस्ति । एकेन पुरुषेण किमपि महत्कार्यं न साध्यते । यत् किमपि साधयितुं नराणां संघ: परमावश्यक: । सर्वे जानन्ति यत् नैक: तन्तु: किमपि कर्तुं समर्थ: । परन्तु तै: रचिता रज्जु: हस्तिनं बद्धुमपि समर्था भवति । इत्थमेव एकेन तण्डुलेन नहि ओदनं पच्यते ।

गृहेषु मातरः पितरः भ्रातरः च एकीभूय गृहभारं वहन्तः सुखमनुभवन्ति। एवमेव मनुष्याणां समाजोऽपि देशं जातिञ्च उन्नतिपथं नेतुं समर्थः भवति। यस्मिन् राष्ट्रे सर्वे मानवाः, सर्वाणि राज्यानि च भेदभावं परित्यज्य एकतया व्यवहरन्ति तद्राष्टं जनशक्त्या संसारस्य मुकुटमणिरिव समुज्ज्वलं भवति। एकतायाः प्रभावेण भारतीयाः स्वदेशम् आंगलहस्तात् मोचयितुं समर्थाः अभवन्। अतः सदा सर्वैः मानवैः संघे स्थित्वा स्वशक्तेः सञ्चयः कर्तव्यः। अधुनाऽपि यदि वयं संघीभूय स्थास्यामः तर्हि अवश्यमेव शत्रुसैनिकान् जेतुं समर्थाः भविष्यामः।

1) एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 3 = 3

i) यत् किमपि साधयितुं केषां संघः परमावश्यकः ?

ii) किं वचनं प्रसिद्धमस्ति ?

iii) रज्जुः कं बद्धुमपि समर्था भवति ?

2) पूर्णवाक्येन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2 x 2 = 4

i) कस्याः प्रभावेण भारतीयाः स्वदेशम् आंगलहस्तात् मोचयितुं समर्थाः अभवन् ?

ii) राष्ट्रं कथं समुज्ज्वलं भवति ?

iii) वयं कथं शत्रुसैनिकान् जेतुं समर्थः भविष्यामः ?

3) अनुच्छेदस्य कृते उचितं शीर्षकं लिखत 1 x 1 = 1

4) यथानिर्देशम् उत्तरत (केवलं प्रश्नत्रयम्) 1 x 3 = 3

i) 'सर्वे जानन्ति यत् नैकः तन्तुः किमपि कर्तुं समर्थः' अस्मिन् वाक्ये 'जानन्ति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

क) सर्वे ख) तन्तुः ग) यत् घ) नैकः

ii) 'एकेन पुरुषेण किमपि महत्कार्यं न साध्यते' अस्मिन् वाक्ये 'पुरुषेण' इति पदस्य विशेषणपदं किम् ?

क) एकेन ख) किमपि ग) महत्कार्यं घ) सिध्यति

iii) 'गृहीत्वा' इति पदस्य किं विलोमपदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?

क) मोचयितुम् ख) समुज्ज्वलम् ग) एकीभूय घ) परित्यज्य

iv) 'मनुष्यैः' इति पदस्य किं पर्यायपदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?

क) महाबलम् ख) ओदनम् ग) मानवैः घ) नेतुम्

अनुच्छेदः - 6

अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत। **(10)**

प्रातः काले ब्राह्ममुहूर्ते उत्थाय जनाः भ्रमणस्य आनन्दं लभन्ते। अतिमनोहरी प्रातः वेला नित्यं स्वयम् एव आगच्छति। प्रातः काले मनः एकाग्रं भवति। शुद्धवायु: सर्वत्र वहति। रात्रे: नि:शब्दता समाप्यते। पक्षिणां मधुररव: सर्वत्र श्रूयते। उष:काले प्राच्यां दिशि लालिमा प्रस्फुटति। प्रकृति: स्वमोहकं रूपं दर्शयति। सरोवरेषु कमलानि विकसन्ति। तत्र भ्रमरा: गुञ्जन्ति। प्रातः काले उत्थाय भ्रमणं वयोवृद्धानां कृते समुचित: व्यायामः भवति। प्रातः भ्रमणेन मनसि सुसङ्कल्पा: आयान्ति। मनः एकाग्रं भवति। अतः अस्माभिः प्रतिदिनं स्वच्छवायौ बहि: गत्वा प्रातः भ्रमणं करणीयम्।

1) एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

i) प्रातः काले किम् एकाग्रं भवति ?

ii) प्रातः भ्रमणे मनसि के आयान्ति ?

iii) प्रकृति: कीदृशं रूपं दर्शयति ?

2) पूर्णवाक्येन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2 x 2 = 4

i) कदा जनाः भ्रमणस्य आनन्दं लभन्ते ?

ii) प्रातः काले उत्थाय भ्रमणं केषां कृते समुचित: व्यायामः भवति ?

iii) प्रतिदिनं स्वच्छवायौ बहि: गत्वा किं नित्यं करणीयम् ?

3) अनुच्छेदस्य कृते उचितं शीर्षकं लिखत 1 x 1 = 1

4) यथानिर्देशम् उत्तरत। (केवलं प्रश्नत्रयम्) 1 x 3 = 3

i) 'शुद्धवायु: सर्वत्र वहति' अस्मिन् वाक्ये 'वहति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

क) प्रातः ख) शुद्धवायु: ग) सर्वत्र घ) वहति

ii) 'अतिमनोहरी प्रातःवेला नित्यं स्वयम् एव आगच्छति' अस्मिन् वाक्ये 'प्रातः वेला' इति पदस्य विशेषणपदं किम् ?

क) अतिमनोहरी ख) नित्यम् ग) स्वयम् घ) आगच्छति

iii) 'दिनस्य' इति पदस्य किं विलोमपदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?

क) उत्थाय ख) दिशि ग) वहत्ति घ) रात्रे:

iv) 'खगाः' इति पदस्य किं पर्यायपदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?

क) लालिमा ख) एकाग्रम् ग) पक्षिण: घ) सर्वत्र

अपठित-अवबोधनम् - उत्तरकुञ्चिका

अनुच्छेद 1

अ) i) अष्टादश ii) कर्मयोगरहस्यम् iii) अर्जुनस्य 1 x 2 = 2

आ) i) य: तापत्रयग्रस्तो भविष्यति स: श्रीमद्भगवद्गीताम् आश्रयिष्यति । 2 x 2 = 4

ii) गीताशास्त्रं कर्तव्याद् विमुखस्य मानवस्य कर्तव्ये कर्मणि प्रयोजकं वर्त्तते

iii) श्रीमद् भगवद् गीता महाभारतस्य मध्यभागे दीपस्तम्भ: इव स्थिता अस्ति |

इ) स्खालित्यरहिताय तथा अनुच्छेदाधारेण लिखिताय शीर्षकाय पूर्णाङ्काः। 1 x 1 = 1

यथा – श्रीमद्भगवद्गीता / वेदव्यासः इत्यादि।

ई) i) सः ii) महर्षिणा iii) संग्रामात् iv) संसारस्य 1 x 3 = 3

अनुच्छेद: - 2

1) i) महिलारोप्यम् ii) चित्रग्रीव: iii) हिरण्यक: 1 x 2 = 2

2) i) चित्रग्रीव: तान् अवदत् यत् अहो न भेतव्यम् । यूयं सर्वे मिलित्वा पाशं नीत्वा उत्पतत ।

ii) हिरण्यक: पाशम् अकृन्तत् ।

iii) कपोतशावका: तण्डुलान् दृष्टवन्त: । 2 x 2 = 4

3) स्खालित्यरहिताय तथा अनुच्छेदाधारेण लिखिताय शीर्षकाय पूर्णाङ्काः। 1 x 1 = 1

यथा - चित्रग्रीवहिरण्यकयो: कथा / सौहृदम् / ऐक्यमत्यं महाबलम् (एतादृशानि शीर्षकाणि)

4) i) कपोतशावका: ii) व्याध: iii) व्याध: iv) अध: 1 x 3 = 3

अनुच्छेद: - 3

1) i) हंसकाकौ ii) काक: iii) धनुर्बाणम् 1 x 2 = 2

2) i) हंस: परोपकारी दयालु: शान्त: धर्मिष्ठ: सदा प्रसन्न: नीतिमान् च आसीत् ।

ii) परसुखम् असहिष्णु: काक: तस्य मुखे पूरीषोत्सर्गं कृत्वा पलायित: । 2 x 2 = 4

iii) पथिकस्य मुखम् आतपेन तप्तम् अवलोक्य वृक्षस्थितेन हंसेन पक्षौ प्रसारितौ ।

3) स्खालित्यरहिताय तथा अनुच्छेदाधारेण लिखिताय शीर्षकाय पूर्णाङ्काः। 1 x 1 = 1

यथा - त्यज दुर्जनसंसर्गम् / हंसकाकौ / असूयालु: काक: इत्यादि।

4) i) काक: ii) धर्मिष्ठम् iii) असहिष्णु: iv) वृक्षे 1 x 3 = 3

अनुच्छेद: - 4

1) i) भिक्षाटनं ii) कलह: iii) बधिराय 1 x 2 = 2

2) i) तत्र सम्मिलिता: सर्वे जना: जानन्ति स्म यत् तौ वास्तविकरूपेण न मूकबधिरौ, अपि तु दृढकायौ युवकौ, किन्तु अलसौ इति। 2 x 2 = 4

ii) कलहमग्नौ तौ एतत् विस्मृतवन्तौ यत् ताभ्याम् मूकबधिरौ इव अभिनय: कृत:।

iii) कुपित: मूक: तम् धनिकम् उक्तवान् - "भो: महोदय! तस्मै किमपि मा ददातु। यत: स: बधिर: नास्ति" इति।

3) स्खालित्यरहिताय तथा अनुच्छेदाधारेण लिखिताय शीर्षकाय पूर्णाङ्काः। 1 x 1 = 1

यथा - मूकबधिरौ / क्रोधस्य फलम् / भिक्षुकद्वयम् (अथवा अन्यत् उचितं शीर्षकम्)

4) i) स: ii) दृढकायौ iii) अलसौ iv) पार्श्वे 1 x 3 = 3

अनुच्छेद: - 5

1) i) नराणाम् ii) संहति: कार्यसाधिका iii) हस्तिनं 1 x 2 = 2

2) i) एकताया: प्रभावेण भारतीया: स्वदेशम् आंगलहस्तात् मोचयितुं समर्था: अभवन्।

ii) यस्मिन् राष्ट्रे सर्वे मानवा:, सर्वाणि राज्यानि च भेदभावं परित्यज्य एकतया व्यवहरन्ति तद्राष्टं जनशक्त्या संसारस्य मुकुटमणिरिव समुज्ज्वलं भवति। 2 x 2 = 4

iii) यदि वयं संधीभूय स्थास्याम: तर्हि अवश्यमेव शत्रुसैनिकान् जेतुं समर्था: भविष्याम:।

3) स्खालित्यरहिताय तथा अनुच्छेदाधारेण लिखिताय शीर्षकाय पूर्णाङ्काः। 1 x 1 = 1

यथा - संहति: कार्यसाधिका/ एकताया: प्रभाव: / संघे शक्तिः इत्यादि

4) i) सर्वे ii) एकेन iii) परित्यज्य iv) मानवै: 1 x 3 = 3

अनुच्छेद: - 6

1) i) मनः ii) सुसङ्कल्पा: iii) स्वमोहकम् 1 x 2 = 2

2) i) प्रातः काले ब्राह्ममुहूर्ते उत्थाय जनाः प्रातः भ्रमणस्य आनन्दं लभन्ते । 2 x 2 = 4

ii) प्रातः काले उत्थाय प्रातः भ्रमणं वयोवृद्धानां कृते समुचित: व्यायामः भवति।

iii) अतः अस्माभिः प्रतिदिनं स्वच्छवायौ बहि: गत्वा प्रातः भ्रमणं नित्यं करणीयम्।

3) स्खालित्यरहिताय तथा अनुच्छेदाधारेण लिखिताय शीर्षकाय पूर्णाङ्काः। 1 x 1 = 1

यथा - प्रातः भ्रमणम् / प्रातः भ्रमणम् स्वास्थ्य वर्धकम् (अथवा अन्यत् उचितं शीर्षकम्)

4) i) शुद्धवायु: ii) अतिमनोहरी iii) रात्रे: iv) पक्षिण: 1 x 3 = 3

खण्डः - ख

रचनात्मकं कार्यम्

पत्रलेखनम्

पत्रलेखनम् - 5 अङ्काः

अभ्यासार्थं प्रश्नाः -

अ) अनौपचारिकं पत्रम्

1) भवान्/भवती स्वरूपः । भवतः/भवत्याः मित्रम् आकाशः । काठ्मण्डू-केन्द्रीयविद्यालये पठति । भवतः विद्यालये स्वच्छता-पक्षाचरणं जातम् । तस्य वर्णनं कुर्वन् मित्रं प्रति लिखिते पत्रे मञ्जूषापदसाहाय्येन रिक्तस्थानानि पूरयत । (½ x 10=5)

गतमासे, कुशली, स्वरूपः, उद्घाटनं, सन्देशः, प्रातःकाले, स्वच्छतां, 22 नवम्बर् 2018, लघुनाटकस्य, आकाश

काठ्मण्डूतः

(i) ....

प्रियमित्र (ii) ....

सप्रेम नमस्ते ।

अत्र कुशलम् । भवान् अपि (iii) .... इति मन्ये । अस्माकं विद्यालये (iv) .... स्वच्छतापक्षस्य आचरणं जातम् । विद्यालयस्य प्राचार्येण स्वच्छता-पक्षाचरणस्य (v) .... कृतम् । प्रातःकालीनसभायां मम कक्षाछात्रैः स्वच्छभारतस्य प्राधान्यविषये एकस्य (vi) .... प्रस्तुतिः कृता । प्रतिदिनं (vii) .... वयम् अस्माकं कक्षायाः विद्यालयस्य च स्वच्छतां कृतवन्तः। स्काउट् एवं गइड् छात्राः वयं समीपस्थम् आतुरालयं गत्वा (viii) .... कृतवन्तः । एवं स्वच्छतायाः (ix) .... सर्वेषां छात्राणां मनसि प्रतिष्ठितः अभवत् । मातृपितृचरणयोः मम प्रणामाः।

भवतः अभिन्नमित्रं (x) ....

2) भवान् / भवती अनुपमा । भवतः/भवत्याः मित्रम् अर्णवः चेन्नै नगरे पठति । स्वकीयविद्यालयस्य नूतनभवनस्य वर्णनं कृत्वा लिखिते पत्रे रिक्तस्थानानि मञ्जूषायां प्रदत्तपदैः पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां पुनः लिखत । (½ x 10=5)

प्रयोगशालाः, उद्घाटनम्, कुशली, 12/12/2020, विद्यालयभवनम्, क्रीडाङ्गणम्, विद्यालयस्य, सङ्गणकम्, अर्णव, अतिसुन्दरम्

(i) ....

प्रिय मित्र (ii).....................,

सस्नेहं वन्दनानि।

अत्र सर्वगतं कुशलं, भवान् अपि तत्र (iii)..................... इति विश्वसिमि । गत सप्ताहे अस्माकं (iv) .... नूतनभवनप्रवेशः सम्पन्नः जातः । मित्र ! विद्यालयस्य नूतनं भवनं (v) .... विद्यते । केरलस्य राज्यपालः विद्यालयस्य नूतनभवनस्य (vi) .... दीपप्रज्ज्वालनेन कृतवान् । पुरातनभवनस्य अपेक्षया अनेका: सुविधाः सन्ति नूतने भवने । विशालं (vii) .... दृष्ट्वा वयं सर्वे प्रमुदिताः अभवन् । सङ्गणक-प्रयोगशालायां प्रत्येकस्य छात्रस्य कृते प्रत्येकं (viii) .... विद्यते । अन्याः (ix) .... अपि सर्वविध-सुविधाभिः सम्पन्नाः । विद्यालयं पुरतः विद्यमानम् उद्यानं सर्वेषां मानसं हरति । अगामिनि अवकाशे भवान् निश्चयेन अस्माकं नूतनं (x) .... द्रष्टुम् आगच्छतु । मातापित्रोः कृते मम प्रणामाः ।

सस्नेहं भवदीया अनुपमा

3) भवान् / भवती भास्करः। भवतः मित्रं गीतिका पूने-नगरस्थे विद्यालये पठति । भवतः विद्यालये गान्धिजयन्ती वैभवेन आचरिता । तस्याः वर्णनं कुर्वन् मित्रं प्रति लिखिते पत्रे मञ्जूषापदसाहाय्येन रिक्तस्थानानि पूरयत । **(½ x 10=5)**

जीवनादर्शानां, छात्राः, प्रतियोगिताः, गान्धिजयन्ती, अविस्मरणीयः, कुशलम्, पुष्पाणि, पूनेतः, गीतिके, प्राचार्येण

(i) ....

03 सितम्बर् 2019

प्रियसखि (ii) ....

सप्रेम नमस्ते।

अत्र सर्वेषां (iii) .... । भवती अपि कुशलिनी इति मन्ये । अस्माकं विद्यालये गतदिने (iv) .... महता वैभवेन आचरिता । विद्यालयस्य (v) .... दीपज्वालनं कृत्वा राष्ट्रपितुः महात्मा गान्धिनः चित्रे (vi) .... अर्चयित्वा च कार्यक्रमस्य उद्घाटनम् कृतम् । प्राचार्यः स्वीये भाषणे महात्मागान्धिनः (vii) .... विषये छात्रान् उद्बोधितवान् । अनेन सह विभिन्नाः (viii) .... अपि आयोजिताः आसन् । स्वच्छभारताभियानस्य अनुबन्धरूपेण

(ix) .... शिक्षकाः च पदसञ्चलनं कुर्वन्तः प्लास्टिक-अवकराणां सञ्चयं कृतवन्तः। एवं गन्धिजयन्ती अस्माकं छात्रजीवने (x) .... कार्यक्रमः अभवत्। पित्रोः चरणयोः प्रणामाः।

भवत्याः अभिन्नमित्रं भास्करः

4) भवान् / भवती गायत्री । भवत्याः कन्याकुमारी-स्थिते विवेकानन्द विद्यालये संस्कृतसप्ताहः आचरितः। भवत्याः मित्रं फात्तिमा गया-नगरस्थे महाविद्यालये पठति। संस्कृतसप्ताहस्य वर्णनं कृत्वा मित्रं प्रति लिखितं पत्रं मञ्जूषापदसाहाय्येन पूरयित्वा पुनः लिखत। (½ x 10=5)

संस्कृतेन, छात्राः, संस्कृतसप्ताहस्य, गायत्री, कुशलिनः, प्रथमस्थानम्, प्रतियोगिताः, 25 सितम्बर् 2018, फात्तिमे, प्राचार्यः

कन्याकुमारीतः

(i) ....

प्रियसखि (ii) ....

सप्रेम नमस्ते।

अत्र सर्वे (iii) .... । भवती अपि कुशलिनी इति मन्ये। अस्माकं विद्यालये गतमासे (iv) .... आचरणं जातम्। विद्यालयस्य (v) .... संस्कृतसप्ताहाचरणस्य उद्घाटनं कृतवान्। एकं सप्ताहं यावत् प्रातःकालीनसभा (vi) .... एव प्रवृत्ता। 'संस्कृतं तथा विज्ञानम्' इति विषये काचित् प्रदर्शनी अपि आयोजिता आसीत्। छात्राणां तथा शिक्षकाणां कृते विभिन्नाः (vii) .... आयोजिताः आसन्। संस्कृतप्रश्नोत्तरीस्पर्धायां मम गणः (viii) .... प्राप्नोत्। समापनकार्यक्रमे (ix) .... मनोरञ्जनकार्यक्रमान् प्रस्तुतवन्तः। शिष्टं सर्वम् अग्रिमपत्रे लेखिष्यामि। मातृपितृचरणयोः मम प्रणामाः।।

भवत्याः मित्रम् (x) ....

5) भवान्/भवती संविदा। कोल्कत्तायां वसति। भवतः/भवत्याः मित्रं जोसफः केरले तिरुवनन्तपुरे टेक्नोपार्क् मध्ये कार्यं करोति। भवत्याः विवाहार्थं तं निमन्त्रयितुं लिखिते पत्रे मञ्जूषासाहाय्येन रिक्तस्थानानि पूरयत। (½ x 10=5)

करोति, निश्चयेन, प्रियमित्र, अनुग्रहः, विवाहः, कोल्कत्तातः कुशलिनः, मैत्री, भवतः, प्रमुखे

(i)..................

04/01/2022

(ii) .... जोसफ!

सस्नेहं नमस्ते।

अत्र सर्वे (iii) .... । भवान् अपि कुशली इति विश्वसिमि । षष्ठकक्षायां आवयोः (iv) .... आरब्धा आसीत् । तदनन्तरम् मम गार्हिकमित्राणि च अभवन् (v) .... गृहसदस्याः । इदानीम् अहं पत्रमिदं मम जीवनस्य (vi) .... दिने भवन्तं सपरिवारं निमन्त्रयितुं लिखामि । मम (vii) .... निश्चितः । भवान् इव मे वरः अपि सूचना-प्रौद्योगिक-क्षेत्रे एव कार्यं (viii) .... । अहम् आशासे यत् भवान् (ix) .... सपरिवारं मम विवाहकार्यक्रमे भागं ग्रहीष्यति इति । भवतः मातापित्रोः अपि (x) .... मम कृते मुख्यः अस्ति । सर्वेभ्यः पुनः पुनः प्रणामाः।

भवतः अभिन्नहृदया संविदा

आ) औपचारिकं पत्रम्

1. भवतः / भवत्याः नाम निमिषा । वाराणस्यां प्रियदर्शिनी विद्यालये पठति । स्काउट् एवं गाइड् शिबिरे भागं ग्रहीतुम् प्रचार्यं प्रति लिखिते प्रार्थनापत्रे मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत । **(½ x 10=5)**

अस्माकम्, निवेदयामि, निमिषा, अहम्, तृतीयसोपानशिबिरे, समादरणीय, प्रार्थयामि, वाराणसीतः, मासस्य, अवसरम्

(i) ……………..

दिनाङ्कः - ....

(ii) …………….. प्राचार्यमहोदय !

सादरं प्रणमामि।

सविनयं (iii) …………….. यत् स्काउट् एवं गाइड् संघटनेन अस्य (iv) …………….. पञ्चदश-दिनाङ्कात् आरप्स्यमाणे (v) …………….. अहं भागं ग्रहीतुम् इच्छामि । षष्ठकक्षातः (vi) …………….. अस्मिन् सङ्घटने कार्यरता अस्मि । भविष्यकाले राष्ट्रपतिपुरस्कारं प्राप्य

(vii) …………….. विद्यालयस्य कीर्तिं संवर्धयितुं (viii) …………….. ददातु इति सादरं सविनयं च (ix) …………….. ।

भवताम् आज्ञाकारिणी छात्रा (x) ……………..

2. **भवतः / भवत्याः नाम गौतमः । अनन्तपुरे अमृतभारती-विद्यालये पठति । संभाषण-सन्देशः नाम मासपत्रिकायाः सम्पादकाय लिखितं प्रार्थनापत्रं मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दैः पूरयित्वा पुनः लिखत ।** **(½ X 10 = 5)**

महत्त्वम्, प्रकाशितानि, सम्पादकवर्य , लिखितम्, गौतमः, मासपत्रिकायाम् यथोचितम्, धन्यवादान्, अनन्तपुरात्, प्रकाशयतु

(i) ……………..

दिनाङ्कः - ....

मान्य (ii) …………….. !

सादरं प्रणामाः ।

भवतां (iii) …………….. मम कानिचन लेखानि पूर्वं (iv) …………. आसन् । तदर्थं हार्दिकान् (v) …………….. समर्पयामि। एतेन पत्रेण सह पर्यावरणस्य (vi) …………….. अधिकृत्य (vii) …………….. पृष्ठद्वयात्मकं लेखं प्रेषयामि । तत् सम्यक् अवलोक्य पत्रिकायां (viii) …………….. इति सादरं प्रार्थयामि । लेखे (ix) …………….. परिवर्तनं परिष्कारं च कर्तुं भवन्तः अर्हन्ति ।

भवतां विश्वासपात्रं (x) ……………..

3. **भवतः / भवत्याः नाम विजिता । भवत्याः पितरौ कृषिकौ । भवती केरले राजकीय-विद्यालये पठति। विद्यालयशुल्क-मोचनाय प्राचार्यं प्रति लिखिते प्रार्थनापत्रे मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत ।** (½ X 10 = 5)

धनम्, मोचयतु, सप्तमकक्षायाम्, आज्ञाकारिणी, व्यवहारपत्राणाम्, सविनयम्, नष्टानि, कृषिकौ, संयोजितानि, पत्तनंतिट्टातः

(i) ……………..

दिनाङ्कः - ....

आदरणीयाः प्राचार्यमहोदयाः !

सादरं नमो नमः।

भवतां विद्यालये (ii) …………….. पठन्ती विजिता अस्मि अहम् । मम पितरौ सामान्यौ (iii) …………….. भवतः । मासद्वयात् पूर्वं केरले सर्वत्र महाप्रलयः जातः इति भवन्तः जानन्ति एव । तस्मिन् अस्माकं सस्यानि सर्वाण्यपि (iv) …………………. जातानि । अधुना प्रतिदिनव्ययनिमित्तमपि मम पित्रोः सकाशे (v) ……….. नास्ति । अतः अहं (vi) ……….. प्रार्थयामि यत् कृपया विद्यालयशुल्कप्रदानात् मां (vii) …………….. इति । आवश्यकानां (viii) …………….. प्रतिकृतयः अनेन पत्रेण साकं (ix) …………….. सन्ति । सधन्यवादम् ।

भवदीया (x) …………….. छात्रा विजिता

4. भवतः / भवत्याः नाम आनन्दः। भवतः पुत्रः केन्द्रीयविद्यालये पठति । भवतः स्थानान्तरणं जातम् इति हेतोः पुत्रस्य विद्यालयस्थानान्तरणाय प्रचार्यं प्रति लिखिते प्रार्थनापत्रे मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखित । (½X10=5)

अधुना, परिवारसदस्यान्, विश्वासपात्रम्, पठति, भवतः, अहम्, 10/12/2021, अनुगृह्णातु, स्थानान्तरणम्, वन्दनानि

हैदराबादतः

(i) ……………..

आदरणीय प्राचार्यमहोदय!

सादरं (ii) ……………..।

मम पुत्रः सुकेशः (iii) ………….. विद्यालये अष्टमकक्षायां 'ब' विभागे (iv) ……….. । तस्य पञ्जीकरणसंख्या 3483 अस्ति । (v) …………….. हैदराबाद्-प्रदेशस्थे भारतीयवित्तकोशे कार्यनिरतः अस्मि । (vi) ………….. हैदराबादतः बङ्गलूरु नगरं प्रति मम (vii) …………….. जातम् अस्ति । मया सह मम (viii) …………….. अपि अहं नूतनं स्थानं प्रति नेतुम् इच्छामि । अतः मम पुत्रस्य स्थानान्तरणपत्रं प्रदाय तम् (ix) …………….. इति सादरं प्रार्थयामि ।

सधन्यवादम्

भवतः (x) ……………..

आनन्दः

पत्रलेखनम् - उत्तरकुञ्चिका

अ) अनौपचारिकं पत्रम्

1. 1. 22 नवम्बर् 2018 2. आकाश 3. कुशली 4. गतमासे 5. उद्घाटनम् 6. लघुनाटकस्य
   7. प्रातःकाले 8. स्वच्छतां 9. सन्देशं 10. स्वरूपः
2. 1. 12/12/2020 2. अर्णव 3. कुशली 4. विद्यालयस्य 5. अतिसुन्दरम् 6. उद्घाटनम्
   7. क्रीडाङ्गणम् 8. सङ्गणकम् 9. प्रयोगशालाः 10. विद्यालय-भवनम्
3. 1. पूणेतः 2. गीतिके 3. कुशलम् 4. गान्धिजयन्ती 5. प्राचार्येण 6. पुष्पाणि
   7. जीवनादर्शानाम् 8. प्रतियोगिताः 9. छात्राः 10. अविस्मरणीयः
4. 1. 25 सितम्बर् 2018 2. फात्तिमे 3. कुशलिनः 4. संस्कृतसप्ताहस्य 5. प्राचार्य: 6. संस्कृतेन
   7. प्रतियोगिताः 8. प्रथमस्थानम् 9. छात्राः 10. गायत्री
5. 1. कोल्कत्तातः 2. प्रियमित्र 3. कुशलिनः 4. मैत्री 5. भवतः 6. प्रमुखे 7. विवाहः
   8. करोति 9. निश्चयेन 10. अनुग्रहः

अ) अनौपचारिकं पत्रम्

1. 1. वाराणसीतः 2. समादरणीय 3. निवेदयामि 4.मासस्य 5.तृतीयसोपानशिबिरे 6.अहम्
   7. अस्माकं 8. अवसरम् 9.प्रार्थयामि 10.निमिषा
2. 1.अनन्तपुरात् 2.संपादकवर्य 3.मासपत्रिकायाम् 4.प्रकाशितानि 5.धन्यवादान् 6.महत्त्वम्
   7.लिखितम् 8.प्रकाशतु 9.यथोचितम् 10.गौतमः
3. 1.पत्तनंतिट्टातः 2.सप्तमकक्षायाम् 3. कृषिकौ 4.नष्टानि 5.धनम् 6.सविनयम् 7. मोचयतु
   8.व्यवहारपत्राणाम् 9.संयोजितानि 10.आज्ञाकारिणी
4. 1. 10/12/2021 2.वन्दनानि 3.भवत: 4.पठति 5.अहम् 6.अधुना 7.स्थानान्तरणम्
   8.परिवारसदस्यान् 9.अनुगृह्णातु 10. विश्वासपात्रम्

चित्रवर्णनम्

चित्रवर्णनम् – 5 अङ्काः

अभ्यासार्थं प्रश्नाः -

प्र. 1 अधः प्रदत्तं चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तशब्द-सहायतयापञ्च वाक्यानि संस्कृतेन लिखत -

मञ्जूषा

इतस्ततः, अनेके, दृश्यन्ते,जन्तुशालायाः, दृश्यते, सन्ति. जन्तवः, शृगालः, चिक्रोडः, हरिणः, पक्षिणः, भल्लूकः, नदी, सेतुः अस्ति, पुष्पाणि, सन्ति, हरीतिमा

प्र. 2 अधोलिखितं चित्रं वर्णयन् संस्कृतेन पञ्चवाक्यानि लिखत

मञ्जूषा

सागरतीरस्य, बालाः, अस्ति, छत्रम्, वृक्षाः, सस्यानि, सन्ति, पुरुषः, महिला, पक्षिणः, दृश्यन्ते, खेलन्ति, कन्दुकेन, नौका, ध्वजः, पिबति, चलति

प्र. 3 अधोलिखितं चित्रं वर्णयन् संस्कृतेन पञ्चवाक्यानि लिखत –

मञ्जूषा

कुरुक्षेत्रम्, श्रीकृष्णः, अर्जुनः, गीतोपदेशस्य, सैनिकाः, सन्ति, गजाः, अश्वाः, उपरि, दृश्यन्ते, रथे, उपविशति, नमस्करोति, अस्ति, मेघाः

उत्तरकुञ्चिका

अवधेयम् –

1) चित्रवर्णने केवलं चित्राधारितानि वाक्यानि अपेक्षितानि।

2) यानि वाक्यानि भवन्तः लिखन्ति तेषु व्याकरणदृष्ट्याः दोषाः न स्युः।

3) दीर्घानि वा अधिकाधिकपदैः लिखितानि वाक्यानि अपेक्षितानि इति नियमः नास्ति।

4) यावच्छक्यं लघूनि वाक्यानि लेखनीयानि। तेन दोषाः न्यूनीकर्तुं शक्यन्ते।
यथा – चित्रे श्रीकृष्णः अस्ति। / चित्रे भल्लूकः दृश्यते। / चित्रे पक्षिणः सन्ति / चित्रे वृक्षाः सन्ति / चित्रं सुन्दरम् (मनोहरम्) अस्ति। इत्यादि।

5) पञ्च वाक्यानि एव अपेक्षितानि। किन्तु अधिकानि वाक्यानि लेखितुम् अर्हन्ति।

6) उपरि दत्तानां चित्राणां आधारेण दश वाक्यानि लिखित्वा भवतां संस्कृत-शिक्षकस्य साहाय्येन विचारविमर्शं कुर्वन्तु।

अनुवादः

अनुवादः

अभ्यासार्थं प्रश्नाः -

1. The students are writing an examination.	छात्र एक परिक्षा लिख रहे हैं|
2. An artist draws a colourful picture.	चित्रकार एक रंगीन चित्र बनाता है|
3. The water of river Ganges is pure and holy.	गंगा नदी का पानी शुद्ध और पवित्र है|
4. Rekha is going to the school after drinking the milk.	रेखा दूध पीकर विद्यालय जा रही है|
5. The stars are shining on the sky during the night.	रात में आकाश में तारे चमकते है|
6. The river Ganga originates from Himalayas.	गंगानदी हिमालय से निकलती है|
7. Arjuna is the friend of Krishna.	अर्जुन कृष्ण का मित्र है।
8. The father gives advice to the son.	पिताजी बेटे को सलाह देते हैं।
9. Helping others gives happiness.	परोपकार से खुशी प्रदान करता है।
10. I am going to my mother's house.	मैं माँ के घर जाता हूँ।
11. There are many blossomed lotuses in the pond.	तालाब में कई खिले हुए कमल हैं।
12. You are climbing on the tree.	तुम पेड़ पर चढ़ रहे हो।
13. The mango is very nutritious.	आम्रफल बहुत पौष्टिक होता है।
14. All of you are watching a film.	आप सभी एक फिलिम देख रहे हैं।
15. A life without education is useless.	शिक्षा के बिना जीवन बेकार है।

उत्तराणि –

1. छात्रा: परीक्षां लिखन्ति।
2. चित्रकार: एकं वर्णात्मकं चित्रं रचयति।
3. गङ्गाजलं शुद्धं पवित्रं च भवति।
4. रेखा दुग्धं पीत्वा विद्यालयं गच्छति।
5. रात्रौ आकाशे तारा: शोभन्ते।
6. गङ्गा हिमालयात् उद्भवति।
7. अर्जुन: कृष्णस्य मित्रमस्ति।
8. पिता पुत्रम् उपदिशति।
9. परोपकार: आनन्दं ददाति।
10. अहं मातु: गृहं गच्छामि।
11. तडागे अनेकानि विकसितानि कमलानि सन्ति।
12. त्वम् वृक्षं आरोहसि।
13. आम्रफलं अतीव पोषकसमृद्धं भवति।
14. यूयं चलचित्रं पश्यथ।
15. विद्यां विना जीवनं व्यर्थम्।

खण्डः - ग

अनुप्रयुक्तव्याकरणम्

सन्धिः

सन्धिः – 4 अङ्काः

व्यञ्जनसन्धिः

अभ्यासार्थं प्रश्नाः –

1. वर्गीयप्रथमवर्णस्य तृतीयवर्णे परिवर्तनम्

1. एते शब्दाः **सुप्** + **अन्ताः** सन्ति।

[अ] सुपान्ताः [आ] सुबन्ताः

[इ] सुपन्ताः [ई] सुभन्ताः

2. सा **प्राग्यात्रायाः** विवरणं ददाति।

[अ] प्राक् + यात्रायाः [आ] प्राग् + अत्र

[इ] प्रा + गत्र [ई] प्राग + अत्र

3. **दिक्** + **अम्बराः** संन्यासिनः गच्छन्ति।

[अ] दिकम्बराः [आ] दिम्बराः

[इ] दिगम्बराः [ई] दिक्म्बराः

4. स्वीक्रियताम् **तत्** + **धनुः**।

[अ] तत्धनुः [आ] तद्धनुः

[इ] तध्धनुः [ई] ततो धनुः

5. अस्मिन् कार्यक्रमे **महदाडम्बरम्** अस्ति ननु।

[अ] महदा + डम्बरम् [आ] महद + आडम्बरम्

[इ] मह + दाडम्बरम् [ई] महत् + आडम्बरम्

2. वर्गीयप्रथमवर्णस्य पञ्चमवर्णे परिवर्तनम्

1. यदा आवयोः बालभावजनितं **किञ्चिदविनयम्** पश्यति।

[अ] किञ्चित + विनयम् [आ] किञ्चिदवि + नयम्

[इ] किञ्चित् + अविनयम् [ई] किञ्चिते + अविनयम्

2. **तदहं** तस्य आह्वानं करोमि।

[अ] त + दहम् [आ] तत् + अहम्

[इ] तदा + हम् [ई] ततः + अहम्

3. **दिग्गजः** चलति।

[अ] दिशा + गज: [आ] दिक् + गज:

[इ] दिका + गज: [ई] दिशि + गज:

4. **अचिरादेव** वृष्टिः समजायत।

[अ] अचिरात् + एव [आ] अचिरात् + एव

[इ]अचिरान् + एव [ई]अचिराते + एव

5. भोः, किं **मानुषात् + अपि** बिभेषि।

[अ] मानुषादपि [आ] मानुषातपि

[इ] मानुषाधपि [ई] मानुषाथपि

6. **स्यान्न** तत्र गमनम्।

[अ] स्यात् + न [आ] स्यान् + न

[इ] स्यत् + न [ई] स्यात् + न

7. नय माम् **अस्मान्नगरात्**।

[अ] अस्मात् + नगरात् [आ] अस्मान + नगरात्

[इ] अस्मान् + नगरात् [ई] अस्मत + नगरात्

8. कुसुमावलिः **स्यात् + मे** वरणीया।

[अ] स्यान्मे [आ] स्याद्मे

[इ] स्यात्मे [ई] स्यैन्मे

9.**धिङ्माम्** अधन्यम्।

[अ] धिक् + माम् [आ] धिख् + माम्

[इ] धिग् + माम् [ई] धिङ्ग + आम्

10.**सन्निधीयन्ताम्**।

[अ] सदा + निधीयन्ताम् [आ] सत् + निधीयन्ताम्

[इ] सथ् + निधीयन्ताम् [ई] सनि + निधीयन्ताम्

11.समरूपः **सत् + निवेशः** =

[अ] सन्निवेश: [आ] सनिवेश:

[इ] सद्निवेश: [ई] सन्नीनिवेश:

उत्तरकुञ्चिका

1.किञ्चित् + अविनयम् 2.तत् + अहं 3.दिक् + गज: 4.अचिरात् + एव 5. मानुषादपि   6.स्यात् + न 7.अस्मात् + नगरात् 8.स्यान्मे 9.धिक् + माम् 10.सत् + निधीयन्तां   11.सन्निनिवेश:

विसर्गसन्धि:

II.विसर्गस्य सत्वम् , शत्वम्, षत्वम् च ।

1. **व्याघ्रो नष्ट:** ।

[अ] व्याघ्र + नष्ट: [आ] व्याघ्र: + नष्ट:

[इ] व्याघ्र् + नष्ट: [ई] व्याघ्रे + नष्ट:

2. **क: + टीकते** ।

[अ] कश्तीकते   [आ] कष्टीकते

[इ] कस्तीकते   [ई] कोतीकते

3. **हिमकरोऽपि** ।

[अ] हिमकरै: + अपि   [आ] हिमकर + ओपि

[इ] हिमकरे + अपि   [ई] हिमकर: + अपि

4. **पण्डित: + जन:** ।

[अ] पण्डितजन: [आ] पण्डितोऽजन:

[इ] पण्डितो जन: [ई] पण्डितज्जनः

5. **अशक्तश्च** ।

[अ] अशक्तो + च   [आ] अशक्त: + च

[इ] अशक्त + श्च   [ई] अशक्त + च

6. **नामत: + वेदितुम्** ।

[अ] नामतावेदितुम्   [आ] नामतो वेदितुम्

[इ] नामतस्वेदितुम्   [ई] नामत वेदितुम्

7. **भक्त: + सेवते।**

[अ] भक्तो सेवते [आ] भक्तष्सेवते

[इ] भक्तस्सेवते [ई] भक्तसेवते

8. **द्वयोरपि।**

[अ] द्वयो + रपि [आ] द्वयो: + अपि

[इ] द्वय: + अपि [ई] द्वयोर + पि

9. **तयो: + एक:।**

[अ] तयोरेक: [आ] तयो एक:

[इ] तयौरेक: [ई] तयोरक:

10. **अश्वा धावन्ति।**

[अ] अश्वा + धावन्ति [आ] अश्वा: + धावन्ति

[इ] अश्व: + धावति [ई] अश्व + धावन्ति

11. **बाला: + हसन्ति।**

[अ] बालोहसन्ति [आ] बालोऽहसन्ति

[इ] बाला हसन्ति [ई] बाला: हसन्ति

12. **राम: + आगच्छति।**

[अ] रामो आगच्छति [आ] रामोऽगच्छति

[इ]राम आगच्छति [ई] राम: आगच्छति

13. **नृप इच्छति।**

[अ] नृप् +इच्छति [आ] नृप: +इच्छति

[इ] नृपो + इच्छति [ई] नृपा +इच्छति

14. **महिषी: +इति।**

[अ] महिषीरिति [आ] महिषीति

[इ] महिषीरीति [ई] महिर्षीति

15. **एष: + नमति।**

[अ] एषो नमति [आ] एशो नमति

[इ] एष नमति [ई] एषोऽनमति

16. **चन्द्रः + उदेति ।**

[अ] चन्द्रो उदेति [आ] चन्द्र उदेति

[इ] चन्द्रः उदेति [ई] चन्द्रोदेति

17. **स आयाति ।**

[अ] सः + आयाति [आ] सो + आयाति

[इ] सः + याति [ई] सो + याति

18. **कवेः + उदयः ।**

[अ] कवेरुदयः [आ] कविरुदयः

[इ] कवे उदयः [ई] कवि उदयः

19. **गुरुः + अयम् ।**

[अ] गुरु यम् [आ] गुरुस् अयम्

[इ] गुरुरयम् [ई] गुरु अयम्

20. **पतिरेवम् ।**

[अ] पति + एवम् [आ] पतेः + एवम्

[इ] पतिः + ऐवम् [ई] पतिः + एवम्

उत्तरकुञ्चिका

1] व्याघ्रः + नष्टः 2] कष्टीकते 3] हिमकरः + अपि 4] पण्डितो जनः

5] अशक्तः + च 6] नामतो वेदितुम् 7] स एव 8] द्वयोः + अपि

9] तयोरेकः 10] अश्वाः +धावन्ति 11] बाला हसन्ति 12] राम आगच्छति

13] नृपः + इच्छति 14] महिषीरिति 15] एष नमति 16] चन्द्र उदेति

17] सः + आयाति 18] कवेरुदयः 19] गुरुरयम् 20] पतिः + एवम्

समासः

समासः – 4 अङ्काः

अभ्यासार्थं प्रश्नाः -

तत्पुरुषसमासः

I. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितानां पदानां समस्तपदं वा विग्रहं वा चिनुत।

1. **महानगरमध्ये** चलदनिशं कालायसचक्रम्।

(क) महानगरेषु मध्ये (ख) महानगरेभ्यः मध्ये
(ग) महानगरैः मध्ये (घ) महानगराणां मध्ये

2. **वाष्पयानमाला** संधावति वितरन्ती ध्वानम्।

(क) वाष्पयानानि माला (ख) वाष्पयानेभ्यः माला
(ग) वाष्पयानानां माला (घ) वाष्पयानैः माला

3. **कुत्सितवस्तुमिश्रितं** भक्ष्यं समलं धरातलम्।

(क) कुत्सितवस्तूनां मिश्रितम् (ख) कुत्सितवस्तुषु मिश्रितम्
(ग) कुत्सितवस्तुभ्यः मिश्रितम् (घ) कुत्सितवस्तुभिः मिश्रितम्

4. प्रपश्यामि **ग्रामान्ते** निर्झर-नदी-पयःपूरम्।

(क) ग्रामाय अन्ते (ख) ग्रामे अन्ते
(ग) ग्रामस्य अन्ते (घ) ग्रामम् अन्ते

5. **कुसुमावलिः** समीरचालिता स्यान्मे वरणीया।

(क) कुसुमैः आवलिः (ख) कुसुमेभ्यः आवलिः
(ग) कुसुमेषु आवलिः (घ) कुसुमानाम् आवलिः

6. अयि चल बन्धो! खगकुल-कलरव-गुञ्जित**वनदेशम्**।

(क) वनाय देशम् (ख) वनं देशम्
(ग) वनस्य देशम् (घ) वनेन देशम्

7. **चाकचिक्यजालं** नो कुर्याज्जीवितरसहरणम्।

(क) चाकचिक्ये जालम् (ख) चाकचिक्येन जालम्
(ग) चाकचिक्यस्य जालम् (घ) चाकचिक्याय जालम्

8. **<u>प्रस्तरतले</u>** लतातरुगुल्मा नो भवन्तु पिष्टाः।

(क) प्रस्तरस्य तले (ख) प्रस्तराय तले

(ग) प्रस्तरे तले (घ) प्रस्तरेण तले

9. मानवाय जीवनं कामये नो **<u>जीवन्मरणम्</u>**।

(क) जीवतः मरणम् (ख) जीवता मरणम्

(ग) जीवन्तं मरणम् (घ) जीवते मरणम्

10. बुद्धिमती पुत्रद्वयोपेता **<u>पितुः</u> गृहं** प्रति चलिता।

(क) पितुरगृहम् (ख) पितुर्गृहम्

(ग) पितृगृहम् (घ) पित्रगृहम्

11. **<u>भयेन आकुलं</u>** व्याघ्रं दृष्ट्वा शृगालः हसन्नाह।

(क) भयेनाकुलम् (ख) भयेनकुलम्

(ग) भयमाकुलम् (घ) भयाकुलम्

12. परं गृहीतकरजीवितो नष्टः **<u>तदग्रतः</u>**।

(क) तदा अग्रतः (ख) तस्य अग्रतः

(ग) तेन अग्रतः (घ) तस्मै अग्रतः

13. रे रे धूर्त, त्वया दत्तं मह्यं **<u>व्याघ्रत्रयं</u>** पुरा।

(क) व्याघ्राणां त्रयम् (ख) व्याघ्रेषु त्रयम्

(ग) व्याघ्रं त्रयम् (घ) व्याघ्रैः त्रयम्

14. व्रजति हिमकरोऽपि **<u>बालभावात्</u>**।

(क) बालस्य भावात् (ख) बालाय भावात्

(ग) बाले भावात् (घ) बालात् भावात्

15. **<u>उपनयनोपदेशेन</u>** भगवान् वाल्मीकिः आवयोः गुरुः।

(क) उपनयनस्य उपदेशेन (ख) उपनयने उपदेशेन

(ग) उपनयनेन उपदेशेन (घ) उपनयनम् उपदेशेन

16. कश्चित् कृषकः **<u>क्षेत्रकर्षणं</u>** कुर्वन्नासीत्।

(क) क्षेत्रं कर्षणम् (ख) क्षेत्राय कर्षणम्

(ग) क्षेत्रे कर्षणम् (घ) क्षेत्रस्य कर्षणम्

17. भूमौ पतितं **स्वपुत्रं** दृष्ट्वा माता सुरभिः अरुदत्।

(क) स्वस्य पुत्रम् (ख) स्वेन पुत्रम्

(ग) स्वः पुत्रम् (घ) स्वं पुत्रम्

18. विनिपातो न वः कश्चिद् दृश्यते **त्रिदशाधिप** !

(क) त्रिदशाभ्यः अधिप (ख) त्रिदशासु अधिप

(ग) त्रिदशाः अधिप (घ) त्रिदशानाम् अधिप

19. **सुरभिवचनं** श्रुत्वा अखण्डलस्य हृदयम् अद्रवत्।

(क) सुरभिं वचनम् (ख) सुरभिः वचनम्

(ग) सुरभेः वचनम् (घ) सुरभिना वचनम्

20. सर्वत्र **जलोपप्लवः** सञ्जातः।

(क) जलाय उपप्लवः (ख) जलेन उपप्लवः

(ग) जलम् उपप्लवः (घ) जलस्य उपप्लवः

21. समरूप: **कुटुम्बवृत्तान्तः**।

(क) कुटुम्बात् वृत्तान्त: (ख) कुटुम्बाय वृत्तान्त:

(ग) कुटुम्बस्य वृत्तान्त: (घ) कुटुम्बम् वृत्तान्त:

बहुव्रीहिसमासः

अभ्यासार्थं प्रश्नाः -

(अ) अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितानां पदानां समस्तपदं वा विग्रहं वा चिनुत।

1. लवकुशयोः पितरं माता **निरनुक्रोशः** इति आह्वयति।

(क) निर्गतः अनुक्रोशः (ख) अनुक्रोशस्य अभावः

(ग) अनुक्रोशः निर्गतः (घ) निर्गत: अनुक्रोशः यस्मात् सः

2. पर- **इङ्गितज्ञानफलाः** हि बुद्धयः।

(क) इङ्गितस्य ज्ञानफलम् (ख) इङ्गितज्ञानं फलं यासां ताः

(ग) इङ्गितज्ञानस्य फलम् (घ) इङ्गितज्ञानानां फलम्

3. अहं **स्थितप्रज्ञः** इव स्थास्यामि।

(क) स्थितस्य प्रज्ञा (ख) स्थिता प्रज्ञा

(ग) स्थितः प्रज्ञः (घ) स्थिता प्रज्ञा यस्य सः

4. सः **<u>गौराङ्गः</u>** अस्ति।

(क) गौराणि अङ्गानि यस्य सः (ख) गौराणि अङ्गानि

(ग) गौरम् अङ्गम् (घ) गौरेण अङ्गेन सहितः

5. पक्षिप्रधानेषु विद्यमानेषु **<u>दिवान्धः</u>** कथं राजा भवेत्।

(क) दिवा अन्धः यः सः (ख) दिवा अन्धः

(ग) दिवः अन्धः (घ) दिवि अन्धः

6. तस्य पिता **<u>निर्गतं धनं यस्मात् सः</u>** आसीत्।

(क) निर्गतधनम् (ख) निर्गतधनः

(ग) निर्धनः (घ) सनिर्गतधनः

अव्ययीभावसमासः

अभ्यासार्थं प्रश्नाः -

अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितानां पदानां समस्तपदं वा विग्रहं वा चिनुत।

1. विद्यालयः **उपग्रामम्** अस्ति।

(क) ग्रामस्य पश्चात् (ख) ग्रामे ग्रामे प्रति

(ग) ग्रामस्य समीपम् (घ) ग्रामेण सहितम्

2. जनाः **अनुरथं** धावन्ति।

(क) रथस्य पश्चात् (ख) रथे रथे प्रति

(ग) रथेन सह (घ) रथस्य समीपे

3. सर्वे **यथाशक्ति** कार्यं कुर्वन्ति।

(क) शक्तेः समीपम् (ख) शक्तिम् अनतिक्रम्य

(ग) शक्तिं शक्तिं प्रति (घ) शक्तेः योग्यम्

4. **शृगालेन सहितम्** आगच्छन्तं व्याघ्रं सा अपश्यत्।

(क) उपशृगालम् (ख) प्रतिशृगालम्

(ग) अनुशृगालम् (घ) सशृगालम्

5. सः **निरनुक्रोशं** वदति।

(क) अनुक्रोशेन सह (ख) अनुक्रोशस्य अभावः

(ग) अनुक्रोशे अनुक्रोशे प्रति (घ) अनुक्रोशम् अनतिक्रम्य

6. शिक्षकः **प्रत्येकं** छात्रं उद्बोधयति।

(क) एकं एकं प्रति — (ख) एकम् अनतिक्रम्य

(ग) एकस्य पश्चात् — (घ) एकेन सहितम्

7. कृषकः **अनुवृष्टि** क्षेत्रं गच्छति।

(क) वृष्टेः पश्चात् — (ख) वृष्टेः समीपम्

(ग) वृष्ट्या सहितम् — (घ) वृष्टिम् अनतिक्रम्य

8. सा **सचित्रम्** उपविशति।

(क) चित्रस्य समीपम् — (ख) चित्रं चित्रं प्रति

(ग) चित्रस्य योग्यम् — (घ) चित्रेण सहितम्

9. ग्रामे **जलस्य अभावः** आसीत्।

(क) निर्जलम् — (ख) उपजलम्

(ग) प्रतिजलम् — (घ) अनुजलम्

10. सः **साट्टहासं** वदति।

(क) अट्टहासेन सहितम् — (ख) अट्टहासस्य योग्यम्

(ग) अट्टहासम् अनतिक्रम्य — (घ) अट्टहासस्य पश्चात्

द्वन्द्वसमासः

(केवलम् इतरेतर-द्वन्द्व-समासः)

अभ्यासार्थं प्रश्नाः -

(अ) अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितानां पदानां समस्तपदं वा विग्रहं वा चिनुत।

1. **व्याघ्रः च शृगालः च** आगच्छतः।

(क) व्याघ्रशृगालम् — (ख) व्याघ्रस्य शृगालः

(ग) व्याघ्रशृगालौ — (घ) व्याघ्रेण शृगालः

2. **लवः च कुशः च रामः च** परस्परं वार्तालापं कुर्वन्ति।

(क) लवचकुशचरामच — (ख) लवचकुशचरामाः

(ग) लवकुशरामाः — (घ) लवकुशरामाः च

3. **भीमः च अर्जुनः च** प्रविशतः।

(क) भीमार्जुनौ (ख) भीमश्चार्जुनश्च

(ग) भीमेन अर्जुनः च (घ) भीमार्जुनः

4. **रामसीते** आश्रमे अवसताम्।

(क) रामः च सीता च (ख) रामेण सह सीता च

(ग) रामचसीताच (घ) रामसीता

5. **पशुपक्षिणः** सर्वदा सर्वथा रक्षणीयाः।

(क) पशुना च पक्षी च (ख) पशवः च पक्षिणः च

(ग) पशवपक्षिणः (घ) पशुपक्षी

उत्तरकुञ्चिका

तत्पुरुषसमासस्य अभ्यासप्रश्नानाम् उत्तराणि।

1.महानगराणां मध्ये 2.वाष्पयानानां माला 3.कुत्सितवस्तुभिः मिश्रितम् 4.ग्रामस्य अन्ते 5.कुसुमानाम् आवलिः 6. वनस्य देशम् 7.चाकचिक्यस्य जालम् 8. प्रस्तरस्य तले 9.जीवतः मरणम् 10.पितृगृहम् 11.भयाकुलम् 12.तस्य अग्रतः 13.व्याघ्राणां त्रयम् 14.बालस्य भावात् 15.उपनयनस्य उपदेशेन 16.क्षेत्रस्य कर्षणम् 17.स्वस्य पुत्रम् 18.त्रिदशानाम् अधिप! 19.सुरभेः वचनम् 20.जलस्य उपप्लवः 21.कुटुम्बस्य वृत्तान्त:

बहुव्रीहिसमासस्य अभ्यासप्रश्नानाम् उत्तराणि।

1. निर्गत: अनुक्रोशः यस्मात् सः 2.इङ्गितज्ञानं फलं यासां ताः 3.स्थिता प्रज्ञा यस्य सः 4.गौराणि अङ्गानि यस्य सः 5. दिवा अन्धः य: सः 6. निर्धनः

अव्ययीभावसमासस्य अभ्यासप्रश्नानाम् उत्तराणि।

1.ग्रामस्य समीपम् 2.रथस्य पश्चात् 3.शक्तिम् अनतिक्रम्य 4.सशृगालम् 5.अनुक्रोशस्य अभावः 6.एकं एकं प्रति 7.वृष्टेः पश्चात् 8.चित्रेण सहितम् 9.निर्जलम् 10.अट्टहासेन सहितम्

समासः - द्वन्द्वसमासस्य अभ्यासप्रश्नानाम् उत्तराणि।

1. व्याघ्रशृगालौ 2.लवकुशरामाः 3.भीमार्जुनौ 4.रामः च सीता च 5.पशवः च पक्षिणः च।

प्रत्ययाः

प्रत्ययाः – 4 अङ्काः

अभ्यासार्थं प्रश्नाः -

(अ) अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रकृतिप्रत्ययौ संयोज्य विभज्य उचितम् उत्तरं चिनुत ।

1) **बल + मतुप्** हि आशा।

(क) बलवान् (ख) बलवत्
(ग) बलवती (घ) बलवतः

2) पठनेन नरः **गुणवान्** भवति।

(क) गुण + तुप् (ख) गुण + मत्
(ग) गुण + मतुप् (घ) गुण + वत्

3) जीवने विद्यायाः अपि **महत्त्वं** वर्तते।

(क) महत् + त्वम् (ख) महत् + त्व
(ग) महत्त्व + मतुप् (घ) महत्त + त्व

4) आगता पर्वसु **प्रिया** दीपावलिः।

(क) प्रिय + आ (ख) प्रिय + आप
(ग) प्रिय + टाप् (घ) प्रिय + डाप्

5) विपणीनां शोभा **अनुपमा** भविष्यति।

(क) अनुपम + टाप् (ख) अनुपम + आप्
(ग) अनुपम + चाप् (घ) अनुपम + ठक्

6) **अजा** शनैः शनैः चलति।

(क) अज + टाप् (ख) अजा + टाप्
(ग) अज + आप् (घ) अज + आ

7) पृथिव्याः **गुरुत्वं** सर्वे जानन्ति ।

(क) गुरु + त्व (ख) गुरु + त्वम्
(ग) गुरु + त्तवं (घ) गुरु + त्तव

8) दीपिका क्रीडायाम् **कुशल + टाप्** अस्ति।

(क) कुशलता (ख) कुशलय
(ग) कुशला (घ) कुशलताम्

9) प्रभा-दीपिकयोः माता **चिकित्सक + टाप्** अस्ति।

(क) चिकित्सका (ख) चिकित्सकाः

(ग) चिकित्सकः (घ) चिकित्सिका

10) सा समाजस्य **सेवक + टाप्** अपि अस्ति।

(क) सेवका (ख) सेविका

(ग) सेविकः (घ) सेवकी

11) पुष्पाणां **रमणीय + त्व** दृष्ट्वा मनः प्रसन्नं भवति।

(क) रमणीयतां (ख) रमणीयत्वः

(ग) रमणीयत्वम् (घ) रमणीयत्व

12) बालकाः **बालक + टाप्** च कन्दुकेन क्रीडन्ति।

(क) बालिकाभिः (ख) बालिकाः

(ग) बालिका (घ) बलिकया

13) **आचार्य + टाप्** अपि तेभ्यः क्रुध्यति ।

(क) आचार्या (ख) आचार्यया

(ग) आचार्याम् (घ) आचार्याः

14) जीवने शिक्षायाः सर्वाधिकं **महत् + त्व** वर्तते।

(क) महत्त्वः (ख) महत्त्वो

(ग) महत्त्वम् (घ) महत्तम्

15) उद्यमस्य **महत् + तल्** सर्वविदिता एव।

(क) महत्त्वः (ख) महत्ता

(ग) महत्तल् (घ) महत्तम्

16) **सदाचारवान्** विवेकी भवति ।

(क) सदा+आचारवान् (ख) सदाचार + मतुप्

(ग) सदाचार + मान् (घ) सदाचार + शतृ

17) भाषणे **मृदु+ त्व** आवश्यकम् ।

(क) मृदुत्वम् (ख) मृदुत्वा

(ग) मृदुत्वे (घ) मृदुता

18) एषा बालिका **उत्तम + टाप्** अस्ति ।

(क) उत्तमः (ख) उत्तमम्

(ग) उत्तमा (घ) उत्तमया

19) <u>रूप + मतुप्</u> अहंकारिण: न भवेयु:|

(क) रूपमन्त: ख) रूपवन्त:

(ख) रूपवान: घ) रूपवाना:

20) जगति **मनुष्यत्वम्** दुर्लभं वर्तते।

(क) मनुष्य + त्व (ख) मनुष्यत् + व

(ग) मनुष्य + ता (घ) मनुष्यत्व + म्

21) **श्रीमती** प्रतिभा पाटील: भारतस्य प्रथमा महिला राष्ट्रपति: आसीत्।

(क) श्रीमान् + टाप् (ख) श्रीमत् + ङीप्

(ग) श्रीमान् + ठक् (घ) श्रीमान् + त्व

22) **मुदिता** अहं अद्य।

(क) मुदित + टाप् (ख) मुदित + ठक्

(ग) मुदित + त्व (घ) मुदित + टाप्

23) **भवती** अपि आगच्छतु -

(क) भवत् + ङीप् (ख) भवत् + ई

(ग) भव् + ती (घ) भू + ती

24) विद्यालयस्य **साप्ताहिक:** अवकाश: रविवासरे भवति ।

क)सप्ताह+ठक् ख) सप्ताह + इन्

ग) सप्त+ इक् घ) साप्ताहिक+ठक्

25) **दरिद्रता** सदैव दुःख्कारिणी

क) दरिद्र+टाप् ख) दरिद्र+तल्

ग) दरिद्रः +तल् घ) दरिद्र +ङीप्

26) अस्मिन् लोके विद्वांसः एव **चक्षुष्मन्तः** प्रकीर्तिताः ।

(क) चक्षुर् + मतुप् (ख) चक्षु + मत्

(ग) चक्षुस् + मतुप् (घ) चक्षुष् + मन्तः

27) मयूरस्य **सुन्दरता** जगत्प्रसिद्दम् |

(अ) सुन्दर + तल् (आ) सुन्दर + ताल्

(इ) सुन्दर + त्व (ई) सुन्दर + टाप्

28) कालिदासस्य **विद्वत्वं** सर्वजनविदितम् |

(अ)विद्व+ त्वम् (आ) विद्व + ता

(इ) विद्वस् + त्व (ई) विदुष् +त्व

29) **नारी** सर्वत्र पूज्यते I

[अ} नर+इन् [आ} नारी+ङी्प

[इ} नर+ ङीप् [ई} नर+टाप्

30) भवतां **हृद + ठक्** स्वागतम् अस्ति ।

(क) हार्दिकः (ख) हार्दिकम्

(ग) हार्दिकी (घ) हृदयेन

31) अग्रिममासे अस्माकं **वार्षिकी** परीक्षा भवति ।

(क) वर्षा+ठक् (ख) वर्ष+ठक्

(ग) वर्ष+ की (घ) वर्ष+ शतृ

32) **विज्ञान + ठक्** देशस्य गौरवं वर्धयन्ति ।

(क) विज्ञानिकाः (ख) वैज्ञानिकाः

(ग) विज्ञानिकः (घ) वैज्ञानिक:

33) मानवानं **नीति + ठक्** विकास: आवश्यक:।

(क) नैतिकम् (ख) नैतिक:

(ग) नीतिक: (घ) नीतिठक्

34) **शक्तिमान्** राजा प्रजानां संरक्षणं करोति।

(क) शक्ति + मतुप् (ख) शक्ति + वतुप्

(ग) शक्ति + क्तवतु (घ) शक्ति + शानच्

उत्तरकुञ्चिका

(अ)

1) बलवती	2) गुण + मतुप्	3) महत् + त्व	4) प्रिय + टाप्
5) अनुपम + टाप्	6) अज + टाप्	7) गुरु + त्व	8) कुशला
9) चिकित्सिका	10) सेविका	11) रमणीयत्वम्	12) बालिका
13) आचार्या	14) महत्त्वम्	15) महत्ता	16) सदाचार + मतुप्
17) मृदुत्वम्	18) उत्तमा	19) रूपवन्तः	20) मनुष्यत्वम्
21) श्रीमत् + ङीप्	22) मुदित + टाप्	23) भवत् + ङीप्	24) सप्ताह + ठक्
25) दरिद्र + तल्	26) चक्षुस् + मतुप्	27) सुन्दर + तल्	28) विद्वस् + त्व
29) नर + ङीप्	30) हार्दिकम्	31) वर्ष + ठक्	32) वैज्ञानिकाः
33) नैतिकः	34) शक्ति + मतुप्		

वाच्यपरिवर्तनम्

वाच्यपरिवर्तनम् – 3 अङ्काः

अभ्यासार्थं प्रश्नाः -

(क) वाच्यानुसारम् उचितपदैः कोष्ठकदत्तपदसाहाय्येन पूरयित्वा लिखत ।

1. …………………… गृहं गम्यते। (त्वम् / त्वया / तव / तुभ्यम्)
2. …………………… पुस्तकं पठ्यते। (तेन / सः / तम् / तस्य)
3. ……………….. ग्रन्थः पठामि। (अहं / मया / मम / मयि)
4. ………………… शत्रुः हन्यते। (वीरः / वीरेण / वीरात् / वीरस्य)
5. …………….. पत्रं लिख्यते। (रमया / रमा / रमायाः / रमाम्)
6. तेन चौरौ ………………..। (मुच्यते / मुच्येते / मुच्यन्ते / मोचयन्ति)
7. नृपः वस्त्राणि ………………..। (ददासि / ददाति / दीयते / दीयन्ते)
8. रमया …………. चीयन्ते। (पुष्पम् / पुष्पाणि / पुष्पस्य / पुष्पैः)
9. ……………….. शत्रून् जयामः । (वयम् / अस्माभिः / अस्मान् / मम)
10. छात्राः ………………… स्मरन्ति । (पाठान् / पाठाः / पाठेन / पाठात्)
11. मया त्वं …………………। (कथ्यते / कथ्यसे / कथयति / कथ्यन्ते)
12. ……………………. मां त्यक्तवान् । (तेन / सः / तस्मात् / तस्य)
13. तेन ………………….. । (तिष्ठति / स्थीयते / स्थीयन्ते / तिष्ठामि)
14. तैः ……………………। (धाव्यन्ते / धाव्यसे / धावन्ति / धाव्यते)
15. देवाः गीतानि …………………..। (गीयते / गीयन्ते / गायन्ति / गायथ)

(ख) मञ्जूषातः उपयुक्तपदानि गृहीत्वा वाच्यानुसारं पितापुत्रयोः संवादं पूरयत

पिता – रमेश ! (1) ……………. कुत्र गच्छसि ?

(क) त्वया (ख) त्वम् (ग) तुभ्यम् (घ) युष्माभिः

रमेशः – हे पितः! विद्यालये विशेषकक्षा अस्ति मया तत्र (2) ……………. ।

(क) गच्छामि (ख) गच्छति (ग) गम्ये (घ) गम्यते

पिता – कोऽपि विषयः एवम् अस्ति यस्मिन् त्वं काठिन्यम् (3) ……………. ?

(क) अनुभूयते (ख) अनुभवति (ग) अनुभवसि (घ) अनुभवामि

रमेशः – आम्! अस्माकं विद्यालये गणितस्य (4) ……………. न सन्ति। अतः तत्र काठिन्यम् अस्ति।

(क) शिक्षकाः (ख) शिक्षकैः (ग) शिक्षकान् (घ) शिक्षकम्

पिता – त्वं इमं विषयं न सूचितवान् !

रमेशः – क्षम्यताम्, पितः !

पिता – अस्तु। अहं तव कृते गृहे एव गणिताध्यापकस्य व्यवस्थां (5) ……………. ।

(क) करोषि (ख) करोमि (ग) कुर्वे (घ) कुर्वन्ति

रमेशः – धन्यवादाः।

(ग) मञ्जूषातः उपयुक्तपदानि गृहीत्वा वाच्यानुसारं पितापुत्रयोः संवादं पुनः लिखत

विनोदः – अंकित ! त्वं कुत्र (1) …………….. ?

(क) गच्छसि (ख) गम्यते (ग) गच्छामि (घ) गच्छति

अंकितः – अहं (2) …………….. गमिष्यामि।

(क) जयपुरेण (ख) जयपुरस्य (ग) जयपुरम् (घ) जयपुरे

विनोदः – तत्र किमपि कार्यं वर्तते ? अथवा वृथा एव गच्छति ?

अंकितः – कार्यं नास्ति, (3) …………….. मित्रैः सह भ्रमणार्थं गच्छामि।

(क) अहम् (ख) मया (ग) मयि (घ) मह्यम्

विनोदः – युष्माभिः जयपुरे कुत्र-कुत्र (4) ……………..?

(क) गच्छामः (ख) गच्छामि (ग) गम्यते (घ) गम्यन्ते

अंकितः – वयं तत्र आमेर-दुर्गं, जयगढ़दुर्ग, गोविन्ददेव-मन्दिरं च (5) …………….. ।

(क) पश्यामः (ख) पश्यन्ति (ग) दृश्यामहे (घ) पश्यन्ति

विनोदः – तत्र नाहरगढ़-दुर्गमपि पश्यतु। तदपि तत्रैव अस्ति।

अंकितः – निश्चयेन।

विनोदः – बाढं मित्र ! नमस्ते! इदानीम् अहं गच्छामि। आवां पुन: (6) ……………..।

(क) मिल्येते (ख) मिलामः (ग) मिलतः (घ) मिलावः

वाच्यम् – उत्तरकुञ्चिका

(क) 1. त्वया 2. तेन 3. अहम् 4. वीरेण 5. रमया 6. मुच्यते 7. ददाति 8. पुष्पाणि 9. वयम् 10. पाठान् 11. कथ्यसे 12. सः 13. स्थीयते 14. धाव्यते 15. गायन्ति।

(ख) (1) त्वम् (2) गम्यते (3) अनुभवसि (4) शिक्षकाः (5) करोमि

(ग) (1) गच्छसि (2) जयपुरम् (3) अहम् (4) गम्यते (5) पश्यामः (6) मिलावः

समयलेखनम्

समयलेखनम् – 4 अङ्काः

अभ्यासार्थं प्रश्नाः -

(क) कालबोधशब्दैः अधोलिखितवाक्यानि पूरयत

1. रामः .... भोजनं खादति। (12:00)
2. उमा .... पुस्तकं पठति। (05:30)
3. सीता .... खेलं खलति। (06:45)
4. उमेशः .... चित्रं रचयति। (09:15)
5. महेशः .... नगरं गच्छति। (08:45)
6. महिला .... भोजनं पचति। (11:15)
7. अध्यापकः .... पाठं पाठयति। (01:00)
8. अमरः .... कार्यं करोति। (08:30)
9. अहं .... गीतं गायामि। (04:45)
10. त्वं .... गृहम् आगच्छति। (05:45)
11. उर्मिला .... फलम् आनयति। (12:45)
12. देवः .... कार्यालयं गच्छति। (11:30)
13. संहिता प्रातः .... उत्तिष्ठति। (07.45)
14. जोसफः .... व्यायामं करोति। (05.30)
15. सैनिकाः प्रातः .... पर्यन्तं निद्रां कुर्वन्ति। (03.45)

(ख) समयवाचिपदैः अधोलिखितकार्यक्रमे रिक्तस्थानानि पूरयत

(1) प्रातः .... (05.45) वादने जागरणम्।

(2) प्रातः .... (06.30) वादने योगाभ्यासः।

(3) प्रातः .... (07.45) वादने प्रातराशः।

(4) प्रातः .... (09.30) वादने उद्घाटनसभा।

(5) मध्याह्ने .... (12.45) वादने भोजनम्।

(6) सायं .... (03.00) वादने चर्चा।

(7) सायं .... (05.15) वादने क्रीडा।

(8) रात्रौ .... (08.00) वादने भोजनम्।

(9) रात्रौ .... (09.00) वादने मनोरञ्जनकार्यक्रमाः

(10) रात्रौ .... (10.30) वादने निद्रा।

उत्तरकुञ्चिका

(क)	1. द्वादशवादने	2. सार्धपञ्चवादने	3. पादोनसप्तवादने
	4. सपादनववादने	5. पादोननववादने	6. सपाद-एकादशवादने
	7. एकवादने	8. सार्ध-अष्टवादने	9. पादोनपञ्चवादने
	10. पादोनषड्वादने	11. पादोन-एकवादने	12. सार्ध-एकादशवादने
	13. पादोन-अष्टवादने	14. सार्धपञ्चवादने	15. पादोनचतुर्वादने
(ख)	(1) पादोनषड्वादने	(2) सार्धषड्वादने	(3) पादोन-अष्टवादने
	(4) सार्धनववादने	(5) पादोन-एकवादने	(6) त्रिवादने
	(7) सपादपञ्चवादने	(8) अष्टवादने	(9) नववादने
	(10) सार्धदशवादने		

अव्ययानि

अव्ययानि – 3 अङ्काः

अभ्यासार्थं प्रश्नाः -

1. प्राकृतिकवातावरणे क्षणं सञ्चरणं .... लाभदायकं भवति ।

   (क) एव　　(ख) च

   (ग) अपि　　(घ) कदा

2. भवान् .... भयात् पलायितः ?

   (क) यथा　　(ख) कति

   (ग) कुतः　　(घ) तदा

3. अहम् .... कुश इति आत्मानं श्रावयामि ।

   (क) एव　　(ख) अपि

   (ग) न　　(घ) कदा

4. एवं .... पृच्छामि निरनुक्रोश इति ।

   (क) यत्र　　(ख) तावत्

   (ग) च　　(घ) न

5. सः अयं परिकरः श्रोतारं पुनाति रमयति .... ।

   (क) एव　　(ख) च

   (ग) मा　　(घ) तदा

6. बालभावात् हिमकरः .... विराजते ?

   (क) तदा　　(ख) कुत्र

   (ग) न　　(घ) कुतः

7. सः दीनः इति जानन् .... कृषकः तं बहुधा पीडयति ।

   (क) अपि　　(ख) इव

   (ग) एव　　(घ) कति

8. शिशुः .... चलति ।

   (क) यत्र　　(ख) इतस्ततः

   (ग) च　　(घ) सदा

9. ....वृष्टिः समाप्ता भविष्यति तदा वयं चलामः।

(क) यदा (ख) शनैः

(ग) सहसा (घ) च

10. .... पाठं पठतु।

(क) एव (ख) साम्प्रतम्

(ग) च (घ) कथम्

11. निर्बली बलं .... वेत्ति।

(क) वा (ख) च

(ग) न (घ) यथा

12. पशुना .... उदीरितः अर्थः गृह्यते।

(क) अपि (ख) एव

(ग) मा (घ) तदा

13. हयाः नागाः .... बोधिताः वहन्ति।

(क) वा (ख) च

(ग) न (घ) कदा

14. दैवात् .... फलं नास्ति वृक्षस्य छाया केन निवार्यते।

(क) यदि (ख) मा

(ग) सर्वदा (घ) न

15. अयोग्यः पुरुषः .... दुर्लभः।

(क) एव (ख) सह

(ग) तत्र (घ) कुत्र

16.अपरः वानरः सिंहस्य कर्णमाकृष्य .... वृक्षोपरि आरोहति।

(क) पुनः (ख) कुत्र

(ग) एव (घ) किमर्थम्

17.त्वं वनराजः भवितुं .... अयोग्यः। (कुत्र, सर्वथा, सह)

(क) कुत्र (ख) सर्वथा

(ग) सह (घ) न

18. .... अहं कृष्णवर्णःतर्हि त्वं किं गौराङ्गः ?

(क) यदि (ख) यत्र

(ग) कुत्र (घ) सर्वदा

19.काकचेष्टः विद्यार्थी .... आदर्शछात्रः मन्यते।

(क) यत्र (ख) यदि

(ग) यथा (घ) एव

20. परं .... तु कोऽपि पक्षी एव राजा इति निश्चेतव्यम्।

(क) अधुना (ख) इति

(ग) श्वः (घ) सदा

उत्तरकुञ्चिका

1. अपि	2. कुतः	3. अपि	4. तावत्	5.च	6.कुत्र
7. अपि	8. इतस्ततः	9. यदा	10. साम्प्रतम्	11. न	12. अपि
13. च	14. यदि	15. तत्र	16. पुनः	17. सर्वथा	18. यदि
19. एव	20. अधुना				

अशुद्धिसंशोधनम्

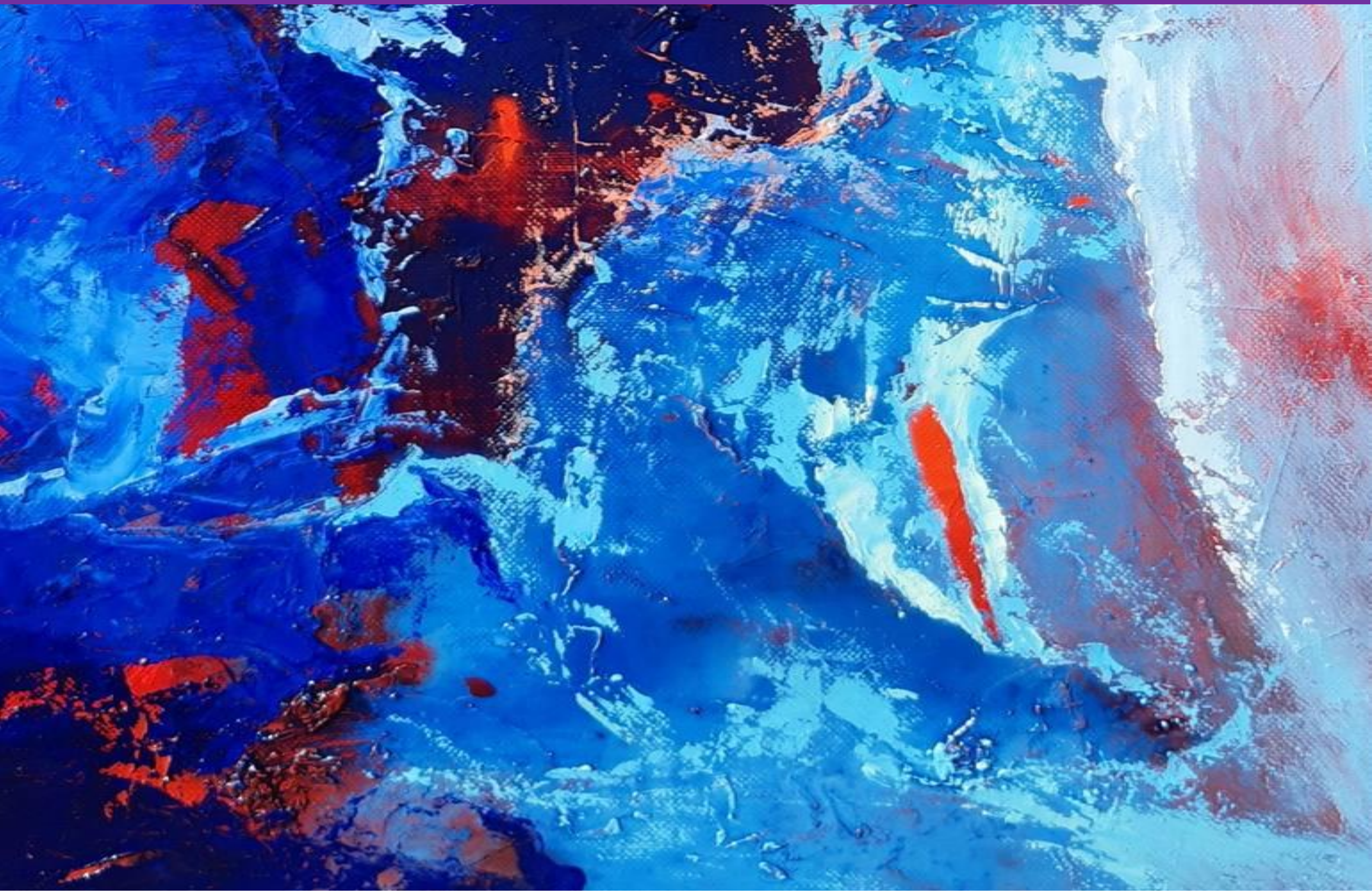

अशुद्धिसंशोधनम् – 3 अङ्काः

अभ्यासार्थं प्रश्नाः -

1. सः संस्कृतम् **पठसि**।

   अ) पठतः ब) पठति

   स) पठथ द) पठामि

2. युवां किमर्थम् **हससि**।

   अ) हसतः ब) हसति

   स) हसथ द) हसथः

3. अद्य सोमवासरः **आसीत्** ।

   अ) अस्ति ब) असि

   स) भविष्यति द) स्म

4. सरोवरे कमलाः विकसन्ति।

   अ) कमलानि ब) कमलः

   स) कमले द) कमलम्

5. चतस्रः बालकाः सन्ति।

   अ) चतुरः ब) चत्वारा

   स)चत्वारः द) चतस्रा

6. द्वे बालकौ स्तः।

   अ) द्वौ ब) द्वा

   स) द्वयः द) द्वाभिः

7. रामः दशरथस्य पुत्र अस्ति।

   अ) अस्ति ब) असि

   स) भविष्यति द) आसीत्

8. आवाम् लिखामः।

   अ) लिखति ब) लिखावः

   स) लिख द) लिखसि

9. शरीरः अस्वस्थम् अस्ति।

अ) शरीर ब) शरीरम्

स) शरीरा द) शरीरे

10. सर्वे बालिकाः गायन्ति।

अ) सर्वः ब) सर्वा

स) सर्वाः द) सर्वम्

11. सः पुरुषाः सन्ति।

अ) ते ब) ताः

स) सा द) तानि

12. वृक्षाणि हरिताः सन्ति।

अ) वृक्षे ब) वृक्षं

स) वृक्षाः द) वृक्षम्

13. शाखेषु खगाः सन्ति।

अ) शाखा ब) शाखे

स) शाखासु द) शाखाम्

14. वनः अतिविस्तृतम् अस्ति।

अ) वनम् ब) वने

स) वनात् द) वनाम्

15. उपवनः सुन्दरम् अस्ति।

अ) उपवनात् ब)उपवने

स) उपवनम् द)उपवनाम्

16. त्वं काव्यं पठथ ।

अ) पठसि ब) पठति

स) पठामि द) पठामः

17. श्वः परीक्षा आसीत् ।

अ) अद्य ब) ह्यः

स) अधुना द) संप्रति

18. अधुना सः पाठं पठिष्यति।

अ) पठसि ब) पठति

स) पठामि द) पठामः

19. भिक्षुकम् भोजनम् यच्छति।

अ) भिक्षुकाय ब) भिक्षुकः

स) भिक्षुकम् द) भिक्षुकस्य

20. ग्रामस्य अभितः वृक्षाः सन्ति।

अ) ग्रामः ब) ग्रामे

स) ग्रामात् द) ग्रामम्

21. बालकम् स्वस्ति।

अ) बालकाय ब) बालकः

स) बालकम् द) बालकाः

22. विवादम् अलम्।

अ) विवादाय ब) विवादः

स) विवादेन द) विवादात्

23. जलः विना जीवनम् न अस्ति।

अ) जलाय ब) जले

स) जल द) जलम्

24. त्रयः पुस्तकानि सन्ति।

अ) त्रि ब) त्रीणि

स) त्रे द) त्रयम्

25. भवत्यः पत्रम् लिखथः।

अ) लिखन्ति ब) लिखावः

स) लिख द) लिखसि

उत्तरकुञ्चिका

1.ब)पठति	2.द)हसथः	3.अ)अस्ति	4.अ)कमलानि
5.स)चत्वारः	6.अ)द्वौ	7.द)आसीत्	8.ब)लिखावः
9.ब)शरीरम्	10.स)सर्वाः	11.अ)ते	12.स)वृक्षाः
13.स)शाखासु	14.अ)वनम्	15.स)उपवनम्	16.अ)पठसि
17.ब)ह्यः	18.ब)पठति	19.अ)भिक्षुकाय	20.द)ग्रामम्
21.अ)बालकाय	22.स)विवादेन	23.द)जलम्	24.ब)त्रीणि
25.अ)लिखन्ति।			

खण्डः - घ

पठितावबोधनम्

पठितगद्यांशः

पठितगद्यांश: – 5 अङ्का:

अभ्यासार्थं प्रश्ना: –

1) अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत

अस्ति देउलाख्यो ग्राम: । तत्र राजसिंह: नाम राजपुत्र: वसति स्म । एकदा केनापि आवश्यककार्येण तस्य भार्या बुद्धिमती पुत्रद्वयोपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता । मार्गे गहनकानने सा एकं व्याघ्रं ददर्श । सा व्याघ्रमागच्छन्तं दृष्ट्वा धार्ष्ट्यात् पुत्रौ चपेट्या प्रहृत्य जगाद - " कथमेकैकशो व्याघ्रभक्षणाय कलहं कुरुथ: ? अयमेकस्तावद्विभज्य भुज्यताम् । पश्चात् अन्यो द्वितीय: कश्चिल्लक्ष्यते । " इति श्रुत्वा व्याघ्रमारी काचिदियमिति मत्वा व्याघ्रो व्याकुलचित्तो नष्ट: ।

(अ) एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) ½ x 2 = 1

१. ग्रामस्य नाम किम् ?

२. राजपुत्रस्य भार्याया: नाम किम् ?

३. बुद्धिमती कथं पुत्रौ चपेटया प्रहृतवती ?

(आ) एकवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

१. बुद्धिमती केन उपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता ?

२. बुद्धिमती व्याघ्रमागच्छन्तं दृष्ट्वा पुत्रौ किम् जगाद ?

३. बुद्धिमतीं का इति मत्वा व्याघ्रो भयाकुलचित्तो नष्ट: ?

(इ) निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

१. पथि – इति अर्थे किं पदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् अस्ति ?

२. इदानीम् – इत्यस्य किं विलोमपदम् अनुच्छेदे अस्ति ?

३. गहनकानने सा एकं व्याघ्रं ददर्श – अस्मात् वाक्यात् विशेषणपदं चिनुत ?

2) अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत

कश्चित् कृषक: बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत् । तयो: बलिवर्दयो: एक: शरीरेन दुबल: जवेन गन्तुमशक्ताश्चासीत् । अत: कृषक: तं दुर्बलं वृषभं तोदनेन नुद्यमान: अवर्तत । स: ऋषभ: हलमूढ्वा गन्तुमशक्त: क्षेत्रे पपात । क्रुद्ध : कृषीवल: तमुद्धापयितुं

बहुवारं यत्नमकरोत् । तथापि वृष : नोत्थितः । भूमौ पतितं पुत्रं दृष्ट्वा सर्वधेनूनां मातुः सुरभ्याः नेत्राभ्याम् अश्रूणि आविरासन् ॥

(अ) एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) ½ x 2 = 1

1. कृषकः काभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत्?
2. दुर्बलः बलीवर्दः कथं गन्तुमशक्तः आसीत् ?
3. कः क्षेत्रे पपात ?

(आ) एकवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

1. कृषकः दुर्बलं वृक्षभं कथं नुद्यमानः अवर्तत ?
2. दुर्बलः वृषभः किं वोढुम् अशक्तः आसीत् ?
3. भूमौ पतितं पुत्रं दृष्ट्वा का अरुदत् ?

(इ) निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

1. क्रुद्ध : कृषीवलः तमुद्धापयितुं बहुवारं यत्नमकरोत् – अस्मिन् वाक्ये क्रुद्धः इति विशेषणपदस्य विशेष्यपदं किम् ?
2. मन्दगत्या – इत्यस्य किं विलोमपदम् अनुच्छेदे अस्ति ?
3. बलेन – इति पदस्य पर्यायपदम् अनुच्छेदात् चिनुत ?

3) अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत

"निशान्धकारे प्रसृते विजने प्रदेशे पदयात्रा न शुभावहा, एवं विचार्य सः पार्श्वस्थिते ग्रामे रात्रिनिवासं कर्तुं कञ्चिद् गृहस्थमुपगतः । करुणापरो गृही तस्मै आश्रयं प्रायच्छत् । विचित्रा खलु दैवगतिः । तस्यामेव रात्रौ तस्मिन् गृहे कश्चन चौरः गृहाभ्यन्तरं प्रविष्टः । तत्र निहितामेकां मञ्जूषाम् आदाय पलायितः । चौरस्य पादध्वनिना प्रबुद्धोऽतिथिः चौर्यशङ्कया तमन्वधावत् अगृह्णाच्च, परं विचित्रमघटत । चौरः एव उच्चैः क्रोशितुम् आरभत "चौरोऽयम् चौरोऽयम्" इति ।

(अ) एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **½ x 2 = 1**

1. विचित्रा का ?
2. चौरः कुत्र प्रविष्टः ?
3. किम् अघटत ?

(आ) एकवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1 x 2 = 2**

1. किं विचार्य सः गृहस्थम् उपगतः ?
2. अतिथिः कथं प्रबुद्धः जातः ?
3. चौरः किं क्रोशितवान् ?

(इ) निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1 x 2 = 2**

1. विचित्रा खलु दैवगतिः – अस्मिन् वाक्ये विशेष्यपदं किम् ?
2. प्रदाय – इत्यस्य किं विलोमपदम् अनुच्छेदे अस्ति ?
3. चौरः एव उच्चैः क्रोशितुम् आरभत – अस्मिन् वाक्ये कर्तृपदं किम् ?

उत्तरकुञ्चिका

1) (अ) १. देउलः २. बुद्धिमती ३. धार्ष्ट्यात् ½ x 2 = 1

(आ) १. बुद्धिमती पुत्रद्वयेन उपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता। 1 x 2 = 2

२. बुद्धिमती व्याघ्रमागच्छन्तं दृष्ट्वा पुत्रौ जगाद - "कथमेकैकशो व्याघ्रभक्षणाय कलहं कुरुथ: ? अयमेकस्तावद्विभज्य भुज्यताम्। पश्चात् अन्यो द्वितीय: कश्चिल्लक्ष्यते।" इति ।।

३. बुद्धिमतीं व्याघ्रमारी इति मत्वा व्याघ्रो भयाकुलचित्तो नष्ट:।

(इ) १. मार्गे २. पश्चात् ३. एकम् 1 x 2 = 2

2) (अ) 1. बलीवर्दाभ्याम् 2. वेगेन 3. ऋषभः ½ x 2 = 1

(आ) 1. कृषकः दुर्बलं वृक्षभं तोदनेन नुद्यमानः अवर्तत। 1 x 2 = 2

2. दुर्बलः वृषभः हलं वोढुम् अशक्तः आसीत्।

3. भूमौ पतितं पुत्रं दृष्ट्वा सर्वधेनूनां माता सुरभिः अरुदत्।

(इ) 1. कृषीवल: 2. जवेन 3. तोदनेन 1 x 2 = 2

3) (अ) 1. दैवगतिः 2. गृहाभ्यन्तरम् 3. विचित्रम् ½ x 2 = 1

(आ) 1. "निशान्धकारे प्रसृते विजने प्रदेशे पदयात्रा न शुभावहा" - 1 x 2 = 2
इति विचार्य सः गृहस्थम् उपगतः।

2. अतिथिः चौरस्य पादध्वनिना प्रबुद्धः जातः।

3. चौरः "चौरोऽयम् चौरोऽयम्" इति क्रोशितवान्।

(इ) 1. दैवगतिः 2. आदाय 3. चौरः 1 x 2 = 2

पठितनाट्यांशः

पठितनाट्यांशः – 5 अङ्काः

अभ्यासार्थं प्रश्नाः -

1) अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत

विदूषकः - (विचिन्त्य) एवम् तावत् पृच्छामि निरनुक्रोश इति क एवम् भणति ?

कुशः - अम्बा ।

विदूषकः - किं कुपिता एवम् भणति, उत प्रकृतिस्था ?

कुशः - यद्यावयोर्बालभावजनितं किञ्चिदविनयम् पश्यति तदा एवम् अधिक्षिपति निरनुक्रोशस्य पुत्रौ, मा चापलं इति ।

विदूषकः - एतयोर्यदि पितुर्निरनुक्रोश इति नामधेयम् एतयोर्जननी तेनावमानिता निर्वासिता एतेन वचनेन दारकौ निर्भर्त्सयति ।

रामः - (स्वगतं) धिङ् मामेवंभूतम् । सा तपस्विनी मत्कृतेनापराधेन स्वापत्यमेवं मन्युगर्भैरक्षरैर्निर्भर्त्सयति ।
(सबाष्पमवलोकयति ।)

रामः - अतिदीर्घः प्रवासो अयं दारुणश्च । (विदूषकमवलोक्य जनान्तिकम्) कुतूहलेनाविष्टो मातरमनयोर्नामतो वेदितुमिच्छामि । न युक्तं च स्त्रीगतमनुयोक्तुम् , विशेषतस्तपोवने । तत् को अत्राभ्युपायः ?

(अ) एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **½ x 2 = 1**

1. लवकुशयोः पितरं निरनुक्रोश इति का आह्वयति ?
2. लवकुशयोः जननी केन अवमानिता स्यादिति विदूषकः वदति ?
3. कः लवकुशयोः मातरं नामतः वेदितुम् इच्छति ?

(आ) एकवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1 x 2 = 2**

1. सीता कदा लवकुशौ निरनुक्रोशस्य पुत्रौ इति आह्वयति ?
2. सीता केन कारणेन लवकुशौ मन्युगर्भैरक्षरैर्निर्भर्त्सयति इति रामः चिन्तयति?
2. न युक्तं च स्त्रीगतमनुयोक्तुम् , विशेषतस्तपोवने – इति कः वदति ?

(इ) निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

1. पुत्रौ – अस्य शब्दस्य किं समानार्थकपदं नाट्यांशे अस्ति ?
2. वासिता – इत्यस्य किं विलोमपदम् अनुच्छेदे अस्ति ?
3. सा तपस्विनी – अनयोः विशेष्यपदं किम् ?

2) अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत

वानरः - (सगर्वम्) अत एव कथयामि यत् अहमेव योग्यः वनराजपदाय। शीघ्रमेव मम राज्याभिषेकाय तत्पराः भवन्तु सर्वे वन्यजीवाः।

मयूरः - अरे वानर! तूष्णीं भव। कथं त्वं योग्य: वनराजपदाय ? पश्यतु पश्यतु मम शिरसि राजमुकुटम् इव शिखां स्थापयता विधात्रा एवाहं पक्षिराजः कृतः, अतः वने निवसन्तं मां वनराजरूपेणापि द्रष्टुं सज्जाः भवन्तु अधुना। यतः कथं कोऽप्यन्यः विधातुः निर्णयम् अन्यथाकर्तुं क्षमः।

काकः - (सव्यङ्ग्यम्) अरे अहिभुक्! नृत्यातिरिक्तं का तव विशेषता यत् त्वां वनराजपदाय योग्यं मन्यामहे वयम्।

मयूर: - यतः मम नृत्यं तु प्रकृतेः आराधना। पश्य! पश्य! मम पिच्छानामपूर्वं सौन्दर्यम्। (पिच्छानुद्घाट्य नृत्यमुद्रायां स्थितः सन्) न कोऽपि त्रैलोक्ये मत्सदृशः सुन्दरः। वन्यजन्तूनामुपरि आक्रमणं कर्तारं तु अहं स्वसौन्दर्येण नृत्येन च आकर्षितं कृत्वा वनात् बहिष्करिष्यामि। अतः अहमेव योग्यः वनराजपदाय।

(अ) एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) ½ x 2 = 1

1. सगर्वं कः वदति ?
2. सव्यङ्ग्यं कः वदति ?
3. कः पिच्छानुद्घाट्य नृत्यमुद्रायां तिष्ठति ?

(आ) एकवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

1. विधात्रा कथं मयूरः पक्षिराजः कृतः ?

2. कस्य नृत्यं प्रकृतेः आराधना ?

2. वन्यजन्तूनामुपरि आक्रमणं कर्तारं कथं मयूरः वनात् बहिष्करिष्यति ?

(इ) निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1 x 2 = 2**

1. अहिभुक् – अस्य शब्दस्य किं समानार्थकपदं नाट्यांशे अस्ति ?
2. अतः अहमेव योग्यः वनराजपदाय – अस्मिन् वाक्ये योग्यः इति विशेषणपदस्य विशेष्यपदं किम् ?
3. मम राज्याभिषेकाय तत्पराः भवन्तु सर्वे वन्यजीवाः – अस्मिन् वाक्ये क्रियापदं किम् ?

उत्तरकुञ्चिका

1) (अ) 1. सीता / तयोर्जननी 2. पित्रा / रामेण 3. रामः ½ x 2 = 1

(आ) 1. सीता कदा लवकुशयोः बालभावजनितं किञ्चित् - अविनयं पश्यति तदा निरनुक्रोशस्य पुत्रौ इति आह्वयति । 1 x 2 = 2

2. सीता मत्कारणेन (रामस्य कारणेन) लवकुशौ मन्युगर्भैरक्षरैर्निर्भर्त्सयति इति रामः चिन्तयति ।

3. न युक्तं च स्त्रीगतमनुयोक्तुम् , विशेषतस्तपोवने – इति रामः वदति ।

(इ) 1. दारकौ 2. निर्वासिता 3. तपस्विनी 1 x 2 = 2

2) (अ) 1. वानरः 2. काकः 3. मयूरः ½ x 2 = 1

(आ) 1. मयूरस्य शिरसि शिखां स्थापयित्वा विधात्रा मयूरः पक्षिराजः कृतः - विधात्रा मयूरः पक्षिराजः कृतः । 1 x 2 = 2

2. मयूरस्य नृत्यं प्रकृतेः आराधना ।

3. वन्यजन्तूनामुपरि आक्रमणं कर्तारं स्वसौन्दर्येण नृत्येन च आकर्षितं कृत्वा मयूरः वनात् बहिष्करिष्यति ।

(इ) 1. मयूरः 2. अहम् 3. भवन्तु 1 x 2 = 2

पठितपद्यांशः

पठितपद्यांशः – 5 अङ्काः

अभ्यासार्थं प्रश्नाः -

1) अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत

अयि चल बन्धो! खगकुलकलरव-गुञ्जितवनदेशम् ।
पुर-कलरव-सम्भ्रमितजनेभ्यो धृतसुखसन्देशम् ।
चाकचिक्यजालं नो कुर्याज्जीवितरसहरणम् ।।
प्रस्तरतले लतातरुगुल्मा नो भवन्तु पिष्टा ।
पाषाणी सभ्यता निसर्गे स्यान्न समाविष्टा ।
मानवाय जीवनं कामये नो जीवन्मरणम् ।।

(अ) एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **½ x 2 = 1**

1. किं जीवितरसहरणं न कुर्यात् ?
2. लतातरुगुल्माः कुत्र न पिष्टाः भवन्तु ?
3. कविः मानवाय किं न कामयते ?

(आ) एकवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1 x 2 = 2**

1. कविः कुत्र गन्तुम् इच्छति ?
2. कविः पुर-कलरव-सम्भ्रमितजनेभ्यो किं धारयितुं कथयति ?
2. का निसर्गे समाविष्टा न स्यादिति कवेः इच्छा वर्तते ?

(इ) निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1 x 2 = 2**

1. प्रकृत्याम् – अस्य शब्दस्य किं समानार्थकपदं नाट्यांशे अस्ति ?
2. पाषाणी सभ्यता – अनयोः विशेषणपदं किम् ?
3. मरणम् – इति पदस्य किं विलोमपदम् अनुच्छेदे अस्ति ?

2) अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत

क्रोधो हि शत्रुः प्रथमो नराणां देहस्थितो देहविनाशनाय ।
यथास्थितः काष्ठगतो हि वह्निः स एव वह्निर्दहते शरीरम् ।।

मृगा मृगैः सङ्गमनुव्रजन्ति गावश्च गोभिः तुरगास्तुरङ्गैः।
मूर्खाश्च मूर्खैः सुधियः सुधीभिः समानशीलव्यसनेषु सख्यम्॥

(अ) एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **½ x 2 = 1**

1. नराणां प्रथमः शत्रुः कः ?
2. के मृगैः सह सङ्गमनुव्रजन्ति ?
3. केषु सख्यं भवति ?

(आ) एकवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1 x 2 = 2**

1. नराणां देहे स्थितः क्रोधः कस्मै भवति ?
2. कः शरीरं दहते ?
2. के सुधीभिः सङ्गतिं कुर्वन्ति ?

(इ) निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1 x 2 = 2**

1. हयाः – अस्य शब्दस्य किं समानार्थकपदं नाट्यांशे अस्ति ?
2. क्रोधो हि शत्रुः प्रथमो नराणाम्– अत्र प्रथमः इति विशेषणपदस्य विशेष्यपदं किम् ?
3. सुधियः – इति पदस्य किं विलोमपदम् अनुच्छेदे अस्ति ?

3) अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत

विद्वांस एव लोकेऽस्मिन् चक्षुष्मन्तः प्रकीर्तिताः।
अन्येषां वदने ये तु ते चक्षुर्नामनी मते॥
य इच्छत्यात्मनः श्रेयः प्रभूतानि सुखानि च।
न कुर्यादहितं कर्म स परेभ्यः कदापि च॥

(अ) एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **½ x 2 = 1**

1. विद्वांसः के इति प्रकीर्तिताः ?
2. किं न कुर्यात् ?
3. किं नाममात्रेण अन्येषां वदने भवति ?

(आ) एकवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1 x 2 = 2**

1. अस्मिन् लोके के चक्षुष्मन्तः प्रकीर्तिताः ?
2. कः अहितं कर्म न कुर्यात् ?
2. अहितं कर्म केभ्यः न कुर्यात् ?

(इ) निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1 x 2 = 2**

1. नेत्रम् – अस्य शब्दस्य किं समानार्थकपदं नाट्यांशे अस्ति ?
2. न कुर्यादहितं कर्म स परेभ्यः कदापि च – अस्मिन् वाक्ये विशेषणपदं किम्?
3. मूर्खाः – इति पदस्य किं विलोमपदम् अनुच्छेदे अस्ति ?

4) अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत

आपेदिरेऽम्बरपथं परितः पतङ्गाः
भृङ्गा रसालमुकुलानि समाश्रयन्ते ।
सङ्कोचमञ्चति सरस्त्वयि दीनदीनो
मीनो नु हन्त कतमां गतिमभ्युपैतु ॥
एक एव खगो मानी वने वसति चातकः ।
पिपासितो वा म्रियते याचते वा पुरन्दरम् ॥

(अ) एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **½ x 2 = 1**

1. पतङ्गाः कुत्र आपेदिरे ?
2. के रसालमुकुलानि समाश्रयन्ते ?
3. खगेषु मानी कः ?

(आ) एकवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1 x 2 = 2**

1. कदा मीनः गतिरहितः भवति ?
2. कः सङ्कोचमञ्चति ?
2. चातकः कथं मानी संजातः ?

(इ) निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

1. कान्तारे – अस्य शब्दस्य किं समानार्थकपदं नाट्यांशे अस्ति ?
2. खगो मानी – अनयोः पदयोः विशेषणपदं किम्?
3. एक एव खगो मानी वने वसति चातकः – अस्मिन् वाक्ये क्रियापदं किम् ?

उत्तरकुञ्चिका

1) (अ) 1. चाकचिक्यजालम् 2. प्रस्तरतले 3. जीवन्मरणम् ½ x 2 = 1

(आ) 1. कविः खगकुलकलरव-गुञ्जितवनदेशं गन्तुमिच्छति। 1 x 2 = 2

2. कविः पुर-कलरव-सम्भ्रमितजनेभ्यो सुखसन्देशं धारयितुं कथयति।

3. पाषाणी सभ्यता निसर्गे समाविष्टा न स्यादिति कवेः इच्छा वर्तते।

(इ) 1. निसर्गे 2. पाषाणी 3. जीवनम् 1 x 2 = 2

2) (अ) 1. क्रोधः 2. मृगाः 3. समानशीलव्यसनेषु ½ x 2 = 1

(आ) 1. नराणां देहे स्थितः क्रोधः देहविनाशनाय भवति। 1 x 2 = 2

2. वह्निः शरीरं दहते।

3. सुधियः सुधीभिः सङ्गतिं कुर्वन्ति।

(इ) 1. तुरगाः / तुरङ्गाः 2. शत्रुः 3. मूर्खाः 1 x 2 = 2

3) (अ) 1. चक्षुष्मन्तः 2. अहितम् 3. चक्षुः ½ x 2 = 1

(आ) 1. अस्मिन् लोके विद्वासः चक्षुष्मन्तः प्रकीर्तिताः। 1 x 2 = 2

2. यः आत्मनः श्रेयः प्रभूतानि सुखं च इच्छति सः अहितं कर्म न कुर्यात्।

3. परेभ्यः अहितं कर्म न कुर्यात्।

(इ) 1. चक्षुः 2. अहितम् 3. विद्वांसः 1 x 2 = 2

4) (अ) 1. अम्बरपथम् 2. भृङ्गाः 3. चातकः ½ x 2 = 1

(आ) 1. यदा सरः सङ्कोचमञ्चति तदा मीनः गतिरहितः भवति। 1 x 2 = 2

2. सरः सङ्कोचम्चति।

3. चातकः जलनिमित्तं पुरन्दरं याचते। यदि न मिलति तर्हि सः पिपासितः तिष्ठति अथवा म्रियते। अन्यान् न याचते। अतः चातकः एकः एव मानी खगः ।

(इ) 1. वने 2. मानी 3. वसति 1 x 2 = 2

प्रश्ननिर्माणम्

प्रश्ननिर्माणम् – 4 अङ्काः

अभ्यासार्थं प्रश्नाः -

1) शकटीयानम् कज्जलमलिनं **धूमं** मुञ्चति।
2) उद्याने पक्षिणां कलरवं **चेतः** प्रसादयति।
3) **पाषाणीसभ्यतायां** लतातरुगुल्माः प्रस्तरतले पिष्टाः सन्ति।
4) महानगरेषु **वाहनानाम्** अनन्ताः पङ्क्तयः धावन्ति।
5) प्रकृत्याः **सन्निधौ** वास्तविकं सुखं विद्यते।
6) तत्र राजसिंहो नाम **राजपुत्रः** वसति स्म।
7) **बुद्धिमती** चपेटया पुत्रौ प्रहृतवती।
8) व्याघ्रं दृष्ट्वा **धूर्तः** शृगालः अवदत् ।
9) **त्वं** मानुषात् बिभेषि।
10) पुरा **त्वया** मह्यं व्याघ्रत्रयं दत्तम्।
11) सः कृच्छ्रेण **भारम्** उद्वहति।
12) सुराधिपः **ताम्** अपृच्छत्।
13) **अयम्** अन्येभ्यो दुर्बलः।
14) धेनूनाम् माता **सुरभिः** आसीत्।
15) सहस्राधिकेषु **पुत्रेषु** सत्स्वपि सा दुःखी आसीत्।
16) सिंहः **वानराभ्यां** स्वरक्षायाम् असमर्थः आसीत् ।
17) गजः **वन्यपशून्** तुदन्तं शुण्डेन पोथयित्वा मारयति ।
18) वानरः **आत्मानं** वनराजपदाय योग्यः मन्यते ।
19) **मयूरस्य** नृत्यं प्रकृतेः आराधना ।
20) **सर्वे** प्रकृतिमातरं प्रणमन्ति ।
21) पुत्रं द्रष्टुं **सः** प्रस्थितः।
22) करुणापरो **गृही** तस्मै आश्रयं प्रायच्छत् ।
23) चौरस्य पादध्वनिना **अतिथिः** प्रबुद्धः।
24) न्यायाधीशः **बंकिमचन्द्रः** आसीत्।

25) **स** भारवेदनया क्रन्दति स्म।

26) उभौ **शवं** चत्वरे स्थापितवन्तौ।

27) विमूढधी: **पक्वं** फलं परित्यज्य अपक्वं फलं भुङ्क्ते।

28) संसारे विद्वांसः ज्ञानचक्षुर्भिः **नेत्रवन्तः** कथ्यन्ते।

29) जनकेन सुताय **शैशवे** विद्याधनं दीयते।

30) तत्त्वार्थस्य निर्णयः **विवेकेन** कर्तुं शक्यः।

31) **धैर्यवान्** लोके परिभवं न प्राप्नोति ।

32) आत्मकल्याणम् इच्छन् नरः परेषाम् **अनिष्टं** न कुर्यात् ।

33) मालाकारः तोयैः **तरोः** पुष्टिं करोति।

34) **भृङ्गाः** रसालमुकुलानि समाश्रयन्ते।

35) पतङ्गाः **अम्बरपथम्** आपेदिरे।

36) जलदः **नानानदीनदशतानि** पूरयित्वा रिक्तोऽस्ति।

उत्तरकुञ्चिका

1) किम्	2) किम्	3) कस्याम् / कुत्र	4) केषाम्
5) कस्याम् / कुत्र	6) कः	7) का	8) कीदृशः
9) कः	10) केन	11) कम्	12) काम्
13) कः	14) का	15) कः	16) काभ्याम्
17) कान्	18) कम्	19) कस्य	20) के
21) कः	22) कः	23) कः	24) कः
25) कः	26) कम्	27) कीदृशम्	28) के / कीदृशाः
29) कदा	30) केन	31) कः	32) किम्
33) कस्य	34) के	35) कम् / कुत्र	36) कानि

भावार्थलेखनम्

भावार्थलेखनम् – 4 अङ्काः

अभ्यासार्थं प्रश्नाः -

प्रश्नः 1 **काकः कृष्णः पिकः कृष्णः को भेदः पिककाकयोः।**
वसन्तसमये प्राप्ते काकः काकः पिकः पिकः॥

कृष्णवर्णः, वसन्तकाले, कोकिलः, काकः

भावार्थः - .... कृष्णवर्णः अस्ति। कोकिलः अपि .... अस्ति। किन्तु .... काकस्य विशेषता नास्ति, किन्तु ....मधुरं गायति॥

प्रश्नः 2 **क्रोधो हि शत्रुः प्रथमो नराणां देहस्थितो देहविनाशनाय।**
यथास्थितः काष्ठगतो हि वह्निः स एव वह्निर्दहते शरीरम्॥

सुधियः, मृगैः, मित्रता, तुरगाः

भावार्थः - मृगाः .... सह, गावश्च गोभिः, ... तुरङ्गैः, मूर्खाः च मूर्खैः सह, ... सुधीभिः सह मैत्रीं स्थापयन्ति। समानशीलव्यसनेषु .... भवति।

प्रश्नः 3 **यो न रक्षति वित्रस्तान् पीड्यमानान् परै सदा।**
जन्तून् पर्थिवरूपेण स कृतान्तो न संशयः॥

भयाकुलान्, रक्षति, राजा, यमराजः

भावार्थः - यः .... शत्रुभिः पीडितान् .... जनान् न ...., सः जनानां कृते .... भवति।

प्रश्नः 4 **प्रजासुखे सुखं राज्ञः प्रजानां च हिते हितम्।**
नात्मप्रियं हितं राज्ञः प्रजानां तु प्रियं हितम्॥

प्रियं, हितकरं, जनानां, नृपस्य

भावार्थः - .... सुखे एव नृपस्य सुखं अस्ति। जनानां हिते एव .... हितम्। आत्मनः प्रियं नृपस्य .... नास्ति। जनानां .... एव नृपस्य हितकरम्।।

प्रश्नः 5 आचारः प्रथमो धर्मः इत्येतत् विदुषां वचः।

तस्मात् रक्षेत् सदाचारं प्राणेभ्योऽपि विशेषतः॥

प्राणेभ्यः, विद्वांसः, सदाचारः, प्रथमः

भावार्थः - आचारः .... धर्मः अस्ति, एवं वदन्ति .... जनाः। अतः .... अपि विशेषरूपेण .... संरक्षणीयः।

प्रश्नः 6 वाक्पटुर्धैर्यवान् मन्त्री सभायामप्यकातरः।

सः केनापि प्रकारेण परैर्न परिभूयते ॥

धैर्यवान्, पराजितः, मन्त्री, भयरहितः

भावार्थः - यः .... भाषणे चतुरः, ... सभायां .... च अस्ति सः अन्यैः .... न भवति।

<u>उत्तरकुञ्चिका</u>

प्रश्नः 1	1) काकः	2) कृष्णः	3) वसन्तकाले	4) कोकिलः
प्रश्नः 2	1) मृगैः	2) तुरगाः	3) सुधियः	4) मित्रता
प्रश्नः 3	1) राजा	2) भयाकुलान्	3) रक्षति	4) यमराजः
प्रश्नः 4	1) जनानाम्	2) नृपस्य	3) प्रियम्	4) हितकरम्
प्रश्नः 5	1) प्रथमः	2) विद्वांसः	3) प्राणेभ्यः	4) सदाचारः
प्रश्नः 6	1) मन्त्री	2) धैर्यवान्	3) भयरहितः	4) पराजितः

घटनाक्रमः

घटनाक्रमः – 4 अङ्काः

अभ्यासार्थं प्रश्नाः -

1) अधोलिखितानि वाक्यानि घटनाक्रमानुसारं लिखत

(क) प्रत्युत्पन्नमतिः सा जम्बुकम् आक्षिपितवती।

(ख) राजसिंहस्य भार्या पुत्रद्वयोपेता पितुर्गृहं प्रतिचलिता

(ग) व्याघ्रः उवाच – व्याघ्रमारीति या शास्त्रे श्रूयते तयाहं हन्तुमारब्धः।

(घ) एवं बुद्धिमती पुनरपि व्याघ्रभयात् मुक्ता जाता।

(ङ) बुद्धिमती जगाद - कथमेकैकशो व्याघ्रभक्षणाय कलहं कुरुथ ?

(च) बुद्धिमती चिन्तवती – जम्बुककृतोत्साहात् व्याघ्रात् कथं मुच्यताम् ?

(छ) धूर्तः शृगालः हसन्नाह – भवान् कुतः भयात् पलायितः ?

(ज) जम्बुकः अवदत् – त्वं मां निजगले बद्ध्वा चल।

2) अधोलिखितानि वाक्यानि कथाक्रमानुसारं लिखत

(ज) देवेन्द्रेण कृतं प्रावर्षं दृष्ट्वा कृषीवलः कर्षणविमुखः जातः।

(क) कृषीवलः बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत्।

(च) सुरभिः प्रत्यवदत् – दुर्बले सुते मातुः अत्यधिका प्रीतिः भवति इति।

(घ) पुत्रस्य इमाम् अवस्थां दृष्ट्वा माता सुरभिः अरुदत्।

(ग) सः दुर्बलः इति जानन् अपि कृषीवलः तं पीडयति स्म।

(ङ) सुराधिपः ताम् अपृच्छत् – शुभे, किमेवं रोदिषि इति ?

(छ) आखण्डलः ताम् असान्त्वयत् – सर्वं भद्रं जायेत इति।

(ख) बलीवर्दयोः एकः शरीरेण दुर्बलः आसीत्।

3) अधोलिखितानि वाक्यानि कथाक्रमानुसारं लिखत

(क) शवः चौर्याभियोगे भाषितुम् आरब्धवान्।

(ख) कर्मचारी अवदत् – चत्वरे कस्यचित् शवः वर्तते इति।

(ग) चौरः एव चौरोऽयम् इति क्रन्दितुम् आरब्धवान्।

(घ) कश्चन निर्धनः जनः स्वपुत्रं महाविद्यालये प्रवेशं कारितवान्।

(ङ) निर्धनः आरक्षी च शवम् आदाय न्यायालयम् आगच्छताम्।

(च) रात्रौ करुणापरो गृही तस्मै आश्रयं प्रायच्छत्।

(छ) न्यायाधीशः आरक्षिणे कारादण्डं आदिष्टवान्।

(ज) निर्धनस्य तनूजः रुग्णो जातः।

उत्तरकुञ्चिका

1) अधोलिखितानि वाक्यानि घटनाक्रमानुसारं लिखत

(क) राजसिंहस्य भार्या पुत्रद्वयोपेता पितुर्गृहं प्रतिचलिता

(ख) बुद्धिमती जगाद - कथमेकैकशो व्याघ्रभक्षणाय कलहं कुरुथ ?

(ग) धूर्तः शृगालः हसन्नाह – भवान् कुतः भयात् पलायितः ?

(घ) व्याघ्रः उवाच – व्याघ्रमारीति या शास्त्रे श्रूयते तयाहं हन्तुमारब्धः।

(ङ) जम्बुकः अवदत् – त्वं मां निजगले बद्ध्वा चल।

(च) बुद्धिमती चिन्तवती – जम्बुककृतोत्साहात् व्याघ्रात् कथं मुच्यताम् ?

(छ) प्रत्युत्पन्नमतिः सा जम्बुकम् आक्षिपितवती।

(ज) एवं बुद्धिमती पुनरपि व्याघ्रभयात् मुक्ता जाता।

2) अधोलिखितानि वाक्यानि कथाक्रमानुसारं लिखत

(क) कृषीवलः बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत्।

(ख) बलीवर्दयोः एकः शरीरेण दुर्बलः आसीत्।

(ग) सः दुर्बलः इति जानन् अपि कृषीवलः तं पीडयति स्म।

(घ) पुत्रस्य इमाम् अवस्थां दृष्ट्वा माता सुरभिः अरुदत्।

(ङ) सुराधिपः ताम् अपृच्छत् – शुभे, किमेवं रोदिषि इति ?

(च) सुरभिः प्रत्यवदत् – दुर्बले सुते मातुः अत्यधिका प्रीतिः भवति इति।

(छ) आखण्डलः ताम् असान्त्वयत् – सर्वं भद्रं जायेत इति।

(ज) देवेन्द्रेण कृतं प्रावर्षं दृष्ट्वा कृषीवलः कर्षणविमुखः जातः।

3) अधोलिखितानि वाक्यानि कथाक्रमानुसारं लिखत

(क) कश्चन निर्धनः जनः स्वपुत्रं महाविद्यालये प्रवेशं कारितवान्।

(ख) निर्धनस्य तनूजः रुग्णो जातः।

(ग) रात्रौ करुणापरो गृही तस्मै आश्रयं प्रायच्छत्।

(घ) चौरः एव चौरोऽयम् इति क्रन्दितुम् आरब्धवान्।

(ङ) कर्मचारी अवदत् – चत्वरे कस्यचित् शवः वर्तते इति।

(च) निर्धनः आरक्षी च शवम् आदाय न्यायालयम् आगच्छताम्।

(छ) शवः चौर्याभियोगे भाषितुम् आरब्धवान्।

(ज) न्यायाधीशः आरक्षिणे कारादण्डं आदिष्टवान्।

प्रसङ्गानुकूलम् अर्थचयनम्

प्रसङ्गानुकूलम् अर्थचयनम् – 3 अङ्काः

अभ्यासार्थं प्रश्नाः -

1) कज्जलमलिनं धूमं **मुञ्चति** शतशकटीयानम्।

(क) त्यजति (ख) गच्छति (ग) अञ्चति (घ) सिञ्चति

2) पाषाणी सभ्यता **निसर्गे** स्यान्न समाविष्टा।

(क) गुहायाम् (ख) पाषाणे (ग) प्रकृत्याम् (घ) सर्गे

3) मानवाय जीवनं **कामये** नो जीवन्मरणम्।

(क) करोति (ख) इच्छामि (ग) जीव्यते (घ) कर्त्यते

4) व्याघ्रमारी काचिदियम् इति **मत्वा** व्याघ्रः पलायितः।

(क) चिन्तयित्वा (ख) मुक्त्वा (ग) श्रुत्वा (घ) दृष्ट्वा

5) व्याघ्रः भयाकुलचित्तो **नष्टः**।

(क) श्रुतवान् (ख) दृष्टः (ग) पृष्टः (घ) धावितवान्

6) तस्याः पुत्रौ माम् **अत्तुम्** कलहायमानौ दृष्टवान्।

(क) खादितुम् (ख) आगन्तुम् (ग) दातुम् (घ) पातुम्

7) मत्कृतेनापराधेन एव सा **स्वापत्यम्** अधिक्षिपति।

(क) स्वपतिम् (ख) स्वपितरम् (ग) स्वसन्ततिम् (घ) स्वमातरम्

8) रामः लवकुशौ **अङ्कम्** उपवेशयति।

(क) अङ्गम् (ख) आसन्दम् (ग) संकेतम् (घ) क्रोडम्

9) भगवान् **सहस्रदीधितिः** अस्माकं वंशस्य कर्ता।

(क) सहस्रम् (ख) सूर्यः (ग) चन्द्रः (घ) सहस्ररूप्यकाणि

10) सुरभेरिदं वचनं श्रुत्वा **आखण्डलस्य** अपि हृदयम् अद्रवत्।

(क) खण्डेन युक्तस्य (ख) देवेन्द्रस्य (घ) कृषीवलस्य (घ) मेघस्य

11) गुणी गुणं **वेत्ति**।

(क) वाति (ख) जानाति (ग) वदति (घ) गच्छति

12) अश्वश्चेत् धावने वीरः भारस्य वहने **खरः**।

(क) करः (ख) गजः (ग) कुक्कुरः (घ) गर्दभः

13) परैः पीड्यमानान् **वित्रस्तान्** च जन्तून् त्वं न रक्षसि ।

(क) विशिष्टान् (ख) सन्तुष्टान् (ग) विशेषेण भीतान् (घ) अतिकायान्

14) यदि नरपतिः सम्यक् नेता न स्यात् तर्हि प्रजाः अकर्णधारा जलधौ **नौः** इव भवति।

(क) नाविकाः (ख) नौका (ग) नव (घ) इदानीम्

15) तदानीयन्तां नृपाभिषेकसम्बन्धिनः **सम्भाराः** ।

(क) सामग्र्यः (ख) तक्रम् (ग) सम्भवाः (घ) आयुधानि

16) अगाध़जलसञ्चारी न **गर्वं** याति रोहितः ।

(क) गरिमाम् (ख) स्नेहम् (ग) अहङ्कारम् (घ) गुरुत्वम्

17) मान्यवर, आरक्षिणा **अध्वनि** यदुक्तं तद्वर्णयामि ।

(क) रात्रौ (ख) मार्गे (ग) दिने (घ) अधुना

18) मन्त्री सभायाम् **अकातरः** भवेत् ।

(क) निर्भयः (ख) चञ्चलः (ग) भयभीतः (घ) धनवान्

19) मालाकारः **निदाघे** तोयैः वृक्षान् सिञ्चति ।

(क) ग्रीष्मकाले (ख) आकाशे (ग) उद्याने (घ) नगरे

20) पिपासितो म्रियते वा याचते वा **पुरन्दरम्** ।

(क) पुरतः (ख) देवेन्द्रम् (ग) मेघम् (घ) सूर्यम्

उत्तरकुञ्चिका

1) त्यजति	2) प्रकृत्याम्	3) इच्छामि	4) चिन्तयित्वा
5) धावितवान्	6) खादितुम्	7) स्वसन्ततिम्	8) क्रोडम्
9) सूर्यः	9) देवेन्द्रस्य	10) जानाति	11) गर्दभः
13) विशेषेण भीतान्	14) नौका	15) सामग्र्यः	16) अहङ्कारम्
17) मार्गे	18) निर्भयः	19) ग्रीष्मकाले	20) देवेन्द्रम्

आदर्शप्रश्नपत्राणि

आदर्शप्रश्नपत्रम्

आदर्शप्रश्नपत्रम् - 1 (२०२२ - २३)

SAMPLE QUESTION PAPER - 4 (2022 - 23)

कक्षा – दशमी / CLASS-X

संस्कृतम् (कोड् – 122) SANSKRIT(CODE - 122)

समय: - होरात्रयम्	**सम्पूर्णाङ्का: - ८०**
Time allowed - 3 Hours	**TotalMarks - 80**

सामान्य निर्देशा:

1. कृपया सम्यक्तया परीक्षणं कुर्वन्तु यत् अस्मिन् प्रश्नपत्रे 18 प्रश्ना: सन्ति।
2. उत्तरलेखनात् पूर्वं प्रश्नस्य क्रमाङ्क: अवश्यं लेखनीय:।
3. प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् एव लेखनीया।
4. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते एव लेखनीयानि।
5. प्रश्नानां निर्देशा: ध्यानेन पठनीया:।

अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वार: खण्डा: सन्ति।

क खण्ड: - अपठित-अवबोधनम्	**-**	**10 अङ्का:**
ख खण्ड: - रचनात्मकं कार्यम्	**-**	**15 अङ्का:**
ग खण्ड: - अनुप्रयुक्तं व्याकरणम्	**-**	**25 अङ्का:**
घ खण्ड: - पठितावबोधनम्	**-**	**30 अङ्का:**

क खण्डः - अपठित-अवबोधनम् - 10 अङ्काः

1) अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत । (10)

संहतिः कार्यसाधिका इति वचनं जगति प्रसिद्धमस्ति । एकेन पुरुषेण किमपि महत्कार्यं न साध्यते । यत् किमपि साधयितुं नराणां संघः परमावश्यकः । सर्वे जानन्ति यत् नैकः तन्तुः किमपि कर्तुं समर्थः । परन्तु तैः रचिता रज्जुः हस्तिनं बद्धुमपि समर्था भवति । इत्थमेव एकेन तण्डुलेन नहि ओदनं पच्यते । गृहेषु मातरः पितरः भ्रातरः च एकीभूय गृहभारं वहन्तः सुखमनुभवन्ति । एवमेव मनुष्याणां समाजोऽपि देशं जातिञ्च उन्नतिपथं नेतुं समर्थः भवति । यस्मिन् राष्ट्रे सर्वे मानवाः सर्वाणि राज्यानि च भेदभावं परित्यज्य एकतया व्यवहरन्ति तद्राष्टं जनशक्त्या संसारस्य मुकुटमणिरिव समुज्ज्वलं भवति । एकतायाः प्रभावेण भारतीयाः स्वदेशम् आंगलहस्तात् मोचयितुं समर्थाः अभवन् । अतः सदा सर्वैः मानवैः संघे स्थित्वा स्वशक्तेः सञ्चयः कर्तव्यः । अधुनाऽपि यदि वयं संघीभूय स्थास्यामः तर्हि अवश्यमेव शत्रुसैनिकान् जेतुं समर्थाः भविष्यामः ।

क) एकपदेन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

i) यत् किमपि साधयितुं केषां संघः परमावश्यकः ?

ii) किं वचनं प्रसिद्धमस्ति ?

iii) रज्जुः कं बद्धुमपि समर्था भवति ?

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्न द्वयम्) 2 x 2 = 4

i) कस्याः प्रभावेण भारतीयाः स्वदेशम् आंगलहस्तात् मोचयितुं समर्थाः अभवन् ?

ii) राष्ट्रं कथं समुज्ज्वलं भवति ?

iii) वयं कथं शत्रुसैनिकान् जेतुं समर्थाःः भविष्यामः ?

ग) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं लिखत । 1 x 1 = 1

घ) निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नत्रयम्) । 1 x 3 = 3

i) **सर्वे जानन्ति यत् नैकः तन्तुः किमपि कर्तुं समर्थः** -अत्र कर्तृपदं किम्?

क) सर्वे ख) नैकः

ग) तन्तुः घ) समर्थः

ii) **एकेन पुरुषेण किमपि महत्कार्यं न साध्यते** - अत्र पुरुषेण इति पदस्य विशेषणपदं किम्?

क) किमपि ख) साध्यते

ग) महत्कार्यम् घ) एकेन

iii) **गृहीत्वा** इति पदस्य किं विलोमपदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?

क) साध्यते   ख) अधुना

ग) परित्यज्य   घ) समर्था:

iv) **मनुष्यै:** इति पदस्य किं पर्यायपदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?

क) संहति:   ख) मानवै:

ग) वानरै:   घ) सुखिभि:

ख खण्ड: - रचनात्मकं कार्यम् - 15 अङ्का:

2. भवान् / भवती सुरेशः। भवतः अनुजः जयपुरे छात्रावासे वसति । अनुजं प्रति लिखितं पत्रं मञ्जूषायां प्रदत्तपदैः पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां पुनः लिखत । ½ x 10=5

मञ्जूषा

[लेखिष्यति, जयपुरतः, सम्यक्, कुशली, अनुज,
आगमिष्यति, कुशलम्, अग्रजः, स्मरतः, आगन्तुम्]

(i) ___________

तिथिः ___________

प्रिय (ii) ___________

शुभाशिषः ।

अहमत्र (iii) ___________ । त्वमपि तत्र कुशली असि इति मन्ये । मातापितरौ त्वां सर्वदा (iv) ________। अग्रजा आगामिसप्ताहे गृहम् (v) _______ । त्वम् अपि यदि (vi) ________ इच्छसि तर्हि आगच्छ । एतद्विषये अग्रजा अपि पत्रं (vii) __________ । तव अध्ययनं (viii) ___________ चलति इति वयं चिन्तयामः । अन्यत् सर्वं (ix) ___________ । सर्वेभ्यः मित्रेभ्यः मदीयाः शुभकामनाः ।

भवदीयः(x) ___________

सुरेशः

3. अधोदत्तं चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्त शब्दसहायतया संस्कृते पञ्च वाक्यानि लिखत।

1 x 5 = 5

मञ्जूषा - [बालः, पश्यतः, बालः, वृक्षः, हरितः, पुष्पे, पादपाः, पत्राणि, पश्यन्ति, सूर्यः, हरीतिमा, खगाः, कुरुतः, व्यायामं, कुटीरे, वृक्षाः]

अथवा

वृक्षाणां महत्वम् इति विषयम् अधिकृत्य मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया पञ्च वाक्यानि संस्कृतभाषायां लिखत।

मञ्जूषा - [फलानि, मित्राणि, औषधं, रक्षकाः, प्राणवायुं, छाया, काष्ठानि, पर्यावरणस्य, प्र कृतेः, यच्छन्ति, शोभा]

4. अधोलिखितवाक्यानि संस्कृतभाषया अनूद्य लिखत। (केवलं पञ्च वाक्यानि) 1x5=5

१.अरुणाचल प्रदेश की राजधानी इटानगर है। Itanagar is the capital of Arunachal Pradesh.

२. तुम सब गेंद से खेलते हो। All of you are playing with ball.

३.पर्यावरण की रक्षा हमारा कर्तव्य है । Protection of Environment is our duty.

४. परिश्रमी सदा सफल होता है। Hardworking man is always succeeding.

५.विद्या के विना जीवन व्यर्थ है। Life is waste without knowledge.

६.लता नाचती है। Lata is dancing.

ग खण्डः - अनुप्रयुक्तं व्याकरणम् - 25 अङ्काः

5. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदस्य सन्धिं/संधिविच्छेदं वा कुरुत।

(केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) 1 x 4 = 4

i) यानानां **पङ्क्तयो ह्यनन्ताः** सन्ति।

(क) पङ्क्तयाः + ह्यनन्ताः (ख) पङ्क्तयः + ह्यनन्ताः

(ग) पङ्क्तया + अनन्ताः (घ) पङ्क्तया + ह्यनन्ताः

ii) **एतस्मात् + एव** पाठात् एकम् अनुच्छेदं पठ।

(क) एतस्मादेव (ख) एतस्मातेव

(ग) एतस्माथेव (घ) एतस्माधेव

iii) **सम्यक् + नेता** राष्ट्रोन्नत्यै प्रयतते।

(क) सम्यख् नेता (ख) सम्यघ्नेता

(ग) सम्यङ्नेता (घ) समयनेता

iv) सः कठिनं **तपस्तेपे।**

(क) तपः + तेपे (ख) तपस्ते + पे

(ग) तप + तेपे (घ) तपः + अस्तेपे

v) चण्डवातेन **मेघरवैश्च** सह प्रवर्षः समजायत।

(क) मेघरवैश + च (ख) मेघरवैः + सह

(ग) मेघरवैः + च (घ) मेघरवै + श्च

6. अधोलिखितवाक्येषु उचितं समस्तपदं वा विग्रहवाक्यं वा चिनुत।(केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)

i) जनाः **देशस्य भक्तं** पूजयति। 1 x 4 = 4

(क) देशभक्ती (ख) देशभक्ताः

(ग) देशभक्तः (घ) देशभक्तम्

ii) **यथामति** कार्यं कुर्वन्तु।

(क) मतिम् अतीत्य (ख) मतिम् अनतिक्रम्य

(ग) मतिम् अतिक्रम्य (घ) मतिम् अधीत्य

iii) पुरा रामो नाम **दशरथपुत्रः** आसीत्।

(क) दशरथस्य पुत्र: (ख) दाशरथेन पुत्र:

(ग) दशरथाय पुत्र: (घ) दशरथेन पुत्र:

iv) **मातापितरौ** पुत्रं रक्षत: ।

(क) मातरौ (ख) माता च पिता च

(ग) भ्राता च पिता च (घ) पितृ मातृ

v) **दीपावलिः** भारतस्य उत्सवः अस्ति।

(क) दीपानाम् आवलि: (ख) दीपानाम् आबलम्

(ग) दीपेभ्य: आवलि: (घ) दीप आवलयः।

7. प्रकृतिप्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा कोष्ठकात् चित्वा लिखत।

(केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) 1 x 4 = 4

i) आकारस्य **लघु + त्व** कार्यबाधकं न भवेत्।

(क) लघुत्ता (ख) लघुत्वम्

(ग) लघुत्वा (घ) लघुता

ii) जननी **तुल्यवत्सला** भवति।

(क) तुल्यवत्सल + टाप् (ख) तुल्यवत्सल + आप्

(ग) तुल्यवत्सल + ङीप् (घ) तुल्यवत्सल + आ

iii) **बुद्धिमान्** लोके मुच्यते महतो भयात्।

(क) बुद्धि + तल् (ख) बुद्धि + टाप्

(ग) बुद्धि + मतुप् (घ) बुद्धि + त्व

iv) **मनुष्यः समाजः + ठक् प्राणी अस्ति।**

क) सामाजिका ख) सामाजिकी

ग) सामाजिकम् घ) सामाजिक:

V) कथयति तु **भवत्+ङीप्** सर्वथा सम्यक्।

क) भवति ख) भवती

ग) भवन्ति घ)भवता

8. वाच्यानुसारम् उचितपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा अधोलिखितं संवादं पुनः लिखत।

(केवलं प्रश्नत्रयम्) 1 x 3 = 3

i) मया फलं --------------------- ।

(क) खाद्यते (ख) खाद्यन्ते

(ग) खादामि (घ) खादसि

ii) अस्माभिः ----------------- स्मर्यते।

(क) पाठम् (ख) पाठाः

(ग) पाठान् (घ) पाठः

iii) -------------------- चित्राणि पश्यन्ति।

(क) छात्राः (ख) छात्रैः

(ग) छात्रः (घ) छात्रेण

iv) ------------------ गीतं गीयते।

(क) बालिका (ख) बालिकाः

(ग) बालिकया (घ) बालिकाम्

9. समयवाचकशब्दैः अधोलिखितदिनचर्यां पूरयत। (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) 1 x 4 = 4

i) वार्षिकोत्सवस्य कार्यक्रमे सायं -------------- (4:00) वादने मुख्यातिथेः आगमनम्।

ii) कार्यक्रमस्य शुभारम्भः प्रार्थनया सह --------------- (4:15) वादने भवति।

iii) कार्यक्रमे प्राचार्यस्य स्वागतभाषणं --------------- (6:30) वादने भवति।

iv) संस्कृतिककार्यक्रमस्य आरम्भः ----------------- (6:45) वादने भवति।

v) रात्रौ ------------- (8:00) वादने कार्यक्रमस्य समाप्तिः भवति।

10. मञ्जूषायां प्रदत्तैः उचितैः अव्ययपदै : अधोलिखितवाक्यानि पूरयत।

(केवलं प्रश्नत्रयम्) 1 x 3 = 3

i) यत्र आस्ते सा धूर्त्ता ------------ गम्यताम्।

(क) तत्र (ख) अपि

(ग) अन्यत्र (घ) अत्र

ii) ------ शिक्षक: पाठयति तदा छात्रा: सावधानतया उपविशन्ति।

(क) न (ख) यत्र

(ग) यदा (घ) अपि

iii) अहं ------------ ग्रामम् अगच्छम्।

(क) ह्यः (ख) अद्य

(ग) श्वः (घ) सायं काले

iv) वने सिंह: -------- गर्जति।

(क) शनै: (ख) उच्चै:

(ग) यावत् (घ) तत्र

11. रेखाङ्कितं पदम् अशुद्धम् अस्ति। तस्य स्थाने कोष्ठकात् उचितं शुद्धं पदं चित्वा वाक्यानि पूरयत । (केवलं प्रश्नत्रयम्) 1 x 3 = 3

i) ताः भोजनं **पचति।**

(क) पचति (ख) पचन्ति (ग) पचसि (घ) पचामि

ii) **एकः** कन्या उच्चैः श्लोकं वदति।

(क) एकम् (ख) एकस्यै (ग) एका (घ) एकस्याम्

iii) ते **बालकः** कुशलाः सन्ति।

(क) बालिकैः (ख) बालकाय (ग) बालकात् (घ) बालकाः

iv) गोः **दुग्धः** पोषकम् अस्ति।

(क) दुग्धा (ख) दुग्ध (ग) दुग्धम् (घ) दुग्धानि

घ खण्डः - पठितावबोधनम् - 30 अङ्काः

I2. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत।

न्यायाधीशेन पुनस्तौ घटनाया: विषये वक्तुमादिष्टौ। आरक्षिणि निजपक्षं प्रस्तुतवति आश्चर्यम् अघटत् स: शव: प्रावारकमपसार्य न्यायाधीशमभिवाद्य निवेदितवान् - मान्यवर ! एतेन आरक्षिणा अध्वनि यदुक्तं तद् वर्णयामि। त्वयाऽहं चोरिताया: मञ्जूषाया: ग्रहणाद्वारित:, अत: निजकृत्यस्य फलम् भुङ्क्ष्व। अस्मिन् चौर्याभियोगे त्वं वर्षत्रयस्य कारादण्डं लप्स्यसे इति। न्यायाधीश: आरक्षिणे कारादण्डमादिश्य तं जनं ससम्मानं मुक्तवान्।

1) एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) ½ x 2 = 1

१.क: न्यायाधीशम् अभिवादयति स्म ?

२.न्यायाधीशेन पुनस्तौ कस्या: विषये वक्तुम् आदिष्टौ ?

३.क: निजपक्षं प्रस्तुतवति आश्चर्यम् अघटत् ?

2) एकवाक्येन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

१. शव: किम् अपसार्य न्यायाधीशमभिवाद्य निवेदितवान् ?

२. न्यायाधीश: कथं न्यायम् अकरोत् ?

३. शव: न्यायाधीशमभिवाद्य किं निवेदितवान् ?

3) निर्देशानुसारम् उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 =2

i) शव: प्रावारकमपसार्य न्यायाधीशमभिवाद्य निवेदितवान् - अत्र कर्तृपदं किम्?

ii) ' मार्गे ' इति पदस्य पर्यायपदं किं प्रयुक्तम्?

iii) आरक्षिणि निजपक्षं प्रस्तुतवति ' अत्र विशेषणपदं किम्?

13. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत।

मृगा: मृगै: सङ्गमनुव्रजन्ति
गावश्च गोभि: तुरगास्तुरङ्गै: ।
मूर्खाश्च मूर्खै: सुधिय: सुधीभि:
समानशीलव्यसनेषु सख्यम् ।।

1) एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) ½ x 2 = 1

१. तुरगा: कै: सङ्गम् अनुव्रजन्ति ?

२. के मृगै: सङ्गम् अनुव्रजन्ति ?

३. गाव: काभि: सङ्गम् अनुव्रजन्ति ?

2) पूर्णवाक्येन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

१.मूर्खस्य सख्यं कै: सह भवति ?

२.सामान्यत: कीदृशेषु [केषु] सख्यं भवन्ति ?

३.सुधिय: काभि: सह सख्यं कुर्वन्ति ?

3) निर्देशानुसारम् उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

i) मृगा: मृगै: सङ्गमनुव्रजन्ति - अत्र 'अनुव्रजन्ति' इति क्रियापदस्य कर्ता कः?

ii) अश्वा: इत्यर्थे श्लोके किं पदं प्रयुक्तम् ?

iii) 'सुधीभिः' इति पदस्य किं विपरीतपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

14. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत।

काकः - आम् ! सत्यं कथितं त्वया। वस्तुतः वनराजः भवितुं तु अहमेव योग्यः।

पिकः - (उपहसन्) कथं त्वं योग्यः वनराजः भवितुं, यत्र तत्र का-का इति कर्कशध्वनिना वातावरणमाकुलीकरोषि। न रूपं न ध्वनिरस्ति। कृष्णवर्णं मेध्यामध्यभक्षकं त्वां कथं वनराजं मन्यामहे वयम्?

काकः - अरे! अरे! किं जल्पसि ? यदि अहं कृष्णवर्णः तर्हि त्वं किं गौराङ्गः ? अपि च विस्मर्यते किं यत् मम सत्यप्रियता तु जनानां कृते उदाहरणस्वरूपा-'अनृतं वदसि चेत् काकः दशेत्'- इति प्रकारेण। अस्माकं परिश्रमः ऐक्यं च विश्वप्रथितम् अपि च काकचेष्टः विद्यार्थी एव आदर्शच्छात्रः मन्यते।

1) एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) ½ x 2 = 1

१. कस्य न रूपं न ध्वनि: च अस्ति ?

२. कृष्णवर्णं ,मेध्यामेध्यभक्षकं त्वां कथं वनराजं मन्यामहे वयम्? इति क: वदति ?

३. कृष्णवर्ण: क: अस्ति ?

2) एकवाक्येन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

१.काक: कथं वातावरणम् आकुलीकरोति ?

२. कस्य सत्यप्रियता जनानां कृते उदाहरणस्वरूपा ?

३. कीदृश: विद्यार्थी आदर्शछात्र: मन्यते ?

3) निर्देशानुसारम् उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

i) अस्मिन् नाट्यांशे श्वेतवर्ण: इत्यस्य विपर्ययपदं किम् अस्ति?

ii) शब्द: इति पदस्य किं पर्यायपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

iii) 'सत्यं कथितं त्वया' अत्र कर्तृपदं किम् ?

15. रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत। (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) 1 x 4 = 4

i) सः ऋषभः हलमूढ्वा गन्तुमशक्तः **क्षेत्रे** पपात।

ii) त्वं **मानुषात्** बिभेषि।

iii) **सुरभिः** आसीत् धेनूनां माता।

iv) तपोवने **तस्य** नाम व्यवहरति।

v) **आर्यस्य वन्दनायां** लव इत्यात्मानं श्रावयमि।

vi) लवः कुशः च **भ्रातरौ** आस्ताम्।

16. अधोदत्तस्य श्लोकस्य अन्वयं कोष्ठकात् उचितैः पदैः पूरयित्वा पुनः लिखत। 1x4= 4

मञ्जूषा- (इच्छति, श्रेयः, कुर्यात्, कर्म)

यः इच्छत्यात्मनः श्रेयः प्रभूतानि सुखानि च।
न कुर्यदहितं कर्म स परेभ्यः कदापि च॥

अन्वयः - यः आत्मनः1) .... प्रभूतानि सुखानि च 2) .... सः परेभ्यः अहितं 3) .... कदापि न 4) .... ।

अथवा

श्लोकस्य भावार्थं पूरयत -

यत्प्रोक्तं येन केनापि तस्य तत्त्वार्थनिर्णयः।
कर्तुं शक्यो भवेद्येन स विवेक इतीरितः॥

मञ्जूषा- (विवेकः प्रोक्तस्य अर्थनिर्णयः भवेत्)

भावार्थः :- अस्य भावोऽस्ति यत् येन केनापि (i) ________ कार्यस्य वास्तविकः (ii) ________ येन कर्तुं शक्यो (iii) __________ सः एव (iv) ___________ इति कथितः।

17. अधोदत्तं कथाभागं समुचितक्रमेण उत्तरपुस्तिकायां पुनः लिखत। ½ x 8 = 4

१. न्यायाधीशः आरक्षिणे कारादण्डं आदिश्य तं जनं ससंमानं मुक्तवान्।

२. कश्चन निर्धनः भूरि परिश्रम्य किञ्चित् वित्तं उपार्जितवान्।

३. न्यायाधीशः आरक्षिणम् अभियुक्तम् च तं शवं न्यायालये आनेतुं आदिष्टवान्।

४. तौ न्यायालये स्व-स्व पक्षं पुनः स्थापितवन्तौ।

५. रक्षापुरुषः तं अतिथिं चौरोऽयम् इति प्रख्याप्य कारागृहे प्राक्षिपत्

६. सः पिता तनूजस्य रुग्णतां आकर्ण्य व्याकुलः जातः पुत्रं द्रष्टुम् च प्रस्थितः।

७.स: पार्श्वस्थिते ग्रामे रात्रिनिवासं कर्तुं कञ्चित् गृहस्थं उपागता: ।

८. उभौ शवम् आनीय एकस्मिन् चत्वरे स्थापितवन्तौ ।

18. प्रसङ्गानुकूलम् स्थूलपदस्य अर्थचयनम् कुरुत । (केवलं प्रश्नत्रयम्) 1 x 3 = 3

i) किं कुपिता एवं **भणति,** उत प्रकृतिस्था ।

(क) हसति (ख) कथयति

(ग) गर्जयति (घ) ताडयति

ii) भो **वासव!** पुत्रस्य दैन्यं दृष्ट्वा अहं रोदिमि ।

(क) कृषक (ख) राम

(ग) ऋषभ (घ) इन्द्र

iii) एकान्ते **कान्तारे** क्षणमपि मे स्यात् सञ्चरणम्।

(क) ग्रामे (ख) नगरे

(ग) वने (घ) कृषकस्य गृहे

iv) व्याघ्रमारी काचिदियमिति मत्वा व्याघ्रो भयाकुलचित्तो **नष्टः** ।

(क) खादितः (ख) दत्तः

(ग) कुतः (घ) पलायितः

आदर्शप्रश्नपत्रम् - 2 (२०२२ - २३)

SAMPLE QUESTION PAPER - 5 (2022 - 23)

कक्षा – दशमी / CLASS-X

संस्कृतम् (कोड् – 122) SANSKRIT(CODE - 122)

समय: - होरात्रयम्	**सम्पूर्णाङ्का: - ८०**
Time allowed - 3 Hours	**TotalMarks - 80**

सामान्य निर्देशा:

1. कृपया सम्यक्तया परीक्षणं कुर्वन्तु यत् अस्मिन् प्रश्नपत्रे 18 प्रश्ना: सन्ति।
2. उत्तरलेखनात् पूर्वं प्रश्नस्य क्रमाङ्क: अवश्यं लेखनीय:।
3. प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् एव लेखनीया।
4. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते एव लेखनीयानि।
5. प्रश्नानां निर्देशा: ध्यानेन पठनीया:।

अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वार: खण्डा: सन्ति।

क खण्ड: - अपठित-अवबोधनम्	**-**	**10 अङ्का:**
ख खण्ड: - रचनात्मकं कार्यम्	**-**	**15 अङ्का:**
ग खण्ड: - अनुप्रयुक्तं व्याकरणम्	**-**	**25 अङ्का:**
घ खण्ड: - पठितावबोधनम्	**-**	**30 अङ्का:**

क खण्ड: - अपठित-अवबोधनम् - 10 अङ्का:

1) अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत। (10)

रष्या-युक्रैन देशयोर्मध्ये गतवर्षे युद्धम् अभवत् इति सर्वे जानन्ति खलु। रष्या युक्रैन् देशस्योपरि युद्धम् अकारोत्। अमेरिका-रष्यादेशयो: परस्परविरोध: एव अस्य युद्धस्य प्रमुखं कारणम् इति केचन वदन्ति। अस्मिन् अवसरे अस्माकं भारतदेशस्य विदेशनय: प्रशंसार्ह: अवर्तत। द्वयोरपि राष्ट्रयो: पक्षं न स्वीकृतं भारतेन। भारतदेश: सदैव युद्धस्य विरुद्धपक्षमेव अवलम्बते स्म। आर्षभारतसंस्कारस्य मूलमन्त्रम् भवति " अहिंसा परमो धर्म: " इति। युद्धं त्यजत मैत्रीं भजत इति खलु आप्तवाक्यम्। लोका: समस्ता सुखिनो भवन्तु, आत्मवत् सर्वभूतेषु य: पश्यति स: पण्डित:, वसुधैव कुटुम्बकम् इत्येतानि वचनानि भारतीय संस्कृते: आदर्शभूतानि भवन्ति।

क) एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

क) रष्या-युक्रैनदेशयोर्मध्ये युद्ध: कदा अभवत्?

ख) कस्य विदेशनय: प्रशंसार्ह: अवर्तत?

ग) लोका: समस्ता: कीदृशा: भवन्तु?

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्न द्वयम्) 2 x 2 = 4

क) भारतदेश: सदैव कं पक्षम् अवलम्बते स्म?

ख) आर्षभारतसंस्कारस्य मूलमन्त्रम् किं भवति?

ग) अस्य युद्धस्य प्रमुखं कारणम् किमिति केचन वदन्ति?

ग) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं लिखत। 1 x 1 = 1

घ) निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नत्रयम्)। 1 x 3 = 3

क) " मैत्रीं भजत " अस्मिन् वाक्ये क्रियापदं किम्?

क) भजत ख) मित्रता

ग) मैत्री घ) मैत्रीम्

ख) " प्रमुखं कारणम् " अत्र विशेषणपदं किम्?

क) कारणम् ख) युद्ध:

ग) रष्या घ) प्रमुखम्

ग) " सज्जनोक्ति " अस्मिन् अर्थे अनुच्छेदे किम् पदं प्रयुक्तम्?

क) वचनानि ख) सनातन

ग) आप्तवाक्यम् घ) अहिंसा

घ) भारतदेशस्य विदेशनय: प्रशंसार्ह: अवर्तत - अत्र क्रियापदं किम्?

क) भारतदेशस्य ख) विदेशनय:

ग) प्रशंसार्ह: घ) अवर्तत

ख खण्ड: - रचनात्मकं कार्यम्   -   15 अङ्का:

2. भवान् अनिरुद्ध: । ज्येष्ठं प्रति लीखिते पत्रं मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दै: पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां पुन: लिखत । **½ x 10=5**

[पत्रं दिल्लीत: अहम् कुशली ज्येष्ठ आगमिष्यति मित्रेभ्य: अनुज: स्मरत: इच्छति]

-------------- (1)

तिथि -----------

प्रिय -----------(2)

शुभाशिष: ।

अहमत्र---------- (3) भवानपि तत्र कुशली इति मन्ये । मातापितरौ त्वां सर्वदा ---------(4) । आवयो: अग्रजा आगामिसप्ताहे गृहम् ---------- (5) । भवान् अपि यदि आगन्तुम् --------(6) तर्हि आगच्छतु । अस्मिन् विषये सा अपि ----------(7) लेखिष्यति । तव अध्ययनं सम्यक् चलति इति -------(8) चिन्तयामि । अन्यत् सर्वं कुशलम् । तत्र भवत: सर्वेभ्य: ------ (9) मदीया: शुभकामना: ।

भवत: -------- (10)

अनिरुद्ध:

3. अधोदत्तं चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्त शब्दसहायतया संस्कृते पञ्च वाक्यानि लिखत ।

1 x 5 = 5

मञ्जूषा - [उद्यानस्य, वृक्षा:, क्रीडनकानि, छात्रा:, भवनानि, दूरे , अध:, वृक्षस्य]

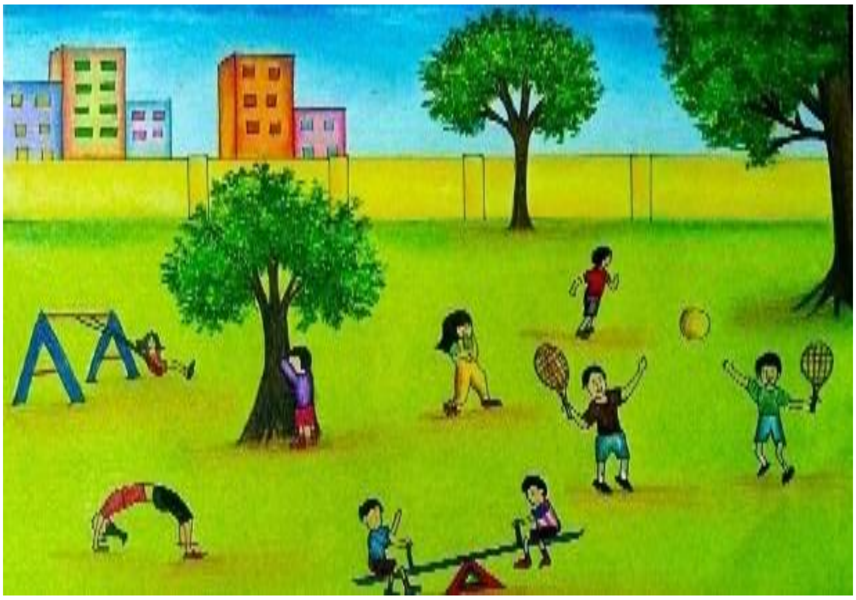

अथवा

दीपावलि: इति विषयम् अधिकृत्य मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया पञ्च वाक्यानि संस्कृतभाषायां लिखत।

मञ्जूषा - [दीपानाम् भारतस्य स्फ़ोटकान् जना: आनन्दस्य उत्सव: सर्वत्र प्रज्वालयन्ति समन्तत: आबालवृद्धं सर्वे]

4. अधोलिखितवाक्यानि संस्कृतभाषया अनूद्य लिखत। (केवलं पञ्च वाक्यानि) 1x5=5

(i) बालक विद्यालय जाता है।	(i) Boy is going to school.
(ii) माता कहानी बोलती है ।	(ii) Mother is telling a story.
(iii) पिता कार्यालय से आता है ।	(iii) Father is coming from the office.
(iv) मैं संस्कृत पढता हूं।	(iv) I am studying Sanskrit.
(v) भारत हमारा देश है।	(v) Bharath is our country.
(vi) राम उत्तम राजा था।	(vi) Rama was a great King.

ग खण्डः - अनुप्रयुक्तं व्याकरणम् - 25 अङ्का:

5. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदस्य सन्धिं/संधिविच्छेदं वा कुरुत। 1 x 4 = 4

1. **कीट: + अपि** सुमनसङ्गात् सतां शिरः आरोहति।
2. **पितु: + इच्छा** वर्तते।
3. महत्कौतुकम् आवेदितं यत् **मानुषादपि** बिभेषि।
4. **सर: + तीरे** हंसाः विहरन्ति।
5. तत्र **कोऽपि** अस्ति।

6. अधोलिखितवाक्येषु समुचितं समस्तपदं वा विग्रहवाक्यं वा चिनुत। 1 x 4 = 4

1. **यथाबलं** कर्म करोतु।

क) बलसहितम् ख) बलम् अनतिक्रम्य

ग) बलम् अतिक्रम्य घ) बलानुकूलाम्

2. **पीतम् अम्बरं यस्य स:** हरि: समुद्रे वसति।

क) पीताम्बर: ख) पीताम्बरी

ग) पीताम्बरस: घ) पीतमम्बर:

3.**लवः च कुशः** रामायणं पठतः।

क) लवकुशाः　　　　ख) लवौकुशौ

ग) लवकुशौ　　　　घ) लवकुशे

4.**पाणिपादं** प्रक्षाल्य भोजनं करणीयम्।

क) पाणी च पादः च　　　　ख) पाणी च पादौ च तेषां समाहारः

ग) पाणिः पादं च　　　　घ) पाणिभ्यां च पादाभ्यां च

7. प्रकृतिप्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा कोष्ठकात् चित्वा लिखत। 1 x 4 = 4

1. पुरा गार्गी नाम **विदुषी** आसीत्।

क) विदुष् + ई　　　　ख) विद्वस् + ङीप्

ग) विद्वस् + टाप्　　　　घ) विद्वस् + तल्

2. मनुष्यः **समाज + ठक्** प्राणी।

क) सामाजिकः　　　　ख) समाजिका

ग) समाजिकः　　　　घ) समाजः

3. जननी **तुल्यवत्सला** भवति।

क) तुल्यवत्सल + तल्　　　　ख) तुल्यवत्सल + टाप्

ग) तुल्यवत्सल + त्व　　　　घ) तुल्यवत्सल + ठक्

4. सृष्टेः **रमणीयतां** पश्य।

क) रमणीय + तल्　　　　ख) रमणीय + त्व

ग) रमणीय + मतुप्　　　　घ) रमणीय + क्त्वा

8. वाच्यानुसारम् उचितपदैः रिक्तस्थानानि पूरयत। 1 x 3 = 3

1. ---------- नवघासः खाद्यते।

(क) हरिणः　　　　(ख) हरिणाय

(ग) हरिणेन　　　　(घ) हरिणात्

2. -------- किं क्रियते ?

(क) त्वम्　　　　(ख) तुभ्यम्

(ग) त्वत्　　　　(घ) त्वया

3. अहं सम्प्रति गीतां -----------।

(क) पठामि (ख) पठ्यते

(ग) पाठ्ये (घ) पठति

9. समयवाचकशब्दैः अधोलिखितदिनचर्यां पूरयत। 1 x 4 = 4

1. रमेश: प्रातः (4.30) ---------वादने उत्तिष्ठति।

2. स: प्रात: (6.15) ----------- वादने समाचारपत्रं पठति।

3. स: प्रात: (9.00)---------- वादने कार्यालयं गच्छति।

4. स: सायं (6.45)---------- वादने कार्यालयात् गृहं प्रत्यागच्छति।

10. मञ्जूषायां प्रदत्तैः उचितैः अव्ययपदै : अधोलिखितवाक्यानि पूरयत। 1 x 3 = 3

1. रात्रौ गृहात् ------- भ्रमणं न उचितम्।

(क) एवम् (ख) अत्र (ग) बहि: (घ) तथा

2. सत्यम् ------ जयते।

(क) यत्र (ख) तर्हि (ग) यथा (घ) एव

3. यत्र जलं अस्ति ----- पक्षिणः समायान्ति।

(क) एव (ख) अत्र (ग) तत्र (घ) अपि

11. रेखाङ्कितं पदम् अशुद्धम् अस्ति। तस्य स्थाने कोष्ठकात् उचितं शुद्धं पदं चित्वा वाक्यानि पूरयत । (केवलं प्रश्नत्रयम्) 1 x 3 = 3

1. अहं कदापि असत्यं न **वदामः**। (वदाम-वदानि – वदामि)

(क) वदाम (ख) वदति (ग) वदामि (घ) वदसि

2. अहं **जनकं** सह आपणं गमिष्यामि। (जनकस्य – जनकेन –जनके)

(क) जनकेन (ख) जनकात् (ग) जनके (घ) जनकाय

3. उद्याने **चत्वार:** बालिका: क्रीडन्ति। (आपदां – आपत्ति-आपत्त्यां)

(क) चत्वारि (ख) चतस्र: (ग) चतुर् (घ) चतुरा:

घ खण्डः - पठितावबोधनम् - 30 अङ्काः

I2. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत।

कश्चन निर्धनो जनः भूरि परिश्रम्य किञ्चिद् वित्तमुपार्जितवान्। तेन वित्तेन स्वपुत्रम् एकस्मिन् महाविद्यालये प्रवेशं दापयितुं सफलो जातः। तत्तनयः तत्रैव छात्रावासे निवसन् अध्ययने संलग्नः

समभूत् । एकदा स पिता तनूजस्य रुग्णतामाकर्ण्य व्याकुलो जातः पुत्रं द्रष्टुं च प्रस्थितः । परमर्थकार्श्येन पीडितः स बसयानं विहाय पदातिरेव प्राचलत् ।

1) एकपदेन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्) ½ x 2 = 1

क) कः भूरि परिश्रम्य किञ्चिद् वित्तमुपार्जितवान् ?

ख) निर्धनः कं द्रष्टुं प्रस्थितः ?

ग) पुत्रः कुत्र प्रवेशं प्राप्तः ?

2) एकवाक्येन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

क) निर्धनः तेन धनेन किम् अकरोत् ?

ख) सः निर्धनः किमर्थं व्याकुलो जातः ?

ग) स कस्मात् कारणात् बसयानं विहाय पदातिरेव प्राचलत् ?

3) निर्देशानुसारम् उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 =2

क) " निर्धनो जनः " अत्र विशेष्यपदं किम् ?

ख) " बसयानं विहाय पदातिरेव प्राचलत् " अत्र क्रियापदं किम् ?

ग) " पठने " इत्यर्थे अत्र किं पदं प्रयुक्तम् ?

13. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत ।

गुणी गुणं वेत्ति न वेत्ति निर्गुणो बली बलं वेत्ति न वेत्ति निर्बलः ।
पिको वसन्तस्य गुणं न वायसः करी च सिंहस्य बलं न मूषकः ॥

1) एकपदेन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्) ½ x 2 = 1

1. कः गुणं वेत्ति ?
2. निर्बलः किं न वेत्ति ?
3. कः वसन्तस्य गुणं वेत्ति ?

2) पूर्णवाक्येन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

1. पिकः किं वेत्ति ?
2. करी कस्य बलं वेत्ति ?
3. वायसः किं न वेत्ति ?

3) निर्देशानुसारम् उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

1. " गुणी गुणं वेत्ति " अत्र क्रियापदं किम् ?

2. “ काक: ” इत्यर्थे अत्र किम् पदं प्रयुक्तम् ?

3. “ गुणवान् ” इत्यस्य किं विलोमपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

14. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत ।

(सिंहासनस्थ: राम: । तत: प्रविशत: विदूषकेनोपदिश्यमानमार्गौ तापसौ कुशलवौ ।)

विदूषक: - इत इत आर्यौ !

कुशलवौ - (रामम् उपसृत्य प्रणम्य च) अपि कुशलं महाराजस्य ?

राम: - युष्मद्दर्शनात् कुशलमिव । भवतो: वयमत्र कुशलप्रश्नस्य भाजनमेव, न पुनरतिथिजनसमुचितस्य कण्ठाश्लेषस्य । (परिष्वज्य) अहो हृदयग्राही स्पर्श: ।

(आसनार्धमुपवेशयति)

उभौ - राजासनं खल्वेतत् , न युक्तमध्यासितुम् ।

राम: - सव्यवाधानं न चारित्रलोपाय । तस्मादङ्कव्यवहितम् अध्यास्यताम् सिंहासनम् ।

1) एकपदेन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्) ½ x 2 = 1

1. क: सिंहासनस्थ: ?

2. राजभवने कौ प्रविशत: ?

3. कीदृश: स्पर्श: ?

2) एकवाक्येन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

1. कुशलवौ रामम् उपसृत्य किं पृच्छति ?

2. कुत्र अध्यासितुं न युक्तमिति कुशलवौ कथयत: ?

3. सिंहासनं कथम् अध्यास्यताम् इति राम: वदति ?

3) निर्देशानुसारम् उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1 x 2 = 2

1. “ समीपं गत्वा ” इत्यर्थे किं पदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?

2. तत: प्रविशत: विदूषकेनोपदिश्यमानमार्गौ तापसौ कुशलवौ - अत्र क्रियापदं किम् ?

3. अत्र उपवेष्टुम् इत्यर्थे किं पदं प्रयुक्तम् ?

15. रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत । (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) 1 x 4 = 4

क) उभौ शवं <u>**चत्वरे**</u> स्थापित्वन्तौ ।

ख) न्यायाधीशः <u>**बंकिमचन्द्रः**</u> आसीत् ।

ग) जनकेन **सुताय** शैशवे विद्याधनं दीयते।

घ) **मयूरस्य** नृत्यं प्रकृतेः आराधना।

ङ) **गुणी** गुणं वेत्ति।

16. अधोदत्तस्य श्लोकस्य अन्वयं कोष्ठकात् उचितैः पदैः पूरयित्वा पुनः लिखत। 1x4= 4

मञ्जूषा- (बन्धु: शरीरस्थ: अवसीदति आलस्यम्)

आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः।
नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति ॥

अन्वयः - मनुष्याणां (1) --------- महान् रिपुः (2) ---------- हि (अस्ति)। उद्यमसमः (3) ------- नास्ति। यं कृत्वा (मानवः) न (4) ------------ ।

अथवा

श्लोकस्य भावार्थं पूरयत -

विचित्रे खलु संसारे नास्ति किञ्चिन्निरर्थकं।
अश्वश्चेत् धावने वीरः भारस्य वहने खरः ॥

मञ्जूषा - (संसारे , अश्वस्य , कार्यं , निरर्थकम्)

भावार्थः - अस्मिन् विचित्रे (1) --------- किञ्चिदपि वस्तु (2) ---------- नास्ति। यदा धावनस्य कार्यं भवति तदा (3) --------- प्रयोग: क्रियते। परन्तु यदा भारवहनस्य (4) -------- क्रियते तदा खर: उपयोगी भवति।

17. अधोदत्तं कथाभागं समुचितक्रमेण उत्तरपुस्तिकायां पुनः लिखत। ½ x 8 = 4

1) एक: कृषक: आसीत्।
2) कृषक: तं दुर्बलं वृषभं तोदनेन नुद्यमान: अवर्तत।
3) स: कृषक: एकदा बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन् आसीत्।
4) कृषीवल: क्रुद्ध: अभवत्।
5) सः जवेन गन्तुम् अशक्त: च आसीत्।
6) तमुत्थापयितुं बहुवारं यत्नमकरोत् तथापि सः नोत्थितः।
7) सः ऋषभः हलमूढ्वा गन्तुम् अशक्तः क्षेत्रे पपात।
8) तयो: बलीवर्दयो: एक: शरिरेण दुर्बल: आसीत्।

18. प्रसङ्गानुकूलम् स्थूलपदस्य अर्थचयनम् कुरुत । (केवलं प्रश्नत्रयम्) 1 x 3 = 3

i) 1. **अनृतं** मा वद ।

(क) सत्यम् (ख) असत्यम्

(ग) कथाम् (घ) कविताम्

ii) महानगरमध्ये **अनिशं** कालायसचक्रं चलति।

(क) निरन्तरम् (ख) सर्वथा

(ग) बहुविधम् (घ) निराशा

iii) उदये **सविता** रक्तः भवति।

(क) चन्द्रः (ख) तारकम्

(ग) सूर्यः (घ) राजा

iv) व्याघ्रमारी काचिदियमिति **मत्वा** व्याघ्रो भयाकुलचित्तो **नष्टः** ।

(क) प्रार्थनां कृत्वा (ख) खादित्वा

(ग) चिन्तयित्वा (घ) दृष्ट्वा

आदर्शप्रश्नपत्रम् - 3 (२०२३ - २४)

SAMPLE QUESTION PAPER - 5 (2023 - 24)

द्वितीयसत्रम् / TERM - 2

कक्षा – दशमी / CLASS-X

संस्कृतम् (कोड् – 122) SANSKRIT(CODE - 122)

समय: - होरात्रयम् **सम्पूर्णाङ्का: - 80**

Time allowed -3 Hours **Total Marks – 80**

सामान्यनिर्देशा:

1. कृपया सम्यक्तया परीक्षणं कुर्वन्तु यत् अस्मिन् प्रश्नपत्रे 9 प्रश्ना: सन्ति ।
2. अस्य प्रश्नपत्रस्य पठनाय 20 निमेषा: निर्धारिता: सन्ति । अस्मिन् समये केवलं प्रश्नपत्रं पठेत्, प्रश्नपत्रे उत्तरपुस्तिकायां वा किमपि न लिखेत् ।
3. उत्तरलेखनात् पूर्वं प्रश्नस्य क्रमाङ्क: अवश्यं लेखनीय: ।
4. प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसार एव लेखनीया ।
5. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते एव लेखनीयानि ।
6. प्रश्नानां निर्देशा: ध्यानेन पठनीया: ।

अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वार: खण्डा: सन्ति ।

क . खण्ड: - अपठित-अवबोधनम्	-	10 अङ्का:
ख. खण्ड: - रचनात्मकं कार्यम्	-	15 अङ्का:
ग. खण्ड: - अनुप्रयुक्तं व्याकरणम्	-	25 अङ्का:
घ. पठितावबोधनम्	-	30 अङ्का:

क खण्डः - अपठित-अवबोधनम् - 10 अङ्काः

1 अधोलिखितं अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरयत -

विज्ञानस्य नवीनेषु आविष्कारेषु एकः अतीव उपयोगी आविष्कारः अस्ति चलभाषियन्त्रम् (मोबाइल) इति । अस्य मुख्य प्रयोजनमासीत् दूरवर्तिना केनापि जनेन सह वार्तालापः सुकरः भवेत् इति। परमद्यत्वे तु चलभाषियन्त्रं लघुसङ्गणकमिव वर्तते । एवं प्रतीयते यत् जनाः हस्ते एकं सम्पूर्णं जगत् एव नयन्तः गच्छन्ति। अनेन ते न केवलं वार्तालापं कुर्वन्ति अपितु वार्तया सहैव वक्तारं साक्षात् दृष्टुं च शक्नुमः। ईमेल- फेसबुक- वाट्सएप- माध्यमैः किमपि संदेशप्रेषणम् अतीव सुकरं अस्ति। अस्य माध्यमेन गमनागमनार्थं शीघ्रमेव वाहनं प्राप्य जनाः सरलतया स्वगन्तव्यं प्राप्नुवन्ति। न केवलमेतदेव अपितु एतत् यन्त्रं मनोरञ्जनकारि अपि भवति । बालाः, वृद्धाः युवानः चलभाषियन्त्रस्य माध्यमेन विविधक्रीडाभिः मनोरञ्जनक्षमाः भवन्ति। परमेतदपि विचारणीयं यस्य अधिकाधिक प्रयोगः हानिकरः भवति। 'अति सर्वत्र वर्जयेत्' इत्यनुरूपेण चलभाषियन्त्रस्य यथावश्यकं प्रयोगः एव करणीयः।

(क) एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1x2 =2**

1. किम् अतीव सुकरं सन्देशवाहकम् ?
2. किं प्राप्य जनाः स्वगन्तव्यं प्राप्नुवन्ति ?
3. के हस्ते एकं सम्पूर्णं जगत् एव नयन्तः गच्छन्ति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) **2x2=4**

1. चलभाषियन्त्रस्य मुख्यं प्रयोजन किमासीत् ?
2. चलभाषियन्त्रस्य माध्यमेन के विविधक्रीडाभिः मनोरञ्जनक्षमाः भवन्ति?
3. कैः किमपि संदेशप्रेषणम् अतीव सुकरं अस्ति?

(ग) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उचितं शीर्षकं लिखत 1x1=1

. **(घ) यथानिर्देशं उत्तरत - (केवलं प्रश्नत्रयम्)** 1x3=3

1. **संदेशप्रेषणम् अतीव सुकरं अस्ति** – अत्र क्रियापदं किम् ?
2. **चलभाषियन्त्रं लघुसङ्गणकमिव वर्तते** – अत्र कर्तृपदं किम् ?
3. अनुच्छेदे **त्यजेत्** इत्यस्य किं समानार्थकपदं प्रयुक्तम् अस्ति ?
4. **कठिनम्** इत्यस्य विलोमपदं अनुच्छेदात् चित्वा लिखत

ख खण्डः - रचनात्मकं कार्यम् - 10 अङ्काः

II. भवान् / भवती रवीन्द्रः। मुम्बै नगरे वसति । भवान् गतसप्ताहे संस्कृतसंभाषणशिबिरे भागं गृहीतवान्। तदधिकृत्य मित्रं रमेशं प्रति लिखिते पत्रे मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत ।

अभिनयम् , अभ्यासम् , प्रति, विद्यालये, मञ्चनम्, आयोजितम् , करतालध्वनिम्, करोमि, रमेश , करोतु

प्रिय मित्र (i) ....

सस्नेहं नमः।

अत्र कुशलं तत्रास्तु। गतसप्ताहे अस्माकं (ii) .... संस्कृतसम्भाषणशिबिरम् (iii) .... आसीत् । चतुर्दशदिनानि यावत् वयं संस्कृतसंभाषणस्य (iv) .... अकुर्म । तत्र एकस्याः लघुनाटिकायाः (v) .... अपि अभवत् । अहं तु विदूषकस्य (vi) .... कृतवान् । सर्वे जनाः हसित्वा हसित्वा (vii) .... अकुर्वन् । अहम् इदानीं सर्वदा संस्कृतेन एव संभाषणम् (viii) ....। भवान् अपि संस्कृतेन संभाषणस्य अभ्यासं (ix) ....। पितरौ (x) .... मम प्रणामाञ्जलिं निवेदयतु ।

भवतः मित्रम् रवीन्द्रः।

III. **अधोदत्तं चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषातः पदानि प्रयुज्य पञ्चवाक्यानि संस्कृते लिखत ।**

1x5=5

अथवा

पर्यावरणसंरक्षणम् इति विषयम् अधिकृत्य मञ्जूषासहायेन संस्कृते पञ्च वाक्यानि लिखत

(पर्यावरणम्, जलप्रदूषणम्, वायुप्रदूषणम् , मनुष्याः, रूग्णाः भवन्ति, प्रकृत्याः हानिः, वृक्षारोपणं, पर्यावरणसंरक्षणम् , कर्तव्यम्)

IV. अधोलिखितानां वाक्यानां संस्कृतभाषायाम् अनुवादं कुरुत। (केवलं वाक्यपञ्चकम्)

1) Students are writing an examination / छात्र एक परिक्षा लिख रहे हैं। **5x1=5**

2) Both of you read Sanskrit / तुम दोनों संस्कृत पढ़ो।

3) She will come tomorrow / वह कल आऊँगी।

4) What is the name of your school? / तुम्हारे विद्यालय का नाम क्या है ?

5) Leaves are falling from the tree. / पेड़ से पत्ते गिर रहे हैं।

6) The river Ganga originates from Himalayas. / गंगानदी हिमालय से बहती है।

7) The mango is very nutritious. / आम्रफल बहुत पौष्टिक होता है।

ग खण्डः - अनुप्रयुक्तव्याकरणम् - 10 अङ्काः

V. सन्धिं सन्धिविच्छेदं वा कुरुत

1. **गावः + च** = _______

[i] गावश्च [ii] गवश्च

[iii] गाव च [iv] गांश्च

2. चलदनिशम् =

[i] चलत् + अनिशम् [ii]चलत + निशम्

[iii] चलद + निशम् [iv]चलद + अनिशम्

3. वागीशः = _______

[i] वाक् + ईशः [ii] वागा + इशः

[iii]वागी + ईशः [iv]वाग + ईशः

4. एकस्तावत् = _______

[i] एकः + तावत् [ii] एको + तावत्

[iii] एका + तावत् [iv] एक + तावत्

5. हिमकरोऽपि = _______

[i] हिमकैः + अपि [ii] हिमकर + ओपि

[iii] हिमकरे + अपि [iv] हिमकरः + अपि

VI. अधः प्रदत्तवाक्येषु उचित समासस्य चयनं कृत्वा रिक्तस्थानानि पूरयत- 4x1= 4

1.**वायुमण्डलं** भृशं दूषितम् ।

(क) वायुना मण्डलम् (ख) वायो: मण्डलम्

(ग) वायुं मण्डलम् (घ) वायु मण्डलम्

2. अहं **स्थितप्रज्ञः** इव स्थास्यामि।

(क) स्थितस्य प्रज्ञा (ख) स्थिता प्रज्ञा

(ग) स्थितः प्रज्ञः (घ) स्थिता प्रज्ञा यस्य सः

3. वयं **गृहं गृहं प्रति** संस्कृतं प्रसारयाम:।

(क) अनुगृहम् (ख) गृहस्य समीपे

(ग) गृहस्य पश्चात् (घ) प्रतिगृहम्

4. विदूषकेण सह **लवकुशौ** प्रविशतः।

(क) लवकुशः च (ख) लवः च कुशः च

(ग) लवं कुशं प्रति (घ) लवेन सह कुशः च

5. छात्राः यथासमयं कार्यं संपादयन्ति।

(क) समयेन सह (ख) समयस्य पश्चात्

(ग) समयम् अनतिक्रम्य (घ) समयं समयं प्रति

VII. अधः प्रदत्तवाक्येषु प्रत्ययसंयोजनं कृत्वा रिक्तस्थानानि पूरयत- 4x1=4

1. यथासमयं सर्वेषां **महत्त्वम्** विद्यते।

(क) महत् + त्व (ख) महता + त्व

(ग) महत् + टाप् (घ) महत् + त्वम्

2. **शिष्य + टाप्** जलेन लतां सिञ्चति।

(क) शिष्या (ख) शिष्येण

(ग) शिष्य: (घ) शिष्यम्

3. **बुद्धि + मतुप्** नारी प्रशस्यते।

(क) बुद्धिमान् (ख) बुद्धिमता

(ग) बुद्धिमत् (घ) बुद्धिमती

4. **विज्ञान + ठक्** देशस्य गौरवं भवन्ति।

(क) विज्ञानिकाः (ख) वैज्ञानिकाः

(ग) विज्ञानिकः (घ) वैज्ञानिकः

5. मयूरस्य सुन्दरता जगत्प्रसिद्धा।

(क) सुन्दर + तल् (ख) सुन्दर + ताल्

(ग) सुन्दर + त्व (घ) सुन्दर + टाप्

VIII. प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः समुचितं विकल्पं चित्वा वाच्यानुसारं रिक्तस्थानानि पूरयत (केवलं त्रीणि एव) 3x1=3

१. रमया फलानि ....। (खाद्यते, खाद्येते, खाद्यन्ते)

२. तेन कथा ....। (श्रूयन्ते, श्रूयते, श्रृणोति)

३. मया चन्द्रः ....। (पश्यति, पश्यते, दृश्यते)

४. तैः पुस्तकं ....। (पठ्यते, पठति, हस्यन्ते)

IX. कोष्ठके प्रदत्त-समयवाचकान् अङ्कान् संस्कृतेन लिखत (केवलं चत्वारि एव) 1×4=4

i) वार्षिकोत्सवस्य कार्यक्रमे सायं ------------------ (4:00) मुख्यातिथेः आगमनम्।

ii) कार्यक्रमस्य शुभारम्भः प्रार्थनया सह ------------------ (4:15) भवति।

iii) कार्यक्रमे प्राचार्यस्य स्वागतभाषणं ------------------ (6:30) भवति।

iv) संस्कृतिककार्यक्रमस्य आरम्भः ------------------ (6:45) भवति।

v) रात्रौ ------------------ (8:00) कार्यक्रमस्य समाप्तिः भवति।

X. अधोलिखितानाम् अव्ययानां सहायतया रिक्तस्थानानि पूरयत (केवलं प्रश्नत्रयम्)

1. ------------- जीवनं दुर्वहं भवति। (अत्र, यावत्, यदि) **1x3=3**

2. ------------- हरीतिमा तत्र शुचिपर्यावरणम्। (यदि, यत्र, यावत्)

3. सः दीनः इति जानन् ------------- कृषकः तं बहुधा पीडयति। (अपि, इव, एव)

4. ------------- सोमवासरः अस्ति। (अद्य, अत्र, ह्यः)

घ खण्डः - पठितावबोधनम् - 30 अङ्काः

XI. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत।

कश्चन निर्धनो जनः भूरि परिश्रम्य किञ्चिद् वित्तमुपार्जितवान्। तेन वित्तेन स्वपुत्रम् एकस्मिन् महाविद्यालये प्रवेशं दापयितुं सफलो जातः। तत्तनयः तत्रैव छात्रावासे निवसन् अध्ययने संलग्नः समभूत्। एकदा स पिता तनूजस्य रुग्णतामाकर्ण्य व्याकुलो जातः पुत्रं द्रष्टुं च प्रस्थितः। परमर्थकार्श्येन पीडितः स बसयानं विहाय पदातिरेव प्राचलत्।

1) एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) **½ x 2 = 1**

क) क: भूरि परिश्रम्य किञ्चिद् वित्तमुपार्जितवान् ?

ख) निर्धन: कं द्रष्टुं प्रस्थितः ?

ग) पुत्र: कुत्र प्रवेशं प्राप्त: ?

2) एकवाक्येन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1x2=2**

क) निर्धनः तेन धनेन किम् अकरोत् ?

ख) सः निर्धनः किमर्थं व्याकुलो जातः ?

ग) स कस्मात् कारणात् बसयानं विहाय पदातिरेव प्राचलत् ?

3) निर्देशानुसारम् उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1x2=2**

क) " निर्धनो जनः " अत्र विशेष्यपदं किम् ?

ख) " बसयानं विहाय पदातिरेव प्राचलत् " अत्र क्रियापदं किम् ?

ग) " पठने " इत्यर्थे अत्र किं पदं प्रयुक्तम् ?

XII. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत।

मृगा: मृगै: सङ्गमनुव्रजन्ति
गावश्च गोभि: तुरगास्तुरङ्गै:।
मूर्खाश्च मूर्खै: सुधिय: सुधीभि:
समानशीलव्यसनेषु सख्यम्॥

1) एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) **½ x 2=1**

१. तुरगा: कै: सङ्गम् अनुव्रजन्ति ?

२. के मृगै: सङ्गम् अनुव्रजन्ति ?

३. गाव: काभि: सङ्गम् अनुव्रजन्ति ?

2) पूर्णवाक्येन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1x2=2

१.मूर्खस्य सख्यं कै: सह भवति ?

२.सामान्यत: कीदृशेषु [केषु] सख्यं भवन्ति ?

३.सुधिय: काभि: सह सख्यं कुर्वन्ति ?

3) निर्देशानुसारम् उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1x2=2

i) **मृगा: मृगै: सङ्गमनुव्रजन्ति** - अत्र 'अनुव्रजन्ति' इति क्रियापदस्य कर्ता कः?

ii) **अश्वा:** इत्यर्थे श्लोके किं पदं प्रयुक्तम् ?

iii) **सुधीभिः** इति पदस्य किं विपरीतपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

XIII. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत।

काक: - आम्, सत्यं कथितं त्वया - वस्तुतः वनराजः भवितुं तु अहमेव योग्यः।

पिक: - (उपहसन्) कथं त्वं योग्य: वनराजः भवितुं, यत्र तत्र का-का इति कर्कशध्वनिना वातावरणम् आकुलीकरोषि। न रूपम्, न ध्वनिरस्ति। कृष्णवर्णं मेध्यामेध्यभक्षकं त्वां कथं वनराजं मन्यामहे वयम् ?

अ) एकपदेन उत्तरत :- ½x2=1

1. अन्यस्य वानरस्य वचनं सत्यम् इति कः वदति ?
2. केन कथितं सत्यम् इति काकः वदति ?
3. क: उपहसन् वदति ?

आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत :- 1x 2-=2

1. कथं त्वं योग्य: वनराजः भवितुम् ? इति कः पृच्छति ?
2. कथं त्वं योग्यः वनराज: भवितुम् ? इति पिक: कं पृच्छति ?
3. काकः कीदृशः भवति ?

इ) निर्देशानुसारम् उत्तरत :- 1x 2-=2

1. मेध्य: इत्यस्य विलोमपदं किम् ?
2. मन्यामहे इत्यस्य कर्तृपदं किम् ?

xiii. रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत। 4x1=4

1) जन: प्रभूतानि **सुखानि** इच्छति।

2) मार्गे सा एकं **व्याघ्रं** ददर्श।

3) **व्याघ्रचित्रकौ** नदीजलं पातुम् आगतौ।

4) **आर्यस्य** वन्दनायां लव इत्यात्मानं श्रावयामि।

5) **विवेकेन** यथार्थनिर्णय: भवति।

6) त्वं मानुषात् बिभेषि

XIV. अधोदत्तस्य श्लोकस्य अन्वयं कोष्ठकात् उचितै: पदै: पूरयित्वा पुन: लिखत।

मञ्जूषा- (अयोग्यः, अनौषधम्, योजकः, अक्षरं) 1x4=4

अमन्त्रमक्षरं नास्ति, नास्ति मूलमनौषमम्।

अयोग्यः पुरुषः नास्ति योजकस्तत्र दुर्लभः॥

अन्वय: - अमन्त्रम (i) ________ नास्ति (ii) ________ मूलं नास्ति, (iii) ________ पुरुषः नास्ति, तत्र (iv) ________ दुर्लभः।

अथवा

अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा भावार्थं मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दै: पूरयत।

(मञ्जूषा- विद्वांसः, विशेषतः, प्रथमः, सदाचारस्य) 1x4=4

आचारः प्रथमो धर्मः इत्येतद् विदुषां वचः।

तस्माद् रक्षेत् सदाचारं प्राणेभ्योऽपि विशेषतः॥

भावार्थ: - अस्य भावोऽस्ति यत्- सदाचार: जनानां (i) __________ धर्म: अस्ति, इति (ii) __________ कथयन्ति अतएव जनैः (iii) __________ रक्षा प्राणेभ्यः अपि (iv) __________ करणीया।

XV. अधोदत्तं कथाभागं समुचितक्रमेण उत्तरपुस्तिकायां पुन: लिखत। ½ x8=4

क) सः पुत्रं द्रष्टुम् पदातिरेव प्राचलत्।

(ख) तस्मिन् गृहे कश्चन चौरः गृहाभ्यन्तरं प्रविष्टः।

(ग) चौरः एव उच्चैः क्रोशितुमारभत।

(घ) कश्चन निर्धनः जनः वित्तम् उपार्जितवान्।

(ङ) रात्रिनिवासं कर्तुम् कञ्चिद् गृहस्थमुपागतः।

(च) एकदा तस्य पुत्रः ताणः जाता:।

(छ) चौरस्य पादध्वनिना अतिथिः प्रबुद्धः।

(ज) ग्रामवासिनः वराकमतिथिमेव चौरं मत्वाऽभर्त्सयन्।

XVII. प्रसङ्गानुकूलम् स्थूलपदस्य अर्थचयनम् कुरुत **1x4=4**

1. धैर्यवान् सभायाम् अपि **अकातरः** भवति।

(क) वीरः (ख) विद्वान्

(ग) मूर्खः (घ) भयरहित:

2. एकेन राजहंसेन **सरसः** या शोभा भवेत्।

(क) नद्याः (ख) तडागस्य

(ग) उद्यानस्य (घ) शोभायाः

3. **कृषकः** वृषभौ नीत्वा गृहमगात्।

क) कृषीवलः (ख) बलीवर्दः

(ग) आरक्षी (घ) आखण्डलः

4. निजगले बद्ध्वा चल **सत्वरम्**।

क) शीघ्रम् (ख) विलम्बः

(ग) मन्दम् (घ) सर्वदा

5. अस्मिन् लोके विद्वांसः **चक्षुष्मन्तः** प्रकीर्तिताः।

क) विद्वांसः (ख) नेत्रवन्तः

(ग) प्रकीर्तिताः (घ) लोकाः

आदर्श-प्रश्नपत्रम् - 4 (2023-24)

कक्षा दशमी

संस्कृतम् (कोड् संख्या-122)

समयः – 3 होराः **पूर्णाङ्काः – 80**

सामान्यनिर्देशाः-

1. कृपया सम्यक्तया परीक्षणं कुर्वन्तु यत् अस्मिन् प्रश्नपत्रे **11** पृष्ठानि मुद्रितानि सन्ति।

2. कृपया सम्यक्तया परीक्षणं कुर्वन्तु यत् अस्मिन् प्रश्नपत्रे **18** प्रश्नाः सन्ति।

3. अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति।

- क खण्डः- अपठितावबोधनम् 10 अङ्काः।
- ख खण्डः- रचनात्मक कार्यम् 15 अङ्काः।
- ग खण्डः- अनुप्रयुक्त व्याकरणम् 25 अङ्काः।
- घ खण्डः- पठितावबोधनम् 30 अङ्काः।

4. प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि।

5. उत्तरलेखनात् पूर्वं प्रश्नस्य क्रमाङ्कः अवश्यं लेखनीयः

6. प्रश्नस्य क्रमाङ्कः प्रश्नपत्रानुसारम् एव लेखनीयः।

7. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लेखनीयानि।

8. प्रश्नानां निर्देशाः ध्यानेन अवश्यं पठनीयाः।

क खण्डः – अपठितावबोधनम् 10 अङ्काः

1. अधोलिखितम् अनुच्छेदम् पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत-

एकदा एका पञ्चदशवर्षीया बालिका पित्रा सह मेलकं द्रष्टुं नगरं प्रति गच्छति स्म। सा चतुरमतिः धैर्यशालिनी च आसीत्। सा बाल्यकाले एव विविधासु विद्यासु पारङ्गता आसीत्। मार्गे एका नदी आसीत्। सा नौकया गच्छति स्म। नौकायाम् अनेके जनाः आसन्। नद्याम् एकः मकरः आसीत्। तत्र द्वौ जनौ तस्मात् मकरात् भीतौ जले पतितौ। तयोः मुखयोः भयस्य छाया आसीत्। सा अपि भीता आसीत् परन्तु सा अचिन्तयत् – 'तयोः जनयोः रक्षणं कथम् करणीयम्?' सा जले अकूर्दत् तयोः च जनयोः हस्तौ गृहीत्वा नौकां प्रति अनयत्। सा तयोः रक्षणम् अकरोत् सा साहसी बालिका लक्ष्मीबाई आसीत्। एतस्यै वीरबालायै नमः।

(क) एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **(1×2=2)**

1. बालिका केन सह मेलकम् द्रष्टुम् अगच्छत्?
2. बालिका कुत्र अकूर्दत्?
3. साहसी बालिका का आसीत्?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **(2×2=4)**

4. बालिका कीदृशी आसीत्?
5. द्वौ जनौ कथं जले पतितौ?
6. तयोः जनयोः रक्षणार्थम् सा किम् अकुर्वत्?

(ग) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उचितं शीर्षकं लिखत- **(1×1=1)**

(घ) यथानिर्देशम् उत्तरत- (केवलं प्रश्नत्रयम्) **(1×3=3)**

7. **'साहसी'** इति पदस्य विशेष्यपदम् किम् प्रयुक्तम्? (नौका, बालिका, सा, छाया)

(क) नौका (ख) बालिका
(ग) सा (घ) छाया

8. **'बहवः'** इत्यर्थे अस्मिन् अनुच्छेदे किम् पदं प्रयुक्तम् ?

(क) विविधासु (ख) अनेके
(ग) एतस्यै (घ) एकदा

9. **'सा बाल्यकाले एव विविधासु विद्यासु पारङ्गता आसीत्'** - अत्र कर्तृपदम् किम् ?

(क) पारङ्गता (ख) बाल्यकाले
(ग) सा (घ) विद्यासु

10. **'तयोः मुखयोः भयस्य छाया आसीत्'** - अत्र साहसस्य इति पदस्य विलोमपदं किम् ?

(क) मुखयोः (ख) तयोः
(ग) आसीत् (घ) भयस्य

ख खण्डः – रचनात्मक कार्यम् 15 अङ्काः

2. ज्वरपीड़ित्वात् दिनत्रयस्य अवकाशार्थम् प्रधानाचार्यं प्रति प्रार्थनापत्रम् मञ्जुषायै प्रदत्तशब्दैः

मञ्जुषा- निवेदनम्, ज्वरपीड़ितः, 10/10/2023, कृशः, मान्यवर!, आगन्तुम्, माम्, अवकाशं, सधन्यवादम्, अतः

पूरयत। (½×10=5)

बालभवन पब्लिक स्कूल,
लक्ष्मीनगरं, लखनऊ
दिनाङ्कः ....1.............

...........2...................
सविनयं ....3........ अस्ति यत् अहं गतसायंकालतः ....4............. अस्मि। ज्वरतापेन अहम् अत्यन्तं ....5.......... जातः। ....6.............. विद्यालयं ....7...... असमर्थः अस्मि। दिनत्रयस्य ....8............ प्रदाय ....9.......... अनुगृह्णन्तु।
..........10................।

भवदीयः शिष्यः गिरीशः

3. प्रदत्तम् चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया पञ्चवाक्यानि संस्कृतभाषायाम् लिखत- (1×5=5)

अग्रजस्य, अनुजस्य, भगिनी, स्वक्रमस्य, रक्षाबन्धनम्, रक्षासूत्रम्, करोति, करिष्यति, मणिबन्धे, मिष्टान्नम्, अन्यम्, पश्चात्, पश्यति, प्रसन्नः, मातापितरौ, दृष्ट्वा, प्रसन्नौ, पर्वणः, बन्धति।

अथवा

मञ्जूषाप्रदत्तशब्दानाम् साहाय्येन 'स्वच्छता' इति विषयम् अधिकृत्य न्यूनादिनूनं पञ्चभिः संस्कृतवाक्यैः एकम् अनुच्छेदम् लिखत-

स्वच्छता, जीवने, आवश्यकी, स्वगृहम्, स्वच्छीकुर्वन्ति, मार्गस्य, प्रतिवेशस्य च स्वच्छता, प्रधानमन्त्री नरेन्द्रमोदि-महोदयः, स्वच्छताभियानः, स्वच्छताविषये, जागरूकता।

4. अधोलिखितानि वाक्यानि संस्कृतभाषया अनूद्य लिखत- (केवलं प्रश्नपञ्चकम्)

1. आजकल तुम कहाँ रहते हो? **(1×5=5)**

   Where do you stay now a day?
2. परिश्रमी सदैव सफल होता है।

   Laborious people always succeed
3. घर के बाहर कौन है।

   Who is there outside the home.
4. गङ्गा का जल पवित्र होता है। -

   The water of ganga is pure.
5. हमारे विद्यालय में वार्षिकोत्सव है। -

   There is annual function in our school.
6. मेरे हाथ में पांच फल हैं। -

   I have five fruits in my hand.
7. आप सब एक चलच्चित्र देख रहे है।

   All of you are watching a film.

ग खण्डः – अनुप्रयुक्त व्याकरणम् 25 अङ्काः

5. अधः प्रदत्तशब्दानाम् सन्धिं सन्धिच्छेदं वा कुरुत (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) (1×4=4)

1. **चलदनिशं** कालायसचक्रम्।

   क. चलत् + अनिशम्। ख. चलत + निशम्।

   ग. चलद + निशम्। घ. चलद + अनिशम्।

2. नय माम् **अस्मान्नगरात्** ।

   क. अस्मात् + नगरात् ख. अस्मान + नगरात्

   ग. अस्मान् + नगरात्। घ. अस्मत + नगरात्।

3. बालाः **दिग्गजं** दृष्ट्वा आश्चर्यम् अनुभवन्ति।

क. दिशा + गजम्   ख. दिक् + गजम्

ग. दिका + गजः   घ. दिशि + गजः

4. न युक्तं च स्त्रीगतमनुयोक्तुम्, **विशेषतः + तपोवने**।

क. विशेषततपोवने   ख. विशेषतो तपोवने

ग. विशेषतस्तपोवने   घ. विशेषत्तपोवने

5. अतिदीर्घः प्रवासः **दारुणः + च**।

क. दारुणशच   ख. दारुणश्च

ग. दारुणच   घ. दारुणोच

6. रेखाङ्कितपदानां समासं विग्रहं वा प्रदत्तविकल्पेभ्यः चिनुत- (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)

1. **बाष्पयानमाला** संधावति वितरन्ती ध्वानम्। **(1×4=4)**

क. बाष्पयानानि माला   ख. बाष्पयानेभ्यः माला

ग. बाष्पयानानां माला   घ. बाष्पयानैः माला।

2. **सुरभिवचनं** श्रुत्वा अखण्डलस्य हृदयम् अद्रवत्।

क. सुरभिं वचनम्   ख. सुरभिः वचनम्

ग. सुरभेः वचनम्   घ. सुरभिना वचनम्

3. समरूपः **कुटुम्बस्य वृत्तान्तः**।

क. कुटुम्बसुवृत्तान्तः   ख. कुटुम्बवृत्तान्तः

ग. कुटुम्बैर्वृत्तान्तः   घ. सकुटुम्बवृत्तान्तम्।

4. **विशालः कायः यस्य सः** वर्तते।

क. विशालकायः   ख. विशालकायस्य

ग. सविशालकायम्   घ. विशालकायसः।

5. अहं **लम्बोदरम्** प्रणमामि।

क. लम्बम् उदरम् यस्य सः   ख. लम्बम् उदरम् यस्य सः, तं

ग. लम्बम् उदरम् तम्   घ. लम्बस्य उदरस्य सः

7. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रकृति-प्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा उचितम् उत्तरं विकल्पेभ्यः चिनुत- (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) **(1×4=4)**

1. एतौ छात्रौ **शक्ति + मतुप्** स्तः।

क. शक्तिमन्तौ   ख. शक्तिमन्तः

ग. शक्तिमत्   घ. शक्तिमती

2. **<u>बलवता</u>** जनेन निर्बलेषु बलं न प्रयोक्तव्यम्।

क. बल + तुम् | ख. बल + टाप्
ग. बल + वता | घ. बल + वतुप्

3. वेदानां **<u>महत्</u>** + **<u>त्व</u>** को न जानाति।

क. महत्ताम् | ख. महत्वम्
ग. महता | घ. महत्तमम्।

4. सा समाजस्य **<u>सेवक</u>** + **<u>टाप्</u>** अपि अस्ति।

क. सेवका | ख. सेविक
ग. सेविकः | घ. सेवकी

5. आगता पर्वसु **<u>प्रिया</u>** दीपावलिः।

क. प्रिय + आ | ख. प्रिय + आप
ग. प्रिय + टाप् | घ. प्रिय + ङीप्।

8. वाच्यानुसारम् विकल्पेभ्यः उचितं पदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा अधोलिखित-वाक्यानि पुनः लिखत- (केवलं प्रश्नत्रयम्) (1×3=3)

1. शिक्षकेण तत्र ....।

क. स्थीयते | ख. स्थीयन्ते
ग. स्थीयथ | घ. स्थास्यति

2. वयं .... कुर्मः।

क. कार्याणि | ख. कार्यम्
ग. कार्यात् | घ. कार्यः

3. .... गृहं गम्यते।

क. तव | ख. मत्
ग. मया | घ. मे

4. त्वं पाठं ....।

क. स्मरिष्यसि | ख. स्मरस
ग. स्मरसि | घ. स्मरतः

9. समयवाचकशब्दैः अधोलिखितभ्रमणकार्यक्रमं पूरयत (केवलं प्रश्न चतुष्टयम्) (1×4=4)

1. सीता रात्रौ ....(10.00) वादने स्वपिति।
2. प्रतिदिनं प्रभाते ....(06.30) वादने योगाभ्यासः।
3. प्रातः .... (08.45) वादने विद्यालयसभां प्रारभति।

4. मध्याह्ने .... (12.15) वादने संस्कृतकक्षा भविष्यति।

5. रमेशः प्रातः .... (9.00) वादने विद्यालयं गच्छति।

10. मञ्जूषायां प्रदत्त उचित अव्ययपदानां साहाय्येन अधोलिखितवाक्यानि पूरयत। (केवलं प्रश्नत्रयम्) (1×3=3)

वृथा, सर्वत्र, अपि, सहसा

1. अहम् .... विद्यालयं गमिष्यामि।
2. ग्रामे .... वर्षा अभवत्।
3. सः .... उपदेशं करोति।
4. .... जनाः भ्रमन्ति।

11. रेखाङ्कितं पदम् अशुद्धम् अस्ति। तस्य स्थाने कोष्ठकात् उचितं शुद्धं पदं चित्वा वाक्यानि पूरयत। (केवलं प्रश्नत्रयम्) (1×3=3)

1. सरोवरे कमलाः विकसन्ति।

क. कमलः　　ख. कमलानि

ग. कमले　　घ. कमलम्।

2. आवाम् लेखिष्यामः।

क. लेखिष्यति　　ख. लेखिष्यावः

ग. लिख　　घ. लेखिष्यसि

3. धनिकः भिक्षुकम् भोजनम् यच्छति।

क. भिक्षुकाय　　ख. भिक्षुकः

ग. भिक्षुकम्　　घ. भिक्षुकस्य

4. युवां किमर्थं हससि।

क. हसतः　　ख. हसति

ग. हसथ　　घ. हसथः

घ खण्डः पठितावबोधनम् (30 अङ्काः)

12. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत-

आदेशं प्राप्य उभौ प्राचलताम्। तत्रोपेत्य काष्ठपटले निहितं पटाच्छादितं देहं स्कन्धेन वहन्तौ न्यायाधिकारिणं प्रति प्रस्थितौ। आरक्षी सुपुष्टदेहः आसीत्, अभियुक्तश्च अतीव कृशकायः। भारवतः शवस्य स्कन्धेन वहनं तत्कृते दुष्करम् आसीत्। स भारवेदनया क्रन्दति स्म। तस्य क्रन्दनं निशम्य मुदितः

आरक्षी तमुवाच- 'रे दुष्ट तस्मिन् दिने त्वयाहं चोरिताया मञ्जूषाया ग्रहणाद् वारितः। इदानीं निजकृत्यस्य फलं भूङ्क्ष्व। अस्मिन् चौर्याभियोगे त्वं वर्षत्रयस्य कारादण्डं लप्स्यसे'- इति प्रोच्य उच्चैः अहसत्। यथाकथञ्चित् उभौ शवमानीय एकस्मिन् चत्वरे स्थापितवन्तौ।

(क) एकपदेन उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) **(½×2=1)**

1. कं प्राप्य उभौ प्राचलताम्?
2. पुष्टदेहः कः?
3. कः भारवेदनया क्रन्दति स्म?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्) **(1×2=2)**

1. शवं वहन् आरक्षी निर्धनं किम् अवदत्?
2. उभौ शवमानीय कुत्र स्थापितवन्तौ?
3. आरक्षी किम् उवाच?

(ग) निर्देशानुसारं उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **(1×2=2)**

1. 'आरक्षी सुपुष्टदेहः आसीत्'। अस्मिन् वाक्ये क्रियापदं किम्?
2. 'देहम्' इत्यस्य विशेषणपदं चित्वा लिखत-
3. 'रोदनम्' इत्यर्थे किम् पदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् अस्ति?

13. अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत-

क्रोधो हि शत्रुः प्रथमो नराणां
देहस्थितो देहविनाशनाय।
यथास्थितः काष्ठगतो हि वह्निः
स एव वह्निर्दहते शरीरम्।।

(क) एकपदेन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्) **(½×2=1)**

1. नराणां प्रथमः शत्रुः कः आसीत्?
2. क्रोधः कुत्र स्थितः?
3. वह्निः किं दहते?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- **(1×2=2)**

1. कीदृशः वह्निः शरीरं दहते?
2. कः शरीरं दहते?

(ग) निर्देशानुसारं लिखत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) **(1×2=2)**

1. 'शरीरम्' इत्यर्थे किम् पदं श्लोके प्रयुक्तम्?
2. 'अग्निः' इत्यस्य समानार्थकपदम् किम् भवति?
3. 'शत्रुः' इत्यस्य किं विशेषणं प्रयुक्तम्?

14. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत-

काकः – आम्, सत्यं कथितं त्वया – वस्तुतः वनराजः भवितुं तु अहमेव योग्यः।

पिकः – (उपहसन्) कथं त्वं योग्यः वनराजः भवितुं, यत्र तत्र का-का इति कर्कशध्वनिना वातावरणम् आकुलीकरोषि। न रूपम्, न ध्वनिरस्ति। कृष्णवर्णं मेध्यामेध्यभक्षकं त्वां कथं वनराजं मन्यामहे वयम्?

(क) एकपदेन उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) (½×2=1)

1. अन्यस्य वानरस्य वचनं सत्यम् इति कः कथितम्?
2. कः उपहसन् वदति?
3. कः कृष्णवर्णः इति पिकः वदति?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्) (1×2=2)

1. 'कथं त्वं योग्यः वनराजः भवितुम्', इति कः पृच्छति?
2. काकः कीदृशः भवति?
3. कः मेध्यामेध्यस्य भक्षणं करोति?

(ग) निर्देशानुसारं उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) (1×2=2)

1. 'मेध्यः' इत्यस्य विलोमपदं किम्?
2. 'मन्यामहे' इत्यस्य कर्तृपदम् किम्?
3. 'न रूपम् न ध्वनिरस्ति'। अस्मिन् वाक्ये क्रियापदम् किम्?

15. रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत- (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) (1×4=4)

1. शतशकटीयानं कज्जलमलिनं <u>धूमं</u> मुञ्चति।
2. त्वं <u>मानुषात्</u> अपि बिभेषि।
3. <u>धेनूनां</u> माता सुरभिः आसीत्।
4. <u>क्रोधः</u> देहविनाशाय प्रथमः शत्रुः।
5. तत्तनयः <u>पठनाय</u> छात्रावासे वसति स्म।

16. अधोदत्तस्य श्लोकस्य अन्वयं कोष्ठकात् उचितैः पदैः पूरयित्वा पुनः लिखत। (1×4=4)

वदने, चक्षुर्नामनी, लोके, चक्षुष्मन्तः

विद्वांसः एव लोकेऽस्मिन् चक्षुष्मन्तः प्रकीर्तिताः।
अन्येषां वदने ये तु ते चक्षुर्नामनी मते।।

अन्वयः – अस्मिन् 1)........... विद्वांसः एव 2)............... प्रकीर्तिताः। अन्येषां 3)............. ये ते तु 4)................ मते।

अथवा

श्लोकस्य भावार्थं पूरयत-

प्राणेभ्यः, संरक्षणीयः, धर्मः, विद्वांसः

आचारः प्रथमो धर्मः इत्येतत् विदुषां वचः।
तस्मात् रक्षेत् सदाचारं प्राणेभ्योऽपि विशेषतः।।

भावार्थः- आचारः प्रथमः 1......... अस्ति, एवं वदन्ति 2........... जनाः। अतः 3............ अपि विशेषरूपेण सदाचारः 4.................।

17. अधोदत्तं कथाभागं समुचितक्रमेण उत्तरपुस्तिकायां पुनः लिखत- (½×8=4)

1. पुत्रः छात्रावासे वसति।
2. सत्यं निश्चित्य न्यायाधीशः आरक्षिणे कारादण्डम् आदिष्टवान्।
3. किन्तु कृशकायः भारवेदनतया क्रन्दति।
4. वस्तुतः आरक्षी चौररूपेण आगतः।
5. जनाः वराकं अतिथिम् एव चौररूपेम गृहीतवन्तः।
6. पिता धनाभावात् पादचारेण अगच्छत्।
7. न्यायाधीशः तं देहम् आनेतुम् आरक्षिणं अभियुक्तं च प्रेषितवान्।
8. एकः निर्धनः जनः परिश्रमेण धनम् आर्जितवान्।

18. प्रसङ्गानुकूलम् रेखाङ्कितपदानाम् उचितार्थं चित्वा लिखत। (केवलं प्रश्नत्रयम्)

1. हरित<u>तरूणां</u> माला रमणीया। **(1×3=3)**

   क. पुष्पाणाम् ख. वृक्षाणाम्
   ग. पंक्तिः घ. हरितानाम्।

2. रामस्य <u>समीपम्</u> उपसृत्य प्रणमति।

   क. दूरम् ख. पार्श्वम्
   ग. अन्तः घ. बहिः

3. कथं <u>मिथः</u> कलहं कुर्वन्ति?

   क. सन्ततिः ख. अन्यम्
   ग. परस्परम् घ. सर्वे

4. पिता <u>तनूजस्य</u> रुगणतामाकर्ण्य व्याकुलो जातः।

   क. व्याकुलस्य ख. पुत्रस्य
   ग. दर्शनस्य घ. जातस्य

आदर्शप्रश्नपत्राणाम्
उत्तरकुञ्चिका

आदर्शप्रश्नपत्राणाम्
उत्तरकुञ्चिका

आदर्शप्रश्नपत्रम् - 1

क खण्ड: - अपठित-अवबोधनम् - 10 अङ्का:

1) क) एकपदेन उत्तरत । 1. नराणाम् 2. संहति: कार्यसाधिका 3. हस्तिनम्

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत

i) एकताया: प्रभावेण भारतीया: स्वदेशम् आंगलहस्तात् मोचयितुं समर्था: अभवन् ।

ii) राष्ट्रं जनशक्त्या संसारस्य मुकुटमणिरिव समुज्ज्वलं भवति ।

iii) यदि वयं संघीभूय स्थास्याम: तर्हि शत्रुसैनिकान् जेतुं समर्था: भविष्याम: ।

ग) संहति: कार्यसाधिका

घ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - i) सर्वे ii) एकेन iii) परित्यज्य iv) मानवै:

ख खण्ड: - रचनात्मकं कार्यम् - 15 अङ्का:

2. 1. जयपुरत: 2. अनुज 3. कुशली 4. स्मरत: 5. आगमिष्यति 6. आगन्तुम् 7. लेखिष्यति 8. सम्यक् 9. कुशलम् 10. अग्रज:

3. 1. एतत् उद्यानस्य दृश्यम् अस्ति । 2. अत्र छात्रा: क्रीडन्ति ।
3. अत्र अनेके वृक्षा: सन्ति । 4. दूरे सूर्य: उदेति ।
5. एतत् सुन्दरं दृश्यम् अस्ति । **(एतानि वाक्यानि केवलम् उदाहरणमात्राणि एव)**

अथवा

1. वृक्षा: सज्जना: इव भवन्ति । 2. वृक्षा: अस्मभ्यं प्राणवायुं ददति ।
3. वृक्षाणां फलानि वयम् खादाम: । 4. वृक्षा: पर्यावरणस्य रक्षां कुर्वन्ति ।
5. वृक्षाणां रक्षणं सर्वेषां दायित्वम् अस्ति ।

(एतानि वाक्यानि केवलम् उदाहरणमात्राणि एव)

4. १]अरुणाचलप्रदेशस्य राजधानी ईटानगरम् अस्ति। २] यूयं कन्दुकेन क्रीडथ।
३] पर्यावरणरक्षा अस्माकं कर्तव्यम् अस्ति। ४] परिश्रमी सदा सफलः भवति।
५] विद्यां विना जीवनं व्यर्थम् अस्ति। ६] लता नृत्यति।

ग खण्डः - अनुप्रयुक्तं व्याकरणम् - 25 अङ्काः

5. i.पङ्क्तय: + ह्यनन्ताः ii.एतस्मादेव iii) सम्यङ्नेता iv. तपः + तेपे v. मेघरवैः + च

6. i) देशभक्तम् ii) मतिम् अनतिक्रम्य iii) दशरथस्य पुत्रः iv) माता च पिता च
v)दीपानाम् आवलिः

7. i. लघुत्वम् ii. तुल्यवत्सल + टाप् iii. बुद्धिः + मतुप् iv. सामाजिकः v. भवती

8. i. खाद्यते ii. पाठः iii .छात्राः iv. बालिकया

9. i. चतुर्वादने ii. सपादचतुर्वादने iii. सार्धषड्वादने iv. पादोनसप्तवादने v. अष्टवादने

10. i. तत्र ii. यदा iii. ह्यः iv. उच्चैः

11. i. पचन्ति ii. एका iii. बालकाः iv. दुग्धम्

घ खण्डः - पठितावबोधनम् - 30 अङ्काः

I2. **अ] एकपदेन उत्तरत**। १. शव: २. घटनाया: ३. आरक्षिणि

आ] पूर्णवाक्येन उत्तरत।

१. शव: प्रावारकमपसार्य न्यायाधीशमभिवाद्य निवेदितवान्।

२.न्यायाधीश: आरक्षिणे कारादण्डमादिश्य तं जनं ससंमानं मुक्तवान्।

३. शव: निवेदितवान् - मान्यवर ! एतेन आरक्षिणा अध्वनि यदुक्तं तद् वर्णयामि। त्वयाऽहं चोरिताया: मञ्जूषाया: ग्रहणाद्वारित: ,अत: निजकृत्यस्य फलम् भुङ्क्ष्व। अस्मिन् चौर्याभियोगे त्वं वर्षत्रयस्य कारादण्डं लप्स्यसे इति।

इ] निर्देशानुसारम्, उत्तरत- i. सः शवः ii. अध्वनि iii. प्रस्तुतवति

13. **अ] एकपदेन उत्तरत** - १. तुरङ्गै: २. मृगा: ३. गोभि:

आ] पूर्ण वाक्येन उत्तरत

१.मूर्खस्य सख्यं मूर्खै: सह भवति।

२.सामान्यत: समानशीलव्यसनेषु सख्यं भवति।

३.सुधिय: सुधीभि: सह सख्यं कुर्वन्ति।

इ] निर्देशानुसारं उत्तरत - i. मृगाः ii. तुरगा: / तुरङ्गा: iii. मूर्खैः

14. **अ] एकपदेन उत्तरत** | १ काकस्य २. पिक: ३. काक: / काक:

आ] पूर्णवाक्येन उत्तरत |

१. का-का इति कर्कश ध्वनिना काक: वातावरणमाकुलीकरोति।

२. काकस्य सत्यप्रियता जनानां कृते उदाहरणस्वरूपा।

३. काकचेष्ट: विद्यार्थी एव आदर्शछात्र: मन्यते।

इ] निर्देशानुसारम् उत्तरत- i. कृष्णवर्ण: ii. ध्वनि: iii. त्वया

15. रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत। (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) 1 x 4 = 4

i) सः ऋषभः हलमूढ्वा गन्तुमशक्तः **कुत्र / कस्मिन्** पपात

ii) त्वं **कस्मात्** बिभेषि।

iii) **का** आसीत् धेनूनां माता।

iv) तपोवने **कस्य** नाम व्यवहरति।

v) **कस्य वन्दनायां** लव इत्यात्मानं श्रावयमि।

vi) लवः कुशः च **कौ / कीदृशौ** आस्ताम्।

16. i. श्रेयः ii. इच्छति iii. कर्म iv. कुर्यात्

अथवा

i . प्रोक्तस्य ii. अर्थनिर्णय: iii. भवेत् iv. विवेक:

17. १.कश्चन निर्धन: भूरि परिश्रम्य किञ्चित् वित्तं उपार्जितवान्।

२.स: पिता तनूजस्य रुग्णतां आकर्ण्य व्याकुल: जात: पुत्रं द्रष्टुम् च प्रस्थित:।

३.स: पार्श्वस्थिते ग्रामे रात्रिनिवासं कर्तुं कञ्चित् गृहस्थं उपागता:।

४.रक्षापुरुष: तं अतिथिं चौरोऽयम् इति प्रख्याप्य कारागृहे प्राक्षिपत्॥

५.तौ न्यायालये स्व-स्व पक्षं पुन: स्थापितवन्तौ।

६.न्यायाधीश: आरक्षिणम् अभियुक्तम् च तं शवं न्यायालये आनेतुं आदिष्टवान्।

७.उभौ शवं आनीय एकस्मिन् चत्वरे स्थापितवन्तौ।

८. न्यायाधीश: आरक्षिणे कारादण्डं आदिश्य तं जनं ससम्मानं मुक्तवान्।

18. i. कथयति ii. इन्द्र iii. वने iv. पलायितः

आदर्शप्रश्नपत्रम् - 2

क खण्डः - अपठित-अवबोधनम् - 10 अङ्काः

1)क) एकपदेन उत्तरत। क) गतवर्षे ख) भारतस्य ग) सुखिन:

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत - क) भारतदेश: सदैव युद्धस्य विरुद्धपक्षमेव अवलम्बते स्म।

ख) आर्षभारतसंस्कारस्य मूलमन्त्रम् "अहिंसा परमो धर्म:" इति भवति।

ग) अमेरिका-रष्यादेशयो: परस्परविरोध: एव अस्य युद्धस्य प्रमुखं कारणमिति केचन वदन्ति।

ग) रष्या-युक्रैन् युद्धम्

घ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - क) भजत ख) प्रमुखम् ग) आप्तवाक्यम् घ) अवर्तत

ख खण्डः - रचनात्मकं कार्यम् - 15 अङ्काः

2. 1. दिल्लीत: 2. ज्येष्ठ 3. कुशली 4. स्मरत: 5. आगमिष्यति 6. इच्छति

7. पत्रम् 8. अहम् 9. मित्रेभ्य: 10. अनुज:

3. 1. एतत् उद्यानस्य दृश्यम् अस्ति। 2. उद्याने बालका: बालिका: च क्रीडन्ति।

3. उद्याने बहव: वृक्षा: सन्ति। 4. दूरे अनेकानिभवनानि दृश्यन्ते।

5. एक: बालक: अत्र कन्दुकेन क्रीडति।

अथवा

1. दीपावली: भारतस्य प्रमुखं पर्व अस्ति।
2. अस्मिन् अवसरे सर्वे दीपप्रज्ज्वालानां कुर्वन्ति।
3. दीपावलीदिनेबालका: स्फ़ोटकान् स्फ़ोटयन्ति।
4. आबालवृद्धं जना: अस्मिन् उत्सवे भागं स्वीकुर्वन्ति।
5. अयम् उत्सव: आनन्दस्य सौहार्दस्य च प्रतीको वर्तते।

4. (i) बालक: विद्यालयं गच्छति। (ii) माता कथां कथयति ।

(iii) पिता कार्यालयात् आगच्छति। (iv) अहं संस्कृतं पठामि।

(v) भारतम् अस्माकं देश: अस्ति। (vi) राम: उत्तम: राजा आसीत्।

ग खण्डः - अनुप्रयुक्तं व्याकरणम् - 25 अङ्काः

5. 1. कीटोऽपि 2. पितुरिच्छा 3. मानुषात् + अपि 4. सरस्तीरे 5. क: + अपि

6. 1. बलम् अनतिक्रम्य 2. पीताम्बर: 3. लवकुशौ 4. पाणी च पादौ च तेषां समाहार:

7. 1. विद्वस् + ङीप् 2. सामाजिक: 3. तुल्यवत्सल + टाप् 4. रमणीय + तल्

8. 1. हरिणेन 2. त्वया 3. पठामि

9. 1. सार्धचतुर्वादने 2. सपादषड्वादने 3. नववादने 4. पादोनसप्तवादने

10. 1. बहि: 2. एव 3. तत्र

11. 1. वदामि 2. जनकेन 3. चतस्र:

घ खण्डः - पठितावबोधनम् - 30 अङ्काः

I2.1) एकपदेन उत्तरत - 1. निर्धनो जन: 2. पुत्रम् 3. महाविद्यालये

2) एकवाक्येन उत्तरत -

क) निर्धनः तेन धनेन स्वपुत्रम् एकस्मिन् महाविद्यालये प्रवेशं दापयितुं सफलो जातः ।

ख) सः निर्धनः तनूजस्य रुग्णतामाकर्ण्य व्याकुलो जातः ।

ग) अर्थकार्श्येन पीडितः स: बसयानं विहाय पदातिरेव प्राचलत् ।

3) निर्देशानुसारम् उत्तरत - क) जन: ख) प्राचलत् ग) अध्ययने

13. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत ।

1) एकपदेन उत्तरत - 1. गुणी 2. बलम् 3. पिक:

2) पूर्णवाक्येन उत्तरत - 1. पिक: वसन्तस्य गुणं वेत्ति । 2. करी सिंहस्य बलं वेत्ति ।
3. वायस: वसन्तस्य गुणं न वेत्ति ।

3) निर्देशानुसारम् उत्तरत - 1. वेत्ति 2. वायस: 3. गुणी

14. 1) एकपदेन उत्तरत - 1. राम: 2. कुशलवौ 3. हृदयग्राही

2) एकवाक्येन उत्तरत - 1.कुशलवौ रामम् उपसृत्य अपि कुशलं महाराजस्य इति पृच्छति ।
2. सिंहासनम् अध्यासितुं न युक्तमिति कुशलवौ कथयत: ।
3. सिंहासनं अङ्कव्यवहितम् अध्यास्यताम् इति राम: वदति ।

3) निर्देशानुसारम् उत्तरत - 1. उपसृत्य 2. प्राविशत: 3. अध्यासितुम्

15. क) उभौ शवं **कुत्र / कस्मिन्** स्थापित्वन्तौ ?

ख) न्यायाधीशः **क:** आसीत् ?

ग) जनकेन **कस्मै** शैशवे विद्याधनं दीयते ?

घ) **कस्य** नृत्यं प्रकृतेः आराधना ?

ङ) **<u>कः</u>** गुणं वेत्ति ?

16. 1. शरीरस्थ: 2. आलस्यम् 3. बन्धु: 4. अवसीदति

अथवा

1. संस्सरे 2. निरर्थकम् 3. अश्वस्य 4. कार्यम्

17. 1) एक: कृषक: आसीत्।

2) स: कृषक: एकदा बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन् आसीत्।

3) तयो: बलीवर्दयो: एक: शरिरेण दुर्बल: आसीत्।

4) सः जवेन गन्तुम् अशक्त: च आसीत्।

5) कृषक: तं दुर्बलं वृषभं तोदनेन नुद्यमान: अवर्तत।

6) सः ऋषभः हलमूढ्वा गन्तुम् अशक्तः क्षेत्रे पपात।

7) कृषीवल: क्रुद्ध: अभवत्।

8) तमुत्थापयितुं बहुवारंयत्नमकरोत् तथापि सः नोत्थितः।

18. 1. असत्यम् 2. निरन्तरम् 3. सूर्य: 4. चिन्तयित्वा

आदर्शप्रश्नपत्रम् – 3

खण्डः क – अपठित अवबोधनम्

(क) एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)

1. चलभाषियन्त्रम् 2. वाहनम् 3. जनाः

(ख) पूर्ण वाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) **2x2=4**

1. चलभाषणयन्त्रस्य मुख्य प्रयोजनमासीत् दूरवर्तिना केनापि जनेन सह वार्तालापः सुकरः भवेत् इति।

2. बालाः, वृद्धाः युवानः चलभाषियन्त्रस्य माध्यमेन विविधक्रीडाभिः मनोरञ्जनक्षमाः भवन्ति।

3. ईमेल- फेसबुक- वाट्सएप- माध्यमैः किमपि संदेशप्रेषणम् अतीव सुकरं अस्ति।

ग. चलभाषियन्त्रम् 1x1=1

घ. यथानिर्देशं उत्तरत - (केवलं प्रश्नत्रयम्) 1x3=3

1. अस्ति 2. चलभाषियन्त्रं 3. वर्जयेत् 4. सुकरम्

खण्डः ख - रचनात्मकं कार्यम् पत्रलेखनम्

II. 1. रमेश 2. विद्यालये 3. आयोजितम् 4. अभ्यासम् 5. मञ्चनम्
6. अभिनयम् 7. करतलध्वनिम् 8. करोमि 9. करोतु 10. प्रति

III. चित्रवर्णनम्

1. इदम् उद्यानस्य चित्रम् अस्ति।
2. चित्रे वृक्षौ स्तः।
3. चित्रे बालिके दोलायाम् उपविशतः।
4. चित्रे बालकाः पादकन्दुकेन क्रीडन्ति।
5. चित्रे बालिका चित्रं रचयति।

(स्थालित्यरहितानि चित्रसंबद्धानि इतराणि वाक्यान्यपि)

पर्यावरणम्

अस्मान् परितः यानि पञ्चमहाभूतानि सन्ति तेषां समवायः एव परिसरः अथवा पर्यावरणम् इति पदेन व्यवहीयते। इत्युक्ते मनुष्यः यत्र निवसति, यत् खादति, यत् वस्त्र धारयति, यज्जलं पिबति, यस्य पवनस्य सेवनं करोति, तत्सर्व पर्यावरणम् इति शब्देनाभिधियते। अधुना पर्यावरणस्य समस्या न केवल भारतस्य, अपितु, समस्तविश्वस्य समस्या वर्तते। निरंतरं वर्धमानं प्रदूषणं सर्वेषाम् चिन्तियाः विषयः जनः। यतः प्रदूषण अधिकाः मनुष्याः रूग्णाः भवन्ति। अनेन प्रकृत्याः हानिः भवति, जीवनामपि हानिः भवति। पर्यावरणस्य रक्षा अस्माभिः सर्वेः करणीया। स्थाने-स्थाने विविधाः वृक्षाः रोपणीयाः। तेषां च संवर्धनमपि अवश्य कर्त्तव्यम्। वृक्षारोपणं सर्वेषां नैतिकं कर्तव्यम् अस्ति। जल प्रदूषण निवारणार्थं जलशुद्धिः करणीया। अवकरः मार्ग न क्षेपणीयः। यदि सर्वे नागरिकाः पर्यावरण विषये कृतसंकल्पाः भवन्ति तर्हि किमपि दुष्करं नास्ति।

IV. अधोलिखितानां वाक्यानां संस्कृतभाषायाम् अनुवादं कुरुत। (केवलं वाक्यपञ्चकम्)

1) छात्रा: एकां परीक्षां लिखन्ति।
2) युवां संस्कृतं पठ
3) सा श्वः आगमिष्यति
4) तव विद्यालयस्य नाम किम् ?
5) वृक्षात् पत्राणि पतन्ति।
6) गङ्गानदी हिमालयात् उद्भवति।

7) आम्रफलम् अतीव पोषकसमृद्धं भवति।

अनुप्रयुक्तं व्याकरणम्

V. सन्धिं सन्धिविच्छेदं वा कुरुत

1. गावश्च   2. चलत् + अनिशम्   3. वाक् + ईशः

4. एकः + तावत्   5. हिमकरः + अपि

VI. अधः प्रदत्तवाक्येषु उचित समासस्य चयनं कृत्वा रिक्तस्थानानि पूरयत

1. वायोः मण्डलम्   2. स्थिता प्रज्ञा यस्य सः   **4x1=4**

3. प्रतिगृहम्   4. लवः च कुशः च   5. समयम् अनतिक्रम्य

VII. **अधः प्रदत्तवाक्येषु प्रत्ययसंयोजनं कृत्वा रिक्तस्थानानि पूरयत- 4x1=4**

1. महत् + त्व   2. शिष्या   3. बुद्धिमती

4. वैज्ञानिकाः   5. सुन्दर + तल्

VIII. **प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः समुचितं विकल्पं चित्वा वाच्यानुसारं रिक्तस्थानानि पूरयत (केवलं त्रीणि एव)   3x1=3**

1.खाद्यन्ते   2.श्रूयते   3.दृश्यते   4.पठ्यते   5. स्मर्यते

IX. कोष्ठके प्रदत्त-समयवाचकान् अङ्कान् संस्कृतेन लिखत (केवलं चत्वारि एव)

i. चतुर्वादने   ii. सपादचतुर्वादने   **4x1=4**

iii. सार्धषड्वादने   iv. पादोनसप्तवादने   v. अष्टवादने

X. अधोलिखितानाम् अव्ययानां सहायतया रिक्तस्थानानि पूरयत (केवलं प्रश्नत्रयं)

1.अत्र   2. यत्र   3. अपि   4. अद्य   **3x1=3**

घ खण्डः - पठितावबोधनम्

XI. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत।

एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्)   ½x2=1

1. निर्धनो जनः   2. पुत्रं   3. छात्रावासे

एकवाक्येन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्)   1x2=2

1) निर्धनः तेन वित्तेन स्वपुत्रम् एकस्मिन् महाविद्यालये प्रवेशं दापयितुं सफलो जातः।

2) एकदा स पिता तनूजस्य रुग्णतामाकर्ण्य व्याकुलो जातः।

3) अर्थकार्श्येन पीडितः स बसयानं विहाय पदातिरेव प्राचलत्।

निर्देशानुसारम् उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्) **2x1=2**

1. जनः 2. प्राचलत् 3. अध्ययने

XII. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत ।

एकपदेन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्) **½x2=1**

1. तुरङ्गैः 2. मृगाः 3. गोभिः

2) एकवाक्येन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1x2=2**

1) मूर्खस्य सख्यं मूर्खैः सह भवति ।

2) सामान्यत: समानशीलव्यसनेषु सख्यं भवन्ति ।

3) सुधिय: सुधीभि: सह सख्यं कुर्वन्ति ।

3) निर्देशानुसारम् उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1x2=2**

1. मृगाः 2. तुरगाः/तुरङ्गाः 3. मूर्खैः

XIII. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत ।

एकपदेन उत्तरत । **½x2 =1**

1. काकः 2. वानरेण 3. पिक:

पूर्णवाक्येन उत्तरत । **1x2=2**

1. कथं त्वं योग्यः वनराजः भवितुम् ? इति पिकः पृच्छति ।

2. कथं त्वं योग्य: वनराज: भवितुम् ? इति पिक: काकं पृच्छति ।

3. काकः कृष्णवर्णीय: मेध्यामध्यभक्षक: च भवति ।

निर्देशानुसारम् उत्तरत । **1x2=2**

1. अमेध्य: 2. वयम्

XIII. रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत । **4x1=4**

i. कानि ii. कम् iii. कौ iv. कस्य v. केन vi. कस्मात्

XIV. अधोदत्तस्य श्लोकस्य अन्वयं कोष्ठकात् उचितैः पदैः पूरयित्वा पुनः लिखत ।

अन्वयः - **1x4=4**

अमन्त्रम (i) _**अक्षरं**_______ नास्ति (ii) __**अनौषधं**______ मूलं नास्ति, (iii) ______**अयोग्यः**___ पुरुषः नास्ति, तत्र (iv) ______**योजकाः**___ दुर्लभः ।

भावार्थः -

अस्य भावोऽस्ति यत्- सदाचारः जनानां (i) ____ **प्रथमः** ______ धर्मः अस्ति, इति (ii) ____ **विद्वांसः** ______ कथयन्ति अतएव जनैः (iii) ___ **सदाचारस्य** _______ रक्षा प्राणेभ्यः अपि (iv) __ **विशेषतः** ________ करणीया।

XV. अधोदत्तं कथाभागं समुचितक्रमेण उत्तरपुस्तिकायां पुनः लिखत। ½x8=4

(क) कश्चन निर्धनः जनः वित्तम् उपार्जितवान्।

(ख) एकदा तस्य पुत्रः रुग्णः जातः।

(ग) सः पुत्रं द्रष्टुम् पदातिरेव प्राचलत्।

(घ) रात्रिनिवासं कर्तुम् कञ्चिद् गृहस्थमुपागतः।

(ङ) तस्मिन् गृहे कश्चन चौरः गृहाभ्यन्तरं प्रविष्टः।

(च) चौरस्य पादध्वनिना अतिथिः प्रबुद्धः।

(छ) चौरः एव उच्चैः क्रोशितुमारभत।

(ज) ग्रामवासिनः वराकमतिथिमेव चौरं मत्वाऽभर्त्सयन्।

XVII. प्रसङ्गानुकूलम् स्थूलपदस्य अर्थचयनम् कुरुत 1x4=4

1. भयरहितः 2. तडागस्य 3. कृषीवलः 4. शीघ्रम् 5 नेत्रवन्तः

आदर्शप्रश्नपत्रम् – 4

क - पठितावबोधनम्

1. अधोलिखितम् अनुच्छेदम् पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत-

क) एकपदेन उत्तरत- (2×1=2)

1. पित्रा सह 2. सा जले अकूर्दत् 3. लक्ष्मीबाई आसीत्।

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (2×2=4)

4. बालिका चतुरमतिः धैर्यशालिनी च आसीत्।

5. द्वौ जनौ तस्मात् नगरात् भीतौ जले पतितौ।

6. तयोः च जनयोः हस्तौ गृहीत्वा नौकां प्रति अनयत्।

ग) उचितम् शीर्षकम्- राणी लक्ष्मी बाई (समुचितशीर्षकान्तरं वा) **(1)**

घ) यथानिर्देशम् उत्तरत- **(3×1=3)**

7. बालिका 8. विविधासु 9. सा 10. भयस्य

<u>ख - रचनात्मकम् कार्यम्</u>

2. ज्वरपीडितात् दिनत्रयस्य अवकाशार्थं प्रधानाचार्यं प्रति प्रार्थनापत्रं मञ्जुषायै प्रदत्तशब्दैः पूरयत- **(10×½=5)**

1. 10/10/2023 2. मान्यवर! 3. निवेदनम्
4. ज्वरपीडितः 5. कृशः 6. अतः
7. आगन्तुम् 8. अवकाशं 9. माम्
10. सधन्यवादम्

3. प्रदत्तं चित्रं दृष्ट्वा मञ्जुषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया पञ्चवाक्यानि संस्कृतभाषायाम् लिखत- **(5×1=5)**

स्खालित्यरहितेभ्यः चित्रसम्बद्धेभ्यः वाक्येभ्यः पूर्णाङ्काः।

अथवा

स्वच्छता इति विषयमधिकृत्य स्वस्य भावानुसारम् पञ्चवाक्यानि लेखनीयम्।

स्खालित्यरहितेभ्यः विषयसम्बद्धेभ्यः वाक्येभ्यः पूर्णाङ्काः।

4. अधोलिखितानि वाक्यानि संस्कृतभाषया अनूद्य लिखत- **(5×1=5)**

1. अधुना त्वम् कुत्र वससि? 2. परिश्रमी सदा सफलः भविष्यति।
3. गहस्य बहिः कः अस्ति? 4. गङ्गायाः जलं पवित्रम् भवति।
5. अस्माकं विद्यालये वार्षिकोत्सवम् अस्ति। 6. मम हस्ते पञ्च फलानि सन्ति।
7. यूयम् चलच्चित्रम् पश्यथ।

ग खण्डः अनुप्रयुक्तव्याकरणम्

5. सन्धिम् सन्धिच्छेदम् वा लिखत- **(1×4=4)**

1. चलत् + अनिशम्। 2. अस्मात् + नगरात् 3. दिक् + गजः।
4. विशेषतस्तपोवने 5. दारुणश्च

6. रेखाङ्कितपदानां समासं विग्रहं वा प्रदत्तविकल्पभ्यः चिनुत- **(1×4=4)**

1. बाष्पयानानां माला 2. सुरभेः वचनम् 3. कुटुम्बवृत्तान्तः
4. विशालकायः 5. लम्बम् उदरं यस्य सः तम्

7. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रकृतिप्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा उचितम् उत्तरं लिखत- **(1×4=4)**

1. शक्तिमन्तौ 2. बल + वतुप् 3. महत्वम्

4. सेवका 5. प्रिय + टाप्

8. वाच्यानुसारं विकल्पेभ्यः उचितं पदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा वाक्यानि पुनः लिखत-

1. स्थीयते 2. कार्यं 3. मया 4. स्मरसि **(1×3=3)**

9. समयवाचकशब्दैः अधोलिखितभ्रमणकार्यक्रमं पूरयत- **(1×4=4)**

1. दशवादने 2. सार्ध षड्वादने 3. पादोन नववादने

4. सपाद द्वादशवादने 5. नववादने।

10. मञ्जुषायां प्रदत्त उचित अव्ययपदानाम् साहाय्येन अधोलिखितवाक्यानि पूरयत-

1. अपि 2. सहसा 3. वृथा 4. सर्वत्र **(1×3=3)**

11. रेखाङ्कितं पदम् अशुद्धम् अस्ति। तस्य स्थाने कोष्ठकात् उचितम् पदम् चित्वा वाक्यानि पूरयत- **(1×3=3)**

1. कमलानि 2. लेखिष्यावः 3. भिक्षुकाय 4. हसथः

12. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत-

क) एकपदेन उत्तरत- **(½×2=1)**

1. आदेशं 2. आरक्षी 3. अभियुक्तः

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- **(1×2=2)**

1. रे दुष्ट तस्मिन् दिने त्वया अहं चोरिताया मञ्जुषाया ग्रहणात् वारितः। इदानीं निजकृत्यस्य फलं भूङ्क्ष्व। अस्मिन् चौर्याभियोगे त्वं वर्षत्रयस्य कारादण्डम् लप्स्यसे इति।
2. उभौ शवमानीय एकस्मिन् चत्वरे स्थापितवन्तौ।
3. रे दुष्ट तस्मिन् दिने त्वया अहं चोरिताया मञ्जुषाया ग्रहणात् वारितः। इदानीं निजकृत्यस्य फलं भूङ्क्ष्व। अस्मिन् चौर्याभियोगे त्वं वर्षत्रयस्य कारादण्डम् लप्स्यसे।

ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत- **(1×2=2)**

1. आसीत् 2. पटाच्छादितम् 3. क्रन्दति

13. अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत-

क) एकपदेन उत्तरत- **(½×2=1)**

1. क्रोधः 2. देहे स्थितः 3. शरीरम्

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- **(1×2=2)**

1. देहस्थितः वह्निः शरीरं दहते। 2. क्रोधः शरीरं दहते।

ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत- **(1×2=2)**

1. देहम् 2. वह्निः 3. प्रथमः

14. अधोलिखितम् नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत-

क) एकपदेन उत्तरत- -(½*2=1)

1. काकः 2. पिकः 3. काकः

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- **(1×2=2)**

1. पिकः पृच्छति।
2. काकः यत्र तत्र का-का इति कर्कशध्वनिना वातावरणम् आकुलीकरोषि, न रूपम् न ध्वनिरस्ति। कृष्णवर्णं मेध्यामेध्यभक्षकं त्वां कथं वनराजं मन्यामहे वयम्।
3. काकः मेध्यामेध्यभक्षणं करोति।

ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत- **(1×2=2)**

1. अमेध्यः 2. वयम् 3. अस्ति।

15. रोखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत- (1*4=4)

1. शतशकटीयानं कज्जलमलिनम् किम् मुञ्जति?
2. त्वम् कस्मात् अपि बिभेषि?
3. कासाम् माता सुरभिः आसीत्?
4. कः देहविनाशनाय प्रथमः शत्रुः?
5. तत्तनयः किमर्थं छात्रावासे वसति स्म?

16. अधोदत्तस्य श्लोकस्य अन्वयं उचितैः पदैः पूरयित्वा पुनः लिखत- (2)

1. लोके 2. चक्षुष्मन्तः 3. वदने 4. चक्षुर्नामनी

भावार्थं पूरयत-

1. धर्मः 2. विद्वांसः 3. प्राणेभ्यः 4. संरक्षणीयः।

17. अधओदत्तं कथाभागं समुचितक्रमेण उत्तरपुस्तिकायां पुनः लिखत- (½*8=4)

1. एकः निर्धनः जनः परिश्रमेण धनम् आर्जितवान्।

2. पुत्रः छात्रावासे वसति।

3. पिता धनाभावात् पादचारेण अगच्छत्।

4.जनाः वराकं अतिथिमेव चौररूपेण गृहीतवन्तः।

5. वस्तुतः आरक्षी चौररूपेण आगतः

6. न्यायाधीशः तं देहम् आनेतुम् आरक्षिणं अभियुक्तं च प्रेषितवान्।

7. किन्तु कृशकायः भारवेदनया क्रन्दति स्म।

8. सत्यं निश्चित्य न्यायाधीशः आरक्षिणे कारादण्डम् आदिष्टवान्।

18. प्रसङ्गानुकूलम् रेखाङ्कितपदानाम् उचितार्थं चित्वा लिखत- (1*3=3)

1. वृक्षाणाम् 2. पार्श्वम् 3. परस्परम् 4. पुत्रस्य।

***********।। शुभं भूयात् ।।***********

अयि भोः छात्राः!

अवश्यम् अवध्यातव्याः विषयाः

1) संस्कृतप्रश्नपत्रे सर्वेषु प्रश्नखण्डेषु अधिकाः प्रश्नाः दत्ताः सन्ति। तेन सह निर्देशः अपि प्रदत्तः अस्ति, तद्यथा – केवलं प्रश्नद्वयम्, केवलं प्रश्नत्रयम् इत्यादि।
केवलं प्रश्नद्वयम् - अर्थात् भवद्भिः यदि त्रयः प्रश्नाः दत्ताः सन्ति तर्हि प्रश्नद्वयमेव लेखनीयम् इति। किन्तु भवद्भिः त्रयः प्रश्नाः अपि समाधेयाः। कः लाभः ? यदि भवद्भिः लिखितस्य एकस्य प्रश्नस्य उत्तरं अयुक्तं चेत् शिक्षकः तृतीयस्यापि उत्तरं परिशील्य अङ्कं दास्यति। अतः सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः एव।

2) चित्रवर्णनं वा अनुच्छेदलेखनं वा कर्तुम् अर्हन्ति भवन्तः। चित्रवर्णनमेव सुकरम्। अत्रापि निर्देशः प्रदत्तः अस्ति यत् पञ्चवाक्यानि लेखनीयानि। भवन्तः अधिकानि वाक्यानि अपि लेखितुम् अर्हन्ति। ततः शुद्धानि पञ्च वाक्यानि विविच्य परिशील्य च शिक्षकः अङ्कं कल्पयिष्यति।

3) अन्वयः वा भावार्थः वा लेखितुम् अर्हन्ति भवन्तः। अन्वय-लेखनम् एव सरलम्। किन्तु भवद्भिः भावार्थः अपि लेखनीयः। अत्रापि यत्र भवन्तः अधिकम् अङ्कं प्राप्नुयुः तत् एव गणयिष्यति शिक्षकः।।

4) प्रश्ननिर्माणे पाठेषु प्रदत्तेभ्यः प्रश्नेभ्यः एव प्रश्नाः आगमिष्यन्ति इति नास्ति। अतः अधिकाधिकं विषयेऽस्मिन् अभ्यासः करणीयः।

5) सामान्यतः बहवः छात्राः अपठितगद्यांशस्य कृते शीर्षकलेखनस्य प्रश्ने अवधानं न ददाति। अतः तत्रापि अवधानं देयम्। यः विषयः / यस्य व्यक्तेः विषये अपठितगद्यांशः प्रदत्तः तस्य नाम लेखनेन अलम्।